

MC
139.108

Dr. Henkey Gyula

**A MAGYARSÁG ÉS MÁS
KÁRPÁT-MEDENCEI NÉPEK
ETNIKAI EMBERTANI
VIZSGÁLATA**

TURÁN KÖNYVEK

Dr. Henkey Gyula

**A MAGYARSÁG ÉS MÁS
KÁRPÁT-MEDENCEI NÉPEK
ETNIKAI EMBERTANI
VIZSGÁLATA**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TURÁN KÖNYVEK

Dr. Henkey Gyula

**A MAGYARSÁG ÉS MÁS
KÁRPÁT-MEDENCEI NÉPEK
ETNIKAI EMBERTANI
VIZSGÁLATA**

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓ ÉS KIADÓ KFT.
BUDAPEST, 2002.

Kiadja:
a Magyar Őstörténeti Kutató és Kiadó Kft.

A kiadásért felel:
Esztergály Előd
igazgató

Lektorálta:
Z. Tóth Csaba

Fotók:
Dr. Henkey Gyula
Kiss Béla

Tipográfia és borítóterv:
Z. Tóth Csaba

Az első borítón szereplő fényképek
Dr. Henkey Gyula gyűjteményéből származó
turanid típusokat ábrázolnak.

A hátsó borítón a szerző látható munka közben
a Kalocsa környéki Drágszázelen.

ISBN 963 86084 5 5

1583-6.174

© Dr. Henkey Gyula, 2002.

Nyomás és kötés:
Piremon Nyomda, Debrecen

Felelős vezető:
Dr. Gere Kálmán
vezérigazgató

A könyv kiadását támogatta
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

MC 139. 108

2002

TARTALOM

Dr. Henkey Gyula tudományos munkássága	7
Előszó	10
1. DUNÁNTÚLI MAGYAROK	13
Fényképtáblák	24
Táblázatok	30
Német nyelvű kivonat	36
2. CSALLÓKÖZI MAGYAROK	39
Fényképtáblák	54
Táblázatok	60
Német nyelvű kivonat	67
3. SZÉKELYFÖLDI MAGYAROK	71
Fényképtáblák	90
Táblázatok	96
Német nyelvű kivonat	103
4. ÖSSZMAGYAR ÖSSZEFOGLALÓ	107
Fényképtáblák	142
Táblázatok	150
Német nyelvű kivonat	173
5. A KÁRPÁT-MEDENCE NÉPEI	177
Fényképtáblák	196
Táblázatok	200
Német nyelvű kivonat	208

Antropológia iránti érdeklődése 1936-ban, 16 éves korában kezdődött, amikor magyar őstörténeti tárgyú kiadványokban utalásokat olvasott arról, milyen embertani jelek voltak jellemzők az egyes honfoglaló magyar sírokból feltárt koponyákra, földrajzi és néprajzi jellegű munkákban és a Borovszky Samu által szerkesztett megyei monográfiákban pedig élő felnőttel kapcsolatban jelentek meg embertani adatok. Édesapja 1938-ban ellezte, hogy a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsész Karára iratkozzon be, de kompromisszumként hozzájárult ahhoz, hogy jogi tanulmányain kívül a Bartucz tanszék embertani előadásainak hallgatója is legyen. 1947 végén jelentkezett először szakmai gyakorlatra a Természettudományi Múzeum igazgatójánál, Nemeskéri Jánosnál, minthogy azonban 1948 februárjában áthelyezték Pécsre, azt fel kellett függesztenie. 1955-ben adódott újra lehetősége arra, hogy jelentkezzen a Természettudományi Múzeumban, ahol Nemeskéri János Lipták Pálhoz irányította szakmai gyakorlatra, de Malán Mihály is felajánlotta neki segítségét. A tipológia terén főleg Lipták Páltól és Nemeskéri Jánostól, az etnikai embertani vizsgálatok előkészítésével és lebonyolításával kapcsolatban Malán Mihálytól és Nemeskéri Jánostól kapott tanácsokat.

Etnikai embertani vizsgálatait 1956 januárjában kezdte és 1997-ig a Kárpát-medencében 193 és Bulgáriában 8 helyszínen összesen 35 103 felnőtt személyt vizsgált, akik közül 32 899 a magyar, a többi hazai német, szlovák, horvát, bunyevác, sokác és bulgáriai tatár. 2001 őszéig 157 szakcikke és tanulmánya jelent meg, melyek közül néhány összefoglaló jellegű munkáját említjük: Lajosmizsei jászok 1974, Taxonómiai összefoglaló 1978, Kalocsa és környéke 1979, Duna-Tisza köze 1989, Palóc összefoglaló 1989, Második összmagyar összefoglaló 1990, Angol nyelvű etnikai embertani összefoglaló 1990, Kárpát-medencei összefoglaló 1993, Somogy megyei összefoglaló 1994, Kisújszállási nagykunok 1996, Rábaközi tanulmány 1996, Felvidéki magyar összefoglaló 1998, A magyarság keleti elemeinek etnikai embertani képe 1999, Tiszántúli magyar összefoglaló 1999, Az embertan és a magyar nép származása 2000. Dr. Kalmár Sándor programozó matematikussal közösen készített tanulmányok: Nógrád megyei palócok 1976, Heves megyei palócok 1979, Kis-

kunok 1984, Első összmagyar összefoglaló 1986. A dunántúli és a csallóközi összefoglaló megjelentetése folyamatban. Dr. Thoma Andor antropológus professzorral közös munkák: Székely rokonság 1998, A székelység metrikus összehasonlítása 1999, An anthropological study of living Hungarians (Az élő magyarság embertani jellemzése) 2000. Dr. Henkey Gyula dunántúli, csallóközi, székely és kárpát-medencei összefoglalója e kötetben jelenik meg.

A kandidátusi fokozatot 1990-ben „A magyarság etnikai embertani képe” című értekezésének megvédésével szerezte meg, a bíráló bizottságnak néprajzos, régész, történész, folklorista és antropológus tagjai voltak, egyik opponense is antropológus volt. Munkássága során a Hiernaux-féle antropológiai-statisztikai számításokkal bizonyította, az őslakos eredetű falusi és mezővárosi magyar népségek többsége közel áll egymáshoz, főleg a tiszántúliak, közép-dunántúliak, nyugat-dunántúliak és a nagykunok, a székelyek; a kiskunok pedig a magyar csoportok többségétől leginkább eltérnek, de ezek az eltérések is kisebbek, mint a palócföldi szlovákok és a dél-somogyi horvátok közti különbségek.

Dr. Henkey Gyula fő érdeme, hogy Bartucz Lajosnak a turanid típus alföldi (nagy-magyar alföldi) változatával kapcsolatos nézetét szakfotókkal, egyéni adatokkal és átlagokkal bizonyította, vizsgálatai szerint is ez a változat a magyaroknál leggyakoribb jellegegyüttes. 1984-ben a kiskunsági tanulmányban a magyaroknál gyakoribb 10 típus és változat átlagait adta meg, 1999-ben és 2000-ben pedig a keleti dinaroid (kaukázusi), kaszpi és pontusi változatokra jellemző átlagokat közölte szakfotókkal együtt. 1994-től a Kapu, 1998-tól pedig a Turán folyóiratban sorra jelennek meg a magyarság csaknem minden csoportjának embertani képét vázoló munkái. Elvi jelentőségű munkái a Kapu folyóiratban: Magyarok és szlovákok származásának közös gyökerei 1998, Kelet-csallóközi magyarok embertani képe 1996/9, A Kárpát-medence és Közép-Ázsia népesedéstörténeti és embertani kapcsolatai 1996/10, Kabar eredetű magyarok embertani képe 1997/2, Gidófalvai és bodoki (Háromszék megye) székelyek embertani képe 1998/3, Adatok a kárpátaljai magyarok embertani képéhez 1998/9, Bulgáriai tatárok embertani képe 2000/3, Új adatok a turanid típus nagy-magyar-alföldi változatához 2001/2, Moldvai magyarok népességtörténete és embertani képe 2001/4, Az embertan és a magyar őstörténet 2001/6-7, a Turánban: A magyar nép embertani képe 1998/1, A magyarság keleti elemeinek embertani képe 1999/1-2-3-4, Tiszántúli magyarok etnikai embertani képe

1999/6, Az embertan és a magyar nép származása 2000/4. A szerző kutatta a környezetünkben élő népek embertani jellegeit is, foglalkozott az antropológiai kölcsönhatásokkal. Vonatkozó eredményei e kötet utolsó tanulmányából ismerhetők meg. A horvátok, bunyevácok, sokácok, szlovákok a magyarokhoz közel állnak, a magukat svábnak tartó németek pedig a magyaroktól és a többi hazai néptől eléggé eltérnek. A szerző a magyarok és a hazai szláv nyelvű népek embertani közelségét azzal magyarázza, hogy az utóbbiak kialakulásában jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népek beolvadásának és a magyarokkal való keveredésnek.

Befejezésként rá kell mutatnunk dr. Henkey Gyula vizsgálati eredményeinek fő lényegére, mely szerint a falusi és mezővárosi magyarok Közép-Európa embertani szempontból legegységesebb népei közé tartoznak, főleg a 16-18. században is folyamatos, őslakos eredetű magyar népességeknél a közép-ázsiai eredetű jellegegyüttesek ma is abszolút többségben vannak (a finn-ugor formákhoz képest a túlsúlyuk tizennégyszeres (T/52,2% a 3,8%-hoz), a régi germán és szláv típusok pedig 0,2%-ban, illetve 1,1%-ban észlelhetők).

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Előszó

Régi őstörténeti hagyományunk, valamint a régészeti emlékek alapján számos kutató a magyarságot a sokak által az emberi történelem és kultúra egyik bölcsőjének tartott Kaukázus, Aral-tó, Észak-Mezopotámia háromszögéből származtatja. A XVIII. század óta azonban új hipotézisek a szkíta-turáni származástudatot támadva és megkérdőjelezve az úgynevezett finnugor származás és nyelvi rokonság elmélete alapján a magyarságot a bizonytalan Urálon túli területekről származtatják. Az egyik elmélet a magyarságot és annak őseit kultúra adó és formáló népnek ismeri, az utóbbi pedig azt igazából nem is tekinti népnek, hanem egy formálatlan masszának, szivacsnak, amely más népek kultúrájából kölcsönzött, vagy átvett és így lett az, ami. Az ellentmondó megközelítéseket és az azokból levonható öntudat erősítő, vagy éppen romboló konzekvenciákat a magyarság antropológiai ismerete alátámaszthatja, illetve cáfolhatja. Különösen érdekes eredményre juthatunk, ha összevetjük a honfoglaló magyarok és a jelenkor magyarságának embertani jellemzőit. Dr. Henkey Gyula életműve megkérdőjelezhetetlen érveket szolgáltat a hiteles álláspont kialakításához. A több tízezres minta alapján meggyőzően rajzolódik ki, különösen az őslakos folytonos magyar népeiségeknél, a közép-ázsiai népekhez kapcsolódó embertani jellegek túlsúlya, valamint az, hogy hozzánk a török nyelvű bulgáriai tatárok, északi és déli kazakok, északi üzbégek, valamint az alán-szarmata eredetű kaukázusi oszétok állnak a legközelebb. Tehát az úgynevezett turáni népek leszármazottjai. Több évtizedes vizsgálatai igazolták professzora Bartucz Lajos azon nézetét, mely szerint a magyaroknál, különösen az őslakos eredetűeknél, a turanid típus alföldi (nagy-magyar alföldi) a leggyakoribb. A felvidéki magyarság körében lefolytatott átfogó vizsgálatai kimutatták a közép-ázsiai típusok ottani nagy túlsúlyát is. Kutatásai azt is bebizonyították, hogy a honfoglaló magyaroknál leggyakoribb két típus, a turanid és a pamíri a ma élő felvidéki, nyugat- és közép-dunántúli, kárpátaljai, észak-tiszántúli és székelyföldi magyaroknál mutatható ki legnagyobb mértékben, azaz nagyrészt azokon a területeken, melyek elkerülték az oszmán-török hódolt-ságot, vagy ahol az csak 25-30 évig tartott.

Sokszor meglepő eredményeket hozott a mai Magyarország területén élő nemzetiségek antropológiai vizsgálata is. Ugyanis az antropológiai adatok szerint a hazai szlovákokat, valamint horvátokat, bunyevácokat és sokácokat is főleg a turanid típus alföldi változata köti össze, miközben a régi szlávokra jellemző jelleg együttesek a hazai horvátoknál, bunyevácoknál, sokácoknál jelentéktelen arányban mutatható ki és azok gyakorisága a palócföldi szlovákoknál is csak 10,3%. Bizonyára meglepő eredményekhez jutnánk, ha ilyen átfogó és tudományos vizsgálatot a történeti Magyarország területén, vagy éppen Moldvában ma is élő népek körében is elvégeznének.

Számomra igazán kedves a Somogy megyében elvégzett alapos, az egyes helységek szintjén is végig vitt kutatás eredménye. Ugyanis Somogy megyében a közép-ázsiai típusok a magyar átlagnál nagyobb arányban észlelhetők. Kálmáncsán is, ahol szintén volt felmérés és ahonnan családom is származik a honfoglaló magyaroknál leggyakoribb két típus, a turanid és a pamiri áll az első két helyen gyakoriságuk alapján.

Az Olvasó kezében tartott kötet Dr. Henkey Gyula nagyszabású és túlzás nélkül mondható, hogy nemcsak hazai, hanem világviszonylatban is kiemelkedő munkásságának összegzése, keresztmetszete. Nem ismerünk Európában még egy oly átfogó, az egész népességre kiterjedt alapos antropológiai vizsgálatot, mint amit Dr. Henkey Gyula az elmúlt évtizedekben önszorgalomból, a nemzete és a tudomány iránti elkötelezettségéből elvégzett. Eredményei nemcsak származásunk és őstörténetünk alaposabb megismerését segíti, hanem rádöbbsent arra, hogy magyarság etnikai összetétele lényegileg nem változott a honfoglalás óta...

A honfoglalás kori leletek pedig bizonyítják, hogy a magyarság talán Európa etnikailag egyik leghomogénebb népe...

Bízom abban, hogy ez a könyv nemcsak az antropológusok számára lesz nélkülözhetetlen forrásmunka, hanem minden, a magyar nép származása és őstörténete iránt érdeklődő számára értékes, önazonosság-tudatot erősítő vállalkozás.

Dr. Tóth Zoltán József

1. rész

DUNÁNTÚLI
MAGYAROK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Bár etnikai embertani kutatásaimat 1956 elején kezdtem, első dunántúli vizsgálatomra 1972-ben a Fejér megyei Cecén került sor, a többi dunántúliak felmérését mind 1983 és 1994 között végeztem. Összesen 5137 felnőtt dunántúli magyart vizsgáltam, de sor került 142 horvát és 89 német felmérésére is, hogy a keveredés embertani kihatásai ebből a szempontból is tanulmányozhatók legyenek. A felmérések előkészítéséhez és lebonyolításához a Somogy, Veszprém, Fejér, Vas, Tolna és Baranya megyei múzeumok igazgatóságaitól, valamint Csorna és Kapuvár városok művelődési osztályaitól is segítséget kaptam. A célkitűzés a 16-19. században is folyamatos őslakos magyar népségek, a telepes és kevert eredetű magyarok, valamint a nagyobb létszámú nemzetiségek tagjaira kiterjedő felmérés volt, különös tekintettel a 24-60 évesekre. Az ELTE Néprajzi Tanszéke javaslatára tervbe volt véve az apátistvánfalvai szlovének (vendek) vizsgálata is, de ehhez 1989-ben sem a községi tanács elnökétől, sem a Magyarországi Szlovének Szövetségétől nem kaptam támogatást. A szervezők a tüdőszűrések alkalmából minden helységben azokat a 24-60 éves férfiakat és nőket irányították hozzám, akik ősai az 1828. évi összeírás és a XVIII. század eleji egyházi anyakönyvek alapján helyiek vagy szomszéd községbeliek voltak. Sor került néhány önként jelentkező 18-23 és 61-70 éves, valamint távolabbi vidéki ősöktől származó személy vizsgálatára is. Az utóbbiak adatait külön dolgoztam fel. A dunántúli telepes magyarok pontosabb megnevezése „telepes és kevert eredetű”, valamint „származási helyükön kívül vizsgált dunántúli magyarok” lenne, de ezt a terjedős meghatározást a táblázatokban és e munka további szövegében mellőzöm. Az egyes helységek népségeinek nemzetiségi megítélése tekintetében az 1910-es népszámlálás adataiból indultam ki, a kevert magyarok közé azon népségeket soroltam, melyeknél a délszláv, német vagy szlovák eredetű családnevek gyakorisága elérte a 10%-ot.

A felvétel és feldolgozás módszere

A méreteket és a morfológiai jellegek többségét Martin előírásai szerint vettem fel (Martin-Saller 1957-1966), egyes morfológiai jellegek tekintetében a

Weninger (1940) által leírtakat is figyelembe vettem. A szemszínt a Martin Schulz szemszíntábla, a hajszínt a Fischer-Saller hajszíntábla alapján rögzítettem. Az egyes embertani jellegek elemzését a 24-60 évesek adatai alapján végeztem el, a típusok megoszlásánál az összes vizsgált 18 éven felüli magyarok meghatározásait vettem figyelembe. A kárpát-medencei magyar átlagok összmagyar összefoglalóban (Henkey, 1998) találhatóak.

A főbb embertani jellegek elemzése

Testmagasság. A vizsgált dunántúli magyarok termete mindkét nemnél magas, nagyobb a 170,00 cm-es magyar férfi és a 157,87 cm-es magyar női átlagnál. Ebben azonban annak is szerepe van, hogy a dunántúliak közel 95%-át 1983 és 1994 között vizsgáltam, viszont Magyarországon a sorozottaknál az 1937-ben születettektől kezdve az átlag minden évben 0,4 cm-el emelkedett (Véli 1967), felméréseimet pedig 1956-ban kezdtem. A dunántúli csoportok közül mindkét nemnél a nyugat-dunántúli őslakosok termete a legnagyobb (1. táblázat).

Fejhossz. A dunántúli magyarok e mérete alig tér el a 188,22 mm-es magyar férfi és a 179,32 mm-es magyar női átlagtól.

Fejszélesség. A dunántúli magyarok fejszélessége férfiaknál némileg nagyobb a 160,32 mm-es magyar férfi és enyhén kisebb a 154,05 mm-es magyar női átlagnál. A fejszélesség az az egyik jelleg, melynek átlaga igen jelentősen nagyobb a magyaroknál, mint amely az európai népek túlnyomó többségére jellemző. Bunak (1976) csak az európai férfiakra jellemző átlagot adta meg, mely 151 mm.

Homlokszélesség. A dunántúli magyarok e mérete mindkét nemnél nagyobb a 113,35 mm-es magyar férfi és a 109,93 mm-es magyar női átlagnál.

Járomívszélesség. A dunántúli magyarok járomívszélessége igen közel áll a 146,30 mm-es magyar férfi és a 139,32 mm-es magyar női átlaghoz, viszont igen jelentősen nagyobb az európai népekre jellemző átlagnál. Bunak (1976) csak az európai férfiakra vonatkozó átlagot adta meg, mely 140 mm.

Morfológiai arcmagasság. A dunántúli magyarok e méretének átlaga közel áll a 121,26 mm-es magyar férfi és a 111,39 mm-es magyar női átlaghoz.

Állkapocsszögletszélesség. A dunántúli magyarok e mérete némileg nagyobb a 112,97 mm-es magyar férfi és a 105,89 mm-es magyar női átlagnál.

Mind a dunántúli, mind az összmagyar férfi átlag jelentősen nagyobb a Bunak (1976) által közölt 108,5 mm-es európai férfi átlagnál.

Orrmagasság. A dunántúli magyarok orrmagassága közel áll az 53,69 mm-es magyar férfi és a 49,78 mm-es magyar női átlaghoz.

Orrszélesség. A dunántúli magyar férfiak e mérete alig tér el a 36,00 mm-es magyar átlagtól, a dunántúli nők 32,78 mm-es átlaga pedig a 32,78 mm-es összmagyar átlaggal teljesen megegyező.

Fejjelző. A dunántúli magyarok fejjelzője mindkét nemnél „rövid” (brachycephal), igen közel áll a 85,22-es magyar férfi és a 85,95-ös magyar női átlaghoz. Az európai népekre jellemző férfi átlag 81, jelentősen eltérő, viszont a palócföldi szlovákok, dél-somogyi horvátok és a Baja környéki bunyevácok, sokárok fejjelzője a dunántúli és az összmagyar átlaghoz közeli (Henkey 1993/b), szintén „rövid” vagy „túl rövid”.

Az **arcjelző** a dunántúli magyaroknál mindkét nemnél széles, csaknem megegyező a 82,93-as magyar férfi és a 80,01-es magyar női átlaggal. A dél-somogyi horvát és a palócföldi szlovák férfiak és nők arcjelzője alig tér el a dunántúli és az összmagyar átlagtól.

Az **orrjelző** a dunántúli magyaroknál mindkét nemnél „keskeny”, bár némileg kisebb mértékben, mint a szintén keskeny, 67,28-as magyar férfi és a 66,07-es magyar női átlag.

Járomcsont alakja. Az előreálló forma nagy gyakorisága az egyik keleti eredetű örökségünk, mely a dunántúliaknál a magyar átlagnál (férfiaknál 66,5%, nőknél 69,1%) nagyobb mértékben észlelhető.

Homlokprofil tekintetében a dunántúliak túlnyomó többségére a meredek forma a jellemző, nagyobb arányban, mint a 87,7%-os magyar férfi és a 94,1%-os magyar női átlag.

Orrprofil vonatkozásában a dunántúliaknál mindkét nemnél konvex, egyenes, konkáv az előfordulás sorrendje. A konvex forma a dunántúliaknál nagyobb arányban észlelhető, mint a 43,2%-os magyar férfi és a 27,2%-os magyar női átlag.

Orrhát kiemelkedése. A dunántúliak nagy többségére a közepesen kiemelkedő forma a jellemző, de az erősen kiemelkedő orrhát is kissé nagyobb arányban mutatható ki náluk, mint a 25,5%-os magyar férfi és a 9,4%-os magyar női átlag.

Tarkó profilja. Az enyhén domború forma a dunántúliaknál a ma-

gyar átlaghoz (férfi 67,4%, nő 79,2%) közeli arányban észlelhető, de férfiaknál a lapos tartó gyakorisága is eléggé jelentős.

Szemszín. A dunántúliaknál mindkét nemnél sötét, kevert (zöldes), világos az előfordulás sorrendje. A sötét szemszínárnyalatok a magyar átlagnál (férfi 43,5%, nő 49,8%) nagyobb arányban észlelhetők, ezek a közép-dunántúliaknál és a nyugat-dunántúli nőknél abszolút többségben vannak.

Hajszín. Bár a magyarok túlnyomó többségére a barna-fekete hajszínárnyalatok jellemzők (férfi 97,7%, nő 96,9%, ezek a dunántúliaknál még kissé nagyobb mértékben észlelhetők.

A Howells-féle szigma ráció

A 24-60 éves férfiak dunántúli csoportjainál kiszámítottam a méretek és a jelzők szigma rációit (Thoma 1956), vagyis jellegeik szórását az egész emberi faj megfelelő szórásának százalékában fejeztem ki (20. táblázat). Mind a méretek, mind a jelzők átlagos szigma rációja a nyugat-dunántúli őslakosoknál a legkisebb, azaz a három dunántúli magyar csoport közül ők a leginkább homogének (egyöntetűek).

A Hiernaux-féle számítások

E számításoknál (Piveteau 1965) az alábbi jellegeket vettem figyelembe: testmagasság, fejhossz, fejszélesség, járomívszélesség, morfológiai arcmagasság, állkapocsszögletisélesség, orrmagasság, fejjelző, arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, konvex orrhát, erősen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó, sötét szemszín és a barna-fekete hajszín. 16 jelleg összehasonlítása esetén 625 az átlagos távolság. Az összehasonlított népségek közül a férfiak mind az átlagosnál kisebb mértékben térnek el egymástól, nőknél pedig csak a dunántúli és a Duna-Tisza közti őslakosok között mutatható ki az átlagosnál nagyobb távolság (21. táblázat). Feltűnő közelség van mindkét nemnél a két dunántúli őslakos csoport és a dunántúli telepese magyarok között, az utóbbiak közül a közelség azon népségekre is vonatkozik, melyeknél gyakoriak a horvát eredetű családnevek, sőt az 1910-es népszámlálás során túlnyomóan horvát anyanyelvűekre is (Henkey 1990). Meglepően kicsi az eltérés mindkét nemnél a három dunántúli csoport, valamint a nyugat-dunántúli, közép-dunántúli és a felvidéki őslakos nők között is.

Típusok megoszlása

A dunántúli magyarok között négy típusnak, a turanidnak (36,0%), a pamírinak (18,1%), a dinárinak (8,5%) és a keleti mediterránnak (4,5%) van jelentősebb szerepe.

Az előfordulás szempontjából első helyen álló **turanid** típuson belül az alföldi változat (7-12. kép) a leggyakoribb, melyre a magas vagy nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett rövid fejjelző, széles-igen széles, közép magas arc mellett széles arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, közepesen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén konvex orrhát, enyhén domború tarkó, sötét vagy kevert (zöldes) szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A dunántúliaknál eléggé gyakori az észak-kazakisztáni turanid változat (3-6. kép), melynél a termet kifejezetten magas, a fej méretei még kissé nagyobbak, az arc és az állkapocs még szélesebb, a járomcsont teste nagyobb és kissé erősebben előreálló, mint az alföldi változatnál. Az erősebben mongoloid jellegű változat (1. kép) és a turanid középtípus (2. kép) csak ritkán észlelhető, viszont gyakori a turano-pamíri átmeneti forma (13-15. kép). A turanid típus gyakorisága a Dunántúlon Bölcskén (51,6%), Segesden (48,7%), Vörsön (47,6%), Nemesgörzsönyben (47,1%), Csányoszáron (47,0%), Darányban (42,3%), Söjtörön (42,0%), Dudaron (42,0%), Óriszentpéteren (41,2%), Fehérvárcsurgón (41,0%), Egyházaskárocon (40,7%), Buzsákon (40,7%), Rábatamáson (40,6%), Csömödén (40,5%), Kőröshegyen (40,1%) és Babócsán (40,0%) a legnagyobb.

A második helyen álló **pamíri** típus markáns formájára a jelenlegi dunántúliaknál a nagyközepes vagy magas termet, a fej kis méretei mellett rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, enyhén magas arc mellett közepes vagy keskeny arcjelző, lekerekített járomcsont, meredek homlok, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, enyhén domború vagy lapos tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A 20-21. képekkel bemutatott pamíroidnak jelölt személyek állnak közel a fenti leíráshoz. Lényegesen gyakoribb a pamíro-turanid átmeneti alak (16-19. kép), melynél a termet átlagban magasabb, a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és a járomcsont is enyhén előreálló. A dunántúliaknál a magyar átlagnál kissé gyakrabban észlelhető a pamíri + dinári kevert forma (33. kép). A pamíri típus gyakorisága a Dunántúlon a zalacsébieknél (25,0%), dudari-

aknál (24,3%), őriszentpéteriekénél (24,3%), darányiaknál (23,9%), osliaknál (23,0%), látrányiaknál (22,5%), farádiaknál (22,2%), babócsaiaknál (22,1%), sőtöriekénél (22,0%) és takácsiaknál (22,0%) a legnagyobb.

A **dinári** típusba soroltak között egyenlő arányban volt meghatározható a balkáni és a keleti dinaroid változat. Ezen utóbbit a grúz antropológusok kaukázusi változatnak nevezik (Natishvili-Abdushelishvili 1960), míg az előbbi jelenleg Boszniában és Montenegróban a leggyakoribb és Dalmácia őslakóira, az illirekre vezethető vissza (Bartucz 1938). Mindkét dinári változatra a magas termet, rövid fejjelző, erősen kiemelkedő orrhát és barna-fekete hajszín a jellemző, de a keleti dinaroidnál a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb, kevésbé magas és a járomcsont is nagyrészt enyhén előreálló, míg az utóbbi a balkáni dinárinál előre keskenyedő. A keleti dinaroid az őslakos eredetű, főleg a gyepűöri és más katonai feladatokat ellátó népessegek leszármazottainál, míg a balkáni dinári a telepesek, részben horvátokkal, dalmátokkal és szlovénekkel kevert magyaroknál gyakoribb. Az utóbbi változaton belül a szávainak nevezett, sötét hajú, világos szemű helyi forma csak elvétve, kevert alakban volt meghatározható. A dunántúli magyaroknál a keleti dinaroid a legnagyobb arányban Veszékenyben volt észlelhető, 8,2%-ban, a balkáni dinári pedig a dalmátokkal kevert buzsaikiaknál, 6,8%-ban. Ha azonban a balkáni dinári turaniddal, pamírral, elő-ázsiaiakkal vagy ezek kombinációjával keveredik, a keleti dinaroidhoz hasonló jellegegyüttes jöhet létre, ezért a mindkét változathoz kötődő formákat (24. kép) egyenlő arányban osztottam meg a keleti dinaroid és a balkáni dinári között. A 22-23. képekkel a balkáni dinárit, a 25. képekkel a keleti dinaroidot mutatom be, míg a 26. képeken az a keleti dinaroid + turanid kevert forma látható, mely a dunántúli magyaroknál jelentős számban észlelhető.

Az 5,1% **keleti mediterránba** sorolt dunántúli magyarok többségénél a közép-ázsiai türkménekénél gyakori kaszpi változat (27. kép) volt meghatározható, melyre a magas vagy nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett hosszú vagy közepes fejjelző, közepes vagy keskeny arcjelző, lekerekített járomcsont, a közepesen erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, erősen domború tarkó, sötét szemszín, fekete vagy mély sötétbarna hajszín és enyhén barnás bőrszín a jellemző. E változat jelentős részben turaniddal kevert formában (34. kép) volt észlelhető, de az e sorszámmal bemutatott nő a méretek többsége és a jelzők tekintetében a turanid típushoz

(Henkey-Kalmár 1984) áll közelebb. A kaszpi változat a legnagyobb arányban, 5,5%-ban a besenyő eredetű rábaközi bősárkányiaknál volt észlelhető. A Dunántúlon, főleg annak nyugati részében a magyar átlagnál nagyobb arányban fordul elő a keleti mediterrán típus pontusi és iráni változata is.

A 4,5%-os magyar átlagnál lényegesen kisebb mértékben, 3,2%-ban volt kimutatható a **kelet-balti** típus. Annak klasszikus változata kizárólag az újratelepült Cecén volt észlelhető két személynél. Az őslakos eredetű dunántúli magyar népeiségeknél túlnyomóan a kelet-balti + turanid kevert forma volt meghatározható, a kelet-balti + lapponoid kevert alak (28. kép) is ritkábban volt észlelhető, mint a palócoknál és a telepese eredetű alföldi magyaroknál. A Duna-Tisza közén, főleg a kiskunoknál gyakori **elő-ázsiai** típus előfordulása az 5,3%-os magyar átlag felét sem éri el. Enyhén, kevert formáját a 29. számú férfivel mutatom be. A ritkábban előforduló típusok közül az alpi a 30, a mongoloid a 31, a lapponoidnak kelet-baltival kevert alakja a 36. képen látható. Az alpi, valamint az igen kis számban kimutatható északi és cromagnoid típus fele részben német eredetű apai vagy anyai családnévhez kötődik. A dunántúli magyaroknál gyakoribb átmeneti és kevert formák a 13-19. és a 32-36. képen láthatók.

Népesedéstörténeti összefüggések

A 21. táblázat alapján is megállapítható, a dunántúli magyarok a típusok megoszlása szempontjából egységesebbek a magyar átlagnál, különösen az őslakos eredetű népeiségek. Míg ugyanis a közép-ázsiai eredetű jellegegyüttesek (turanid, pamíri, kaszpi, mongoloid) a 46,8%-os magyar átlaggal szemben a dunántúli magyaroknál 57,6%-ban, viszont az őslakos eredetű dunántúliaknál 61,8%-ban voltak meghatározhatók. 42 évi kutató munkám alapján megállapítható volt, a XVI-XVIII. században is folyamatos, őslakos eredetű magyar népeiségek nagy többségénél a honfoglalóknál leggyakoribb két típus, a turanid és a pamíri (Lipták 1958) előfordulása emelkedik a magyar átlaghoz képest és ez a dunántúli magyar őslakosokra is érvényes, hasonlóan, mint a délszlovákiai, kárpátaljai, észak-tiszántúli és székelyföldi magyarokra. Az ember-tani egyöntetűség összefüggésben lehet azzal, hogy a Dunántúl nyugati részét nem érintette az oszmán-török hódoltság, a Közép-Dunántúlnak a Balatontól északra eső részében a hódoltság csak 20-25 évig tartott, Somogy megyében pedig jelentős mértékben maradt fenn a török hódoltság alatt az őslakosság, sőt

egyes ottani helységek magyar népességei nemcsak az elnéptelenedett környékbeli községekbe tudtak telepés rajokat kibocsátani (Kováts 1969), hanem a Bácskába és a Bánátba is. Az Árpád-korban nagy számban telepedtek le a Dunántúl területén besenyők (Lackovits 1972), akikkel jelentősen megerősödtek a magyarság közép-ázsiai eredetű elemei, de az sem kizárt, egy besenyő néprész már a honfoglalás korában a kabarokkal érkezett a Kárpát-medencébe (Győrffy 1990).

Vizsgálataim szerint a besenyő eredetű magyar népességeknél (a rábaközi bősárkányiak, rábapatonaiak, belediek, osliak, a Veszprém megyei nyárádiak, a Somogy megyei kőröshegyiek) nemcsak a turanid és a pamíri típus, hanem a kaszpi változat előfordulása is emelkedik a magyar átlaghoz képest. Míg a nagykunok közel állnak a besenyő eredetűekhez, a kiskunoknál jelentősen csökken a pamíri, a jászoknál pedig a turanid gyakorisága, mindkét utóbbinál emelkedik viszont az elő-ázsiai aránya, a jászoknál a keleti dinaroid változaté is – Henkey 1993. Nagyban hozzájárul a dunántúli magyarok ember-tani egyöntetűségéhez, hogy azok a részben vagy túlnyomóan telepés eredetű népségek, melyeknél 30%-nál nagyobb arányban fordulnak elő horvát eredetű családnévnek (Babócsa, Buzsák, Gamás), mind a tipológiai megoszlás terén, mind a Hiernaux-féle antropológiai-statisztikai számítások szempontjától közel állnak a környékbeli őslakos népségekhez, sőt a babócsaiak azok közé a dunántúli népségek közé tartoznak, akiknél a turanid és a pamíri típusok a legnagyobb arányban voltak meghatározhatók (Henkey 1990). Vizsgálataim alapján nemcsak a horvát származásúakkal kevert magyarok (Henkey 1994), hanem a dél-somogyi horvátok (Henkey 1990) is alig különböznek a dunántúli magyar őslakosoktól. Ez összefüggésben lehet azzal, hogy 670 körül Kuvrát onogur-bolgár kagán ötödik fia népével Dalmáciában telepedett le (László 1977), 803-ban pedig, amikor Nagy Károly megdöntötte az avar birodalmat, egész későavar törzsek menekültek a horvátok és szlovének közé (Erdélyi 1986). Alátámaszthatja a magyarok és horvátok embertani közelségét az is, hogy az oszmán-török hódoltság elől észak felé menekülő horvátok először a Dráva-Száva köze északi felében telepedtek rá az ottani őslakosságra, mely a 15. században nagyjából magyar volt (Szűcs 1982), majd a Dunántúl déli és nyugati részében élő magyarokra is. Az általam vizsgált dél-somogyi horvátok is csak azzal térnek el a dunántúli magyaroktól, hogy mintegy 10%-kal gyakoribb náluk a Dalmácia őslakóival, az illirekkel kapcsolatba hozható balkáni

dinári változat (Bartucz 1938), viszont a régi szlávoknál túlsúlyban lévő északi típus (Wiercinski 1978) és a korábban annak altípusának tartott cromagnoid (Bartucz 1938) nem volt kimutatható náluk (Henkey 1993b). Németekkel kis mértékben (12-14%-ban) kevert dunántúli magyar népeiségeket a Fejér megyei Nádassdladányban és a Somogy megyei Andocson vizsgáltam. Mindkét népességnél a dunántúli magyar átlagnál kissé nagyobb arányban volt kimutatható a balkáni dinári változat és az alpi típus. Az északi és a cromagnoid típus e két népesség egyikénél sem éri el az 1%-ot, viszont általában a Dunántúlon mindkét típus fele részben kötődik apai vagy anyai ágon német eredetű családnévhez. A kelet-dunántúli bölcskeiek részben őslakos eredetűek, részben a 18. században érkezett telepesek leszármazottai. Bár 9%-ban szlovák és 4%-ban német eredetű családnévek mutathatók ki náluk, a Hiernaux-féle számítások alapján a rábaközi besenyő eredetű rábapatonaiakhoz állnak a legközelebb és a palócföldi szlovákoktól térnek el a legnagyobb mértékben, az izlandiaknál, svédeknel, norvégeknél, dánoknál leggyakoribb és az északnyugati németeknél is nagy számban észlelhető északi és cromagnoid típus (Bartucz 1938) nem volt meghatározható náluk.

Érdekes összefüggés volt kimutatható a jobbágy és a köznemes eredetű magyar népeiségek biológiai megoszlása között. Bár e téren a turanid típus gyakorisága tekintetében nincs eltérés, viszont a pamíri típus – ezen belül a pamíro-turanid átmeneti forma is –, valamint a keleti dinaroid és a kaszpi változatok a köznemes eredetű népességeknél nagyobb arányban voltak észlelhetők, az utóbbi két változat főleg a volt gyepűőr eredetű népességek leszármazottainál.

Összefoglalva az etnikai embertani vizsgálatok népesedéstörténeti síkra kivetített lényegét, a dunántúli magyarok jól megőrizték a közép-ázsiai eredetű embertani jellegeket és igen közel állnak a felvidéki, kárpátaljai, tiszántúli és székelyföldi magyar népességekhez, melyeket nem érintette az oszmán-török hódoltság, vagy az csak 20-25 évig tartott. A jelentős részben telepes eredetű dunántúli magyar népeiségek is alig különböznek az őslakos származásúaktól. Nemcsak a telepes dunántúli magyarok állnak az őslakos eredetűekhez közel, hanem azok a dél-somogyi népességek is, melyekben az 1910-es népszámlálás során a horvát anyanyelvűek voltak túlnyomó többségben (Henkey 1990).

IRODALOM

- BARTUCZ L. (1938): *A magyar ember*. Budapest.
- BUNAK, V.V. (1976): Rassenbergeschichte Osteuropas. In: *Rassengeschichte der Menschheit* (kiadó Schwidetzky, I.) 4. Lieferung; 7-101.
- ERDÉLYI I. (1986): *A magyar honfoglalás és előzményei*. Budapest.
- GYÖRFFY GY. (1990): *A magyarság keleti elemei*, Budapest.
- HENKEY GY. (1990): Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani vizsgálata. In: *Babócsa története*; 277-308.
- (1993a): *Őseink nyomában*. Magyarság és Európa kiadó. Budapest.
- (1993b): *A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe*. Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség (MIÉSZ) kiadása. Léva.
- (1994) *Somogy megyei népességek etnikai embertani képe*. Somogyi Múzeumok Közleményei, X; p. 105-143.
- (1998): *Kárpát-medencei magyarok etnikai embertani vizsgálata*. A Cumania 15. kötetében megjelenés alatt.
- HENKEY GY. – KALMÁR S. (1984): *Kiskunsági őslakosok etnikai embertani vizsgálata*. Cumania 8; 541-602.
- KOVÁTS Z. (1969): *Somogy megye népessége a XVII-XVIII. század fordulóján*. Somogyi Almanach 12; 1-52.
- LACKOVITS E. (1972): *A rábapatonaiak eredethagyománya*. Arrabona 14; 242.
- LÁSZLÓ GY. (1977): *Kovráti kagán fiainak történetéhez*. Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 225-230.
- LIPTÁK P. (1958): *Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstromgebiet*. Acta Arch. Hung. 8; 199-268.
- PIVETEAU, M. J. (1965): *Une nouvelle mesure de distance anthropologique entre populations*. Compte Rendu Ac. Sc. Paris, t 260 (II.8); 1748-1750.
- THOMA A. (1956): *Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése*. Anthropol. Köz. 4; 71-72.
- VÉLI GY. (1967): *Az akceleráció a felszámolás előtt és után*. Anthropol. Közl. 11; 25-30.
- WENINGER, J. (1940): *Die anthropologischen Methoden der menschlichen Erbforschung*. Handbuch der Erbbiologie des Menschen 2. Berlin; 1-50.
- WIERCINSKI, A. (1978): Racial history of Poland. In: *Rassengeschichte der Menschheit* (Kiadó Schwidetzky, I.), 5. Lieferung; 75.

Fényképtáblák

4	5	6
1	2	3

10	11	12
7	8	9

16	17	18
13	14	15

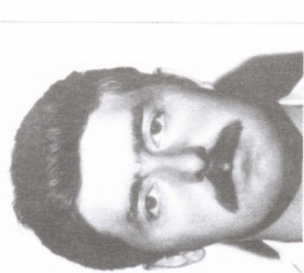
22	23	24
19	20	21

28	29	30
25	26	27

34	35	36
31	32	33

1. táblázat. Testmagasság

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1004	172,37	41,83	894	159,68	37,00
2	Közép-dunántúli őslakosok	738	171,55	40,89	691	158,71	36,01
3	Dunántúli telepes magyarok	660	171,57	43,01	747	159,35	39,81
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2402	171,90	42,03	2332	159,29	37,76

2. táblázat. Fejhossz

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	188,02	33,90	898	179,31	28,75
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	187,81	35,14	692	178,62	28,51
3	Dunántúli telepes magyarok	662	188,06	39,78	749	178,87	28,94
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	187,97	35,91	2339	178,97	28,83

3. táblázat. Fejszélesség

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	160,35	29,09	898	153,49	24,93
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	160,44	29,94	692	154,19	27,08
3	Dunántúli telepes magyarok	662	160,44	31,40	749	153,52	26,75
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	160,41	29,99	2339	153,71	26,25

4. táblázat. Homlokszélesség

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	114,46	17,09	898	110,94	15,49
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	114,44	19,78	692	110,98	15,27
3	Dunántúli telepes magyarok	662	114,52	18,77	749	110,56	15,40
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	114,47	18,38	2339	110,83	15,43

5. táblázat. Járomívszélesség

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	145,79	28,58	898	138,49	25,22
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	146,45	32,70	692	139,36	27,17
3	Dunántúli telepes magyarok	662	146,32	35,02	749	138,89	28,02
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	146,14	31,71	2339	138,88	26,82

6. táblázat. Morfológiai arcmagasság

	Férfiak			Nők		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	121,19	33,94	898	111,00	30,31
2 Közép-dunántúli őslakosok	741	120,82	33,85	692	110,90	27,78
3 Dunántúli telepese magyarok	662	121,08	32,91	749	110,95	30,42
1-3 Dunántúli magyarok együtt	2408	121,05	33,65	2339	110,95	29,60

7. táblázat. Állkapocsszögletszélesség

	Férfiak			Nők		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	113,69	27,82	898	106,64	23,54
2 Közép-dunántúli őslakosok	741	114,03	31,86	692	107,03	21,54
3 Dunántúli telepese magyarok	661	113,66	30,57	749	106,21	24,02
1-3 Dunántúli magyarok együtt	2407	113,79	29,84	2339	106,62	23,20

8. táblázat. Orrmagasság

	Férfiak			Nők		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	53,34	9,97	898	49,53	8,22
2 Közép-dunántúli őslakosok	741	53,11	9,95	692	49,39	6,57
3 Dunántúli telepese magyarok	662	53,31	10,49	749	49,29	8,15
1-3 Dunántúli magyarok együtt	2408	53,26	10,12	2339	49,41	7,72

9. táblázat. Orrszélesség

	Férfiak			Nők		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	36,26	4,06	898	32,85	2,58
2 Közép-dunántúli őslakosok	741	36,20	4,35	692	32,71	2,86
3 Dunántúli telepese magyarok	662	36,31	4,83	749	32,77	2,96
1-3 Dunántúli magyarok együtt	2408	36,26	4,36	2339	32,78	2,79

10. táblázat. Fejjelző

	Férfiak			Nők		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	85,32	10,26	898	85,65	8,31
2 Közép-dunántúli őslakosok	741	85,48	10,94	692	86,36	9,57
3 Dunántúli telepese magyarok	662	85,39	10,99	749	85,88	10,64
1-3 Dunántúli magyarok együtt	2408	85,39	10,67	2339	85,93	9,51

11. táblázat. Arcjelző

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	83,19	19,41	898	80,18	17,93
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	82,56	20,12	692	79,62	16,58
3	Dunántúli telepés magyarok	662	82,81	20,44	749	79,93	18,06
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	82,89	19,99	2339	79,93	17,63

12. táblázat. Orrjelző

		Férfiak			Nők		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	68,13	28,52	898	66,47	23,09
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	68,33	29,57	692	66,41	23,60
3	Dunántúli telepés magyarok	662	68,34	31,44	749	66,64	25,30
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	68,25	29,65	2339	66,51	23,96

13. táblázat. Járomcsont alakja

Férfiak						Nők						
lekerekített			előreálló		előre keskenyedő		lekerekített		előreálló		előre keskenyedő	
n	%		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	204	20,3	773	72,9	68	6,8	147	16,4	719	80,0	32	3,6
2	142	19,2	549	74,1	50	6,7	103	14,9	563	81,4	26	3,7
3	161	24,3	454	68,6	47	7,1	183	24,4	542	72,4	24	3,2
1-3	507	21,1	1736	72,1	165	6,8	432	18,5	1824	78,0	82	3,5

Országos 14. táblázat. Homlokprofil

Férfiak						Nők						
előre domborodó			meredek		hátrahajló		előre domborodó		meredek		hátrahajló	
n	%		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	1	0,1	970	96,5	34	3,4	13	1,4	881	98,1	4	0,5
2	1	0,1	705	95,2	35	4,7	10	1,4	680	98,3	2	0,3
3	4	0,6	608	91,8	50	7,6	16	2,1	727	97,1	6	0,8
1-3	6	0,3	2283	94,8	119	4,9	39	1,7	2288	97,8	12	0,5

15. táblázat. Orrprofil

Férfiak							Nők						
konkáv			egyenes		konvex		konkáv		egyenes		konvex		
n		%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	
1	69	6,9	334	33,2	602	59,9	137	15,2	367	40,9	394	43,9	
2	65	8,8	263	35,5	413	55,7	90	13,0	286	41,3	316	45,7	
3	51	7,7	235	35,5	376	56,8	159	21,2	322	43,0	268	35,8	
1-3	185	7,7	832	34,5	1391	57,8	386	16,5	975	41,7	978	41,8	

16. táblázat. Orrhát kiemelkedése

Férfiak						Nők						
gyenge			közepes		erős		gyenge		közepes		erős	
n		%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	4	0,4	677	67,4	324	32,2	9	1,0	762	84,9	127	14,1
2	6	0,8	541	73,0	194	26,2	6	0,9	583	84,2	103	14,9
3	3	0,4	450	68,0	209	31,6	14	1,9	648	86,5	87	11,6
1-3	13	0,5	1668	69,3	727	30,2	29	1,2	1993	85,2	317	13,6

17. táblázat. Tarkó profilja

Férfiak						Nők						
erősen domború			enyhén domború		lapos		erősen domború		enyhén domború		lapos	
n		%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	82	8,2	659	65,5	264	26,3	159	17,7	722	80,4	17	1,9
2	53	7,2	504	68,0	184	24,8	84	12,2	596	86,1	12	1,7
3	66	10,0	423	63,9	173	26,1	106	14,2	622	83,0	21	2,8
1-3	201	8.3	1586	65.9	621	25.8	349	14.9	1940	83.0	50	2.1

18. táblázat. Szemszín +

Férfiak						Nők						
világos 1a-4a			kevert 4b-8,10		sötét 9,11-16		világos 1a-4a		kevert 4b-8,10		sötét 9,11-16	
n	%		n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	259	25,8	286	28,4	458	45,6	159	17,7	283	31,5	456	50,8
2	180	24,3	175	23,6	384	51,8	126	18,2	180	26,0	385	55,6
3	175	26,4	198	29,9	287	43,4	178	23,8	209	27,9	361	48,2
1-3	614	25,5	659	27,4	1129	46,9	463	19,8	672	28,7	1202	51,4

+ 2 nyugat-dunántúli, 2 közép-dunántúli és 2 dunántúli telepese magyar férfinél, valamint 1 közép-dunántúli és 1 dunántúli telepese magyar nőnél heterochromia iridis (a két szeme színe eltérő csoportba sorolható).

19. táblázat. Hajszín

Férfiak								Nők							
vörös		szőke		átmeneti		barna, fekete		vörös		szőke		átmeneti		barna, fekete	
n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	7 0,7	3 0,3	7 0,7	988 98,3	3 0,3	3 0,3	12 1,4	880 98,0							
2	2 0,3	- 0,0	3 0,4	736 99,3	- 0,0	1 0,1	9 1,3	682 98,6							
3	2 0,3	- 0,0	7 1,1	653 98,6	5 0,7	12 1,6	20 2,7	712 95,0							
1-3	11 0,5	3 0,1	17 0,7	2377 98,7	8 0,3	16 0,7	41 1,8	2274 97,2							

20. táblázat. Howells-féle szigma rációi

	Nyugat-Dunántúl	Közép-Dunántúl	Dunántúli telepés
Testmagasság	111,52	110,24	113,07
Fejhossz	93,90	95,61	101,73
Fejszélesség	103,71	105,23	107,77
Homlokszélesség	84,37	90,75	88,41
Járomívszélesség	100,87	107,89	111,66
Morfológiai arcmagasság	91,02	90,91	89,64
Állkapocsszögletisélesség	90,93	97,31	95,33
Orrmagasság	83,11	83,00	85,24
Orrszélesség	69,48	71,93	75,79
Méretek átlaga	92,10	94,76	96,52
Fejjelző	94,21	97,26	97,50
Arcjelző	86,39	87,94	88,65
Orrjelző	68,46	69,72	71,88
Jelzők átlaga	83,02	84,97	86,01

21. táblázat. A Hiernaux-féle számítások eredményei

		Férfiak	Nők
Nyugat-dunántúli őslakosok	- Közép-dunántúli őslakosok	75	100
"	- Dunántúli telepés magyarok	37	137
"	- Felvidéki őslakos magyarok	519	125
"	- Duna-Tisza közti őslakosok	494	906
Közép-dunántúli őslakosok	- Nyugat-dunántúli őslakosok	75	100
"	- Dunántúli telepés magyarok	81	250
"	- Felvidéki őslakos magyarok	306	194
"	- Duna-Tisza közti őslakosok	494	787

22. táblázat. Típusok megoszlása %-ban

Típus	Nyugat-dunántúli őslakosok	Közép-dunántúli őslakosok	Dunán-túli telepés magyarok	Dunán-túli magyarok együtt	Magyarok összesen (1997.V.31.)
Turanid	36,9	40,0	31,0	36,0	31,4
Pamíri	19,9	20,0	14,0	18,1	12,0
Dinári, keleti dinaroid	8,6	7,5	9,5	8,5	5,8
Elő-ázsiai	2,4	2,3	3,0	2,6	5,3
Kelet-balti	2,9	2,5	4,3	3,2	4,5
Keleti mediterrán (kaszpi, pontusi, iráni)	5,1	4,8	3,4	4,5	4,1
Alpi	1,6	1,8	3,1	2,1	2,5
Lapponoid	1,0	0,7	1,1	1,0	1,7
Mongoloid	0,8	0,8	0,7	0,8	0,9
Gracilis mediterrán	0,3	0,1	0,4	0,3	0,8
Északi	0,1	0,1	0,5	0,2	0,4
Cromagnoid	0,2	0,3	0,4	0,3	0,4
Atlanto-mediterrán	0,1	0,1	0,4	0,2	0,1
Uráli	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Meghatározatlan (x)	19,9	18,8	28,1	22,1	30,0
Vizsgáltak száma	2008	1530	1599	5137	32899

23. táblázat. A fényképtáblákon szereplő egyének főbb embertani jellemzői

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
1	164,0	188	157	111	144	109	110	50	36	83,51	75,69	14	Y	turanid
2	174,2	189	157	112	147	116	119	53	36	83,07	78,91	15	Y	turanid
3	163,0	189	164	119	152	114	116	52	34	86,77	75,00	14	X	turanid
4	174,9	189	159	117	147	109	115	49	38	84,13	74,15	14	Y	turanid
5	160,8	188	166	118	146	113	108	49	32	88,30	77,40	14	W	turanid
6	170,2	188	167	123	162	123	123	51	35	88,83	75,93	13	W	turanid
7	163,2	179	158	117	151	114	115	51	34	88,27	75,50	15	W	turan(o)id
8	171,4	200	169	118	152	121	117	53	37	84,50	79,81	8	S	turanoid
9	168,1	179	159	117	143	114	108	52	32	88,83	79,72	14	T	turanoid
10	170,1	185	159	120	148	120	112	51	38	85,95	81,08	13	W	turanoid
11	164,4	178	153	114	142	109	114	48	33	85,96	76,76	12	T	turanoid
12	174,1	186	162	115	142	113	115	50	36	87,10	79,58	13	W	turanoid
13	159,7	175	155	114	149	109	111	50	34	88,57	73,15	11	Y	turano-(pamíri)
14	172,1	189	160	121	150	133	126	57	37	84,66	88,67	15	X	turano-(pamíri)
15	168,3	180	155	115	142	106	109	53	34	86,11	74,65	16	Y	turano-pamíri
16	162,1	172	155	109	134	109	107	50	33	90,12	81,34	14	W	pamíro-turanid
17	166,3	180	156	114	143	124	117	57	38	86,67	86,71	13	Y	pamíro-turanid
18	161,0	172	150	107	133	113	105	52	30	87,21	84,96	15	W	pamíro-(turanid)
19	176,2	186	165	111	144	123	119	54	35	88,71	85,42	13	V	pamíro-(turanid)
20	177,7	186	156	110	142	125	110	54	36	83,87	88,03	8	V	pamíroid
21	157,2	172	143	107	132	109	102	52	34	83,14	82,58	11	S	pamíroid
22	169,3	188	163	111	142	132	108	58	32	86,70	92,96	12	W	dinaroid
23	172,4	178	152	105	132	117	108	56	29	85,39	88,64	6	V	dinári
24	183,0	193	164	114	147	139	106	62	33	84,97	94,56	16	Y	dinaroid
25	170,1	185	157	112	145	129	100	56	35	84,86	88,97	8	U	keleti dinaroid
26	175,2	186	168	117	150	134	113	58	32	90,32	89,33	13	X	kel.dinaroid + tur.
27	172,0	193	151	110	141	124	106	55	36	78,24	87,94	13	W	kaszpi
28	151,6	176	155	112	134	102	100	43	32	88,07	76,12	9	S	keletbalti + lapp.
29	166,1	187	162	111	150	122	112	63	36	86,63	81,33	2a	W	elő-ázsiai (+x)
30	154,1	181	157	111	143	104	108	46	35	86,74	72,73	8	X	alpoíd
31	158,1	177	159	116	140	110	105	51	33	89,83	78,57	13	W	mongoloid
32	169,3	196	167	114	156	122	120	51	38	85,20	78,21	11	X	turanid + dinaroid
33	177,3	187	164	118	147	122	107	55	32	87,70	82,99	13	W	pamíri + kel.din.
34	167,2	190	162	116	144	113	108	51	33	85,26	78,47	15	W	kaszpi + turanid
35	175,3	191	166	116	153	132	122	57	36	86,91	86,27	13	W	dinári + turanid
36	158,3	181	148	107	134	110	103	42	35	81,77	82,09	4a	S	lapponoid + kel.bal.

a testmagasság, b fejhossz, c fejszélesség, d homlokszélesség, e járomívszélesség,
 f morfológiai arcmagasság, g állkapocsszögletisélesség, h orrmagasság, i orrszélesség,
 j fejjelző, k arcjelző, l szemszín (Martin-Schulz), m hajszín (Fischer-Saller), n típus

Országos Széchényi Könyvtár

Dr. Gyula Henkey

*Ethnische-anthropologische Untersuchung von Ungarn
und Ungarinnen in Transdanubien*

In Transdanubien habe ich 5137 erwachsene Ungarn und Ungarinnen von 1983 bis 1994 untersucht. Für die in Transdanubien lebenden Ungarn und Ungarinnen im Alter von 24 bis 60 Jahren sind die große Statur /Männer 171,90 cm, Frauen 159,29 cm/, die Brachycephalie (Männer 85,39, Frauen 85,93), die Euryprosopie (Männer 82,89, Frauen 79,93), das vorstehende Jochbein (Männer 72,1%, Frauen 78,0%), der konvexe Nasenrücken (Männer 57,8%, Frauen 41,8%), die dunkle Augenfarbe (Männer 48,9%, Frauen 51,4%) und braun-schwarze Haarfarbe charakteristisch. Gemäß den Distanzen nach Hiernaux stehen die Autochthonen in West-Transdanubien und im mittleren Transdanubien (Männer 75, Frauen 100), sowie die Authochthonen in West-Transdanubien und die eingesiedelten Ungarn und Ungarinnen in Transdanubien (Männer 37, Frauen 137) in auffallender Annäherung zueinander (durchschnittliche Distanz 625).

Unter den Ungarn und Ungarinnen in Transdanubien kommen die Menschentypen Turanid (36,0%) und Pamir (18,1%) aus Mittlerem Asien in sehr bedeutender Häufigkeit vor. Die gemeinsame Häufigkeit der balkanisch-dinarischen und ostdinaroiden Varianten ist mit 8,9% zu berechnen. Die balkanisch-dinarische Variante ist unter den Ungarn kroatischer und dalmatischer Herkunft häufiger. Die ostdinaroide Variante ist aber unter den autochthonen Ungarn häufiger. Im Menschentyp Turanid ist die Variante „große ungarische Tiefebene“ (Abbildung 7 bis 12) am häufigsten, aber kommen die Variante „Nord-Kasakhstan“ (Abbildung 3 bis 6) und „Turano-Pamir“ (Abbildung 13 bis 15) auch vor. Unter den Menschentypen, die in „Pamir“ eingeordnet sind, ist die Form „Pamiro-Turanid“ (Abbildung 16 bis 19) wesentlich häufiger, als die Form „Pamiroid“ (Abbildung 20 bis 21). Die balkanisch-dinarische Variante wird durch die Abbildung 22 bis 23, die ostdinaroide Variante wird durch die Abbildung 25 bis 26, die zu beiden Varianten verknüpfenden Form wird durch die Abbildung 24 vorgeführt. Der kaspische Menschentyp, der unter den wachenden Bevölkerungen über die Grenzöde (uralte Landesgrenze) ist auf der Abbildung 27, die gemischte mit Turanid Form dessen auf der Abbildung 34 anzuschauen ist. Der mit der finno-ugristischen Völkerschicht

verbundene ostbaltische Menschentyp ist nur im Verhältnis 3,2 % zu beobachten. Unter den Altgermanen und den Altslawen häufig vorkommene nordische (0,2%) und cromagnoiden (0,3%) Menschentypen sind gering.

Die Menschentypen Turanid und Pamir, die bei den landnehmenden Magyaren häufig vorkommen, finden sich in Transdanubien im Grossen vor, zeugt sich davon und ist ein Beweis dafür, daß die autochthonen ungarischen Bevölkerungen auf dieser Gegend in bedeutendem Verhältnis bestehenblieben.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

2. rész

CSALLÓKÖZI
MAGYAROK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A csallóközi magyarok etnikai embertani felmérésére 1994 és 1996 között került sor. A helyi szervezők Nagymegyer városban és a nagyobb helységeekben előre meghatározott utcákból, a kisebb lélekszámú községekben minden 24-60 éves helyi és környékbeli őslakos családból származót összeírtak és felkérő levéllel hívták be őket a felmérésre. Csicsón, Nagymegyeren és Patason megismételt vizsgálat is volt azok részére, akik első alkalommal nem tudtak megjelenni. A Csicsó környékiek adatai a kulcsodikkal, patasiakkal, nemesócsaiakkal, az Alistál környékiek a padányiakkal, böggellőiekkel együtt kerültek feldolgozásra, tehát a felmérés 9 csallóközi magyar népességet érint. A 9 helységben 731 helyi és környékbeli őstől származó felnőtt magyart vizsgáltam. Az önként jelentkező távolabbi vidékekről származók adatai a „származási helyükön kívül vizsgált felvidéki magyarok” csoportjában kerülnek feldolgozásra.

Az antropológusokon kívül a népesedéstörténészek is kezdeményezték a csallóközi etnikai embertani felméréseket, mert a vizsgált helységeket nem érintette az oszmán-török hódoltság, (Blaskovics 1993) így az itteni magyarok jól megőrizhették az Árpád-kori ősök embertani jellegeit és a felmérések eredményei további új adatokat nyújthatnak a magyar nép egyik őslakos eredetű csoportja származásának mérlegeléséhez. A régészeti és történeti adatok alapján a Kelet-Csallóköz vonatkozásában a kutatók joggal remélhették: az embertani felmérések fontos új adatokat nyújthatnak a magyarság eredetének tanulmányozásához is. Ugyanis 1992-ig a Komárom és Dunaszerdahely közötti területen a régészek 11 honfoglaló és XI. századi temetőt tártak fel (Nevizánszky 1994) az alábbi helységek területén: Komárom, Bálványszakállas, Csallóközaranyos, Nagykeszi, Ekel, Nemesócsa I-II., Szilas, Alsógellér, Izsap, Nagymegyer. E feltárt temetők is alátámasztják azt, hogy ősaink nagy mértékben benépesítették e vidéket. De nemcsak a Csallóköz keleti része, hanem a Dunától északra eső sík terület is a Kárpát-medence azon vidékei közé tartozik, ahol igen sok X-XI. századi magyar temetőt tártak fel a régészek, főleg Marcelháza és Zsitvabesenyő, Komárom és Tardoskedd, Nyitra és

Vágsellye, valamint Pozsonyvezekény és Szered között (Nevizánszky 1994). A gazdag mellékletű honfoglaló magyar sírok nagy száma alapján Szabó (1983) a Komárom, Nyitra, Galánta közötti vidéken X. századi fejedelmi uralmi területet és az egyik akkori magyar hatalmi központot mutatott ki. De a régészet a Kelet-Csallóköz vonatkozásában is igazolja László Gyula (1982) azon nézetét, hogy a későavarok nagyobb mértékben éltek meg a magyar honfoglalást, mint egyes kutatók korábban vélték és összeolvadva a honfoglalókkal a magyar nép egyik alkotó elemévé váltak (Tánczos 1997). Nagymegyer környéki gazdag avar kori leleteket említve bizonyítva látja, az avar maradvány csoportok a honfoglalás korában még lakott avar telepeket alkottak és védőgyűrűt képeztek a Megyer törzs települései körül, ami igazolja azt a feltevést, hogy az avarok a honfoglalókban barátokat és szövetségeseket találtak. Komárom környékét Árpád fejedelem Ketel kabar vezérnek ajándékozta, akinek fia Alaptulma Komárom várát építette (Blaskovics 1991), ami szintén azt támasztja alá, a magyar fejedelmek a Vág-Duna környékét fontos stratégiai területnek tekintették, melyet katonai segédnépükkel, a kabarokkal is megerősítettek. Komárom ősi Camarun nevének jelentése a török nyelvek szerint „kabar birtoka”, Nemesócsa neve Ócsád kabar vezér nevét őrzi, míg Csicsó a török Csicsak (virág) szóból keletkezett (Blaskovics 1991). Az Árpád-korban a magyarság közép-ázsiai rétege a besenyők beköltözésével tovább erősödött, a Csallóközben Kulcsodra (Györffy 1990), Padányba, Bösre és Karcsára (Lackovits 1972) telepedtek besenyők. (A XIX. század végén Dunaszerdahely környékén 12 Karcsa nevű falu volt.) Igen fontos történeti tény az is, hogy az általam felmért csallóközi helységeket nem érintette az oszmán-török hódoltság. A fentiek alapján valószínűnek látszott, a vizsgált csallóközi népségek jól megőrizhették őseik embertani jellegeit.

A felvétel és feldolgozás módszere

A méreteket Martin technikájával (Martin-Saller 1957-1966) vettem fel. A szemszínt a Martin-Schulz szemszíntábla, a hajszínt a Fischer-Saller hajszíntábla alapján rögzítettem. Az egyes embertani jellegek elemzését a 24-60 éves korcsoport adatai alapján végeztem el, a taxonómiai megoszlásnál a 18-23 és a 61-70 évesek meghatározásait is figyelembe vettem.

A főbb embertani jellegek elemzése

Testmagasság. A csallóközi férfiak és nők átlagos termete egyaránt magas. (Magas a termet férfiaknál 170, nőknél 159 cm-től kezdve, ennél azonban a csallóköziek mindkét nemnél lényegesen magasabbak.) Az eddig felmért kárpát-medencei népe sség ek köz ül a Vág-Dunától és a Vágtól nyugatra élő magyar népe sség ek a legmagasabbak, elsősorban az Alistál környékiek (férfiak 176,40 cm, nők 163,00 cm), bősiek (férfi 175,86 cm, nők 161,58 cm), perediek (férfi 175,16 cm, nők 163,08 cm), Csicsó környékiek (férfi 175,11 cm, nők 161,58 cm) és pozsonyeperjesiek (férfi 175,01 cm, nők 161,91 cm). A termet átlagát azonban a mérés időpontja is befolyásolja, mert Európában az átlag folyamatosan emelkedik, Magyarországon a sorozottaknál az 1937-ben születettektől kezdve évi 0,4 cm-el (Véli 1967), a csallóközieket és a mátyusföldieket pedig 1994 és 1997 között vizsgáltam. A termetnövekedés különösen a dunaszerdahelyi és komáromi járásban feltűnően nagy, ahol 1942-ben a 19 éves fiúk termete a magyar átlag körüli volt (Rosztóczy 1942), viszont az általam 1990 és 1997 között mért magyar férfiak átlagánál több, mint 3 cm-el, nőknél több, mint 2 cm-el magasabb.

A fej és az arc méretei. A csallóközi férfiak és nők fejhossza nagyobb a magyar férfi (187,89 mm) és női (179,29 mm) átlagnál, de úgy hogy fejük és arcuk összes szélességi méretei lényegesen nagyobbak mind az európai, mind az orosz átlagokhoz Bunak (1976) képest. A csallóközi férfiak szélességi méretei feltűnően nagyobbak az oroszok 154,5 mm-es fejszélességéhez, 140,6 mm-es járomívszélességéhez és 107,9 mm-es állkapocsszögletsszélességéhez képest és meghaladják az európai népekre jellemző átlag maximumát is. (Az orosz és az európai nők átlagait Bunak nem adta meg.) A palócföldi szlovák férfiak és nők átlagai viszont az összmagyar és a csallóközi átlagokhoz közeli ek (Henkey 1985, 1993b).

Fejjelz ő. A csallóközi magyarok fejjelz ője mindkét nemnél rövid, de némileg kisebb mértékben, mint a 85,30-as magyar férfi és a 86,16-os magyar női átlag. (Rövid a fejjelz ő férfiaknál 81-től, nőknél 82-től.) A csallóköziek kevésbé rövid fejjelz ője főleg azzal van összefüggésben, hogy náluk a hosszú fejű keleti mediterránok a 4,2%-os magyar átlaggal szemben 7,0%-ban voltak meghatározhatók. E típuson belül a kaszpi változat előfordulása közel kétszerese a 2,5%-os magyar átlagnak. Az orosz (81,4) és a régi szláv jellegegyüttes

seket viszonylag leginkább megőrző északi fehérorosz férfiak fejjelzője (81,5) mind a csallóköziekétől, mind a magyar átlagtól jelentősen eltér, viszont a palócföldi szlovákoké a magyar átlagokkal csaknem teljesen megegyező, férfiaknál 85,74, nőknél 86,40 (Henkey 1985, 1993b).

Arcjelző. A csallóközi magyarok arcjelzője mindkét nemnél széles, közel áll a 82,93-as magyar férfi és a 79,97-es magyar női átlaghoz (Henkey 1993a/, valamint a 82,45-ös palócföldi szlovák férfi és a 79,78-as szlovák női átlaghoz (Henkey 1993b). Az oroszok és a fehéroroszok morfológiai arcma-gasságát nem a Martin módszer szerint az orrgyöktől, hanem a szemöldöktől mérték, ezért a vonatkozó átlagok nem összehasonlíthatók.

Orrjelző. A csallóköziek, a felmért magyarok és a palócföldi szlovákok orrjelzője egyaránt keskeny. (Keskeny az orrjelző mindkét nemnél 70 alatt.) Az oroszok és a fehéroroszok átlagai az eltérő mérési módszer miatt nem összehasonlíthatók.

Járomcsont alakja. A csallóközi magyarok túlnyomó többségére az előreálló járomcsont a jellemző. E forma gyakorisága lényegesen nagyobb náluk a 63,6%-os magyar férfi és a 65,4%-os magyar női átlagnál. Az előreál-ló járomcsont nagy gyakorisága az egyik keleti eredetű örökségünk, mely az őslakos eredetű magyar népeiségeknél, így a csallóközieknél is nagyobb arány-ban észlelhető. Ez a forma a csallóköziek között a bősi férfiagnál (87,3%) és a nagymegyeri nőknél (87,4%) volt a legnagyobb arányban meghatározható, gyakorisága kazak férfiagnál és nőknél egyaránt 100% (Iszmagul 1982), palócföldi szlovák férfiagnál 52,4%-ban, szlovák nőknél 64,0%-ban volt észlelhető (Henkey 1993b).

Homlokprofil. A meredek homlok a csallóközieknél még nagyobb arányban volt észlelhető, mint a 85,4%-os magyar férfi és a 92,8%-os magyar női átlag. A meredek forma gyakorisága a palócföldi szlovákoknál is ehhez közeli, férfiagnál 84,5%, nőknél 90,0% (Henkey 1993b).

Orrhát profilja tekintetében csallóközi férfiagnál konvex, egyenes, konkáv, nőknél egyenes, konvex, konkáv az előfordulás sorrendje. Őslakos ere-detű magyar népeiségek nagy többségénél a konvex forma gyakorisága emelkedik a magyar átlaghoz képest, mely férfiagnál 41,7%, nőknél 24,9% és ez a csallóköziekre is mindkét nemnél érvényes. A konvex orrhát palócföldi szlovák férfiagnál 23,3%-ban, szlovák nőknél 17,1% (Henkey 1985, 1993b), orosz férfiagnál 16,3%-ban, orosz nőknél 7,0%-ban volt észlelhető (Bunak

1976). Bunak a Martin módszertől (Martin-Saller 1957-1966) eltérően orosz férfiaknál 6,4%-ban, nőknél 6,0%-ban hullámos orrhátat is kimutatott. Az e kategóriába soroltak egy része a Martin-féle konvex orrhát 4. sémájával megegyező lehet. A konvex orrhát gyakorisága a Kárpát-medencében a délsomogyi horvátoknál a legnagyobb, férfiaknál 68,7%, nőknél 45,8% (Henkey 1993b).

Az orrhát kiemelkedése a csallóköziek túlnyomó többségénél közepes. E tekintetben a férfiak alig térnek el a 73,3%-os magyar átlagtól, e formának a csallóközi nőknél kimutatott gyakorisága a 87,5%-os magyar átlaggal szinte teljesen megegyező. A közepesen kiemelkedő orrhát aránya a Kárpát-medencében a palócföldi szlovákoknál a legnagyobb, férfiaknál 90,3%, nőknél 94,6% és a Baja környéki bunyevácoknál a legkisebb, férfiaknál 39,4%, nőknél 68,9% (Henkey 1993b).

Szemszín. A csallóközieknek mindkét nemnél sötét, kevert (zöldes), világos az előfordulás sorrendje. Férfiaknál a sötét szemszín relatív többségben, nőknél abszolút többségben van, mindkét nemnél nagyobb arányban észlelhető, mint a 42,8%-os magyar férfi és a 49,1%-os magyar női átlag (Henkey 1993a). A sötét szemszín gyakorisága orosz férfiaknál 5,1%, orosz nőknél 7,2% (Bunak 1976), palócföldi szlovák férfiaknál 30,0%, szlovák nőknél 39,6%. A sötét szemszín a dél-somogyi horvátoknál feltűnően nagy arányban észlelhető, férfiaknál 54,7%-ban, nőknél 63,9%-ban (Henkey 1993b).

Hajszín tekintetében mind a csallóköziek, mind általában a felmért magyarok a legnagyobb mértékben egységesek. A barna-fekete hajszínrnyalatok a csallóközieknek még kissé nagyobb arányban voltak meghatározhatók, mint a 97,3%-os magyar férfi és a 96,6%-os magyar női átlag. A barna-fekete hajszínrnyalatok együttes előfordulása a palócföldi szlovákoknál (férfi 94,2%, nők 92,8%) és a dél-somogyi horvátoknál (férfi 100,0%, nők 98,6%), a magyar átlaghoz közeli (Henkey 1993b), viszont az oroszoknál jelentősen eltérő (férfiaknál 68,0%, nőknél 62,5%). A régi szláv jellegegyütteseket viszonylag leginkább megőrző északi fehéroroszoknál Bunak (1976) csak a világos hajszín gyakoriságát adta meg férfiaknál 29,5%-ban, ami igen jelentős eltérés a csallóközi férfiakra jellemző 0,0%-tól.

A Howells-féle szigma rációk

A csallóközi 24-60 éves férfiak kilenc méretével és három jelzőjével kapcsolatban kiszámítottam a szigma rációkat (Thoma 1957), vagyis az egyes jellegek szórását az egész emberi faj megfelelő szórásának százalékában fejeztem ki

(20. táblázat). A csallóköziek a méretek tekintetében enyhén, a jelzők vonatkozásában közepesen egysegűek.

A Hiernaux-féle távolságok

Ezen antropológiai-statisztikai számítások (Piveteau 1965) során az alábbi jellegeket vettem figyelembe: testmagasság, fejhossz, fejszélesség, járomívszélesség, morfológiai arcmagasság, állkapocsszögletisélesség, orrmagasság, fejjelző, arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, konvex orrhát, erősen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó, sötét szemszín és barna-fekete hajszín. 16 jelleg összehasonlítása esetén 625 az átlagos távolság. A csallóközi férfiak és nők fent említett jellegeit két dunántúli (Rábaköz, Somogy megyei őslakosok), két felvidéki (Pered, Ipolybalog), két tiszántúli (Nagyecsed, Kisújszállás) és egy erdélyi (Bögöz) népességgel hasonlítottam össze. Az összehasonlított népségek is őslakos eredetű magyarok. E számítások szerint a csallóközi férfiak és nők az ipolybalogiakhoz, valamint a rábaközi és bögözi nőkhez állnak feltűnően közel, említésre méltó eltérés csak a kisújszállási nagykun férfiakkal mutatható ki, de az utóbbi távolság is eléggé jelentéktelennek látszik, ha figyelembe vesszük, hogy a palócföldi szlovák és a lakócsai horvát férfiak közötti távolság 2059 (Henkey 1990). A korábbi Hiernaux-féle számítások is azt igazolták, a falusi és mezővárosi magyar népségek nagy többsége embertani szempontból közel áll egymáshoz (Henkey 1990) és a közeli állást a csallóköziekkel kapcsolatos számítások is megerősítették. A csallóközi népségek közötti távolság férfiaknál 112,50 és 362,50, nőknél 31,25 és 281,25 közötti. Feltűnően kicsi az eltérés a Csicsó környékiek és az Alistál környékiek között, férfiaknál 112,50, nőknél 31,25.

A csallóköziek taxonómiai összetétele

A vizsgált csallóközi magyaroknál négy típusnak, a turanidnak (42,7%), a pamírinak (16,8%), a dinaroidnak (7,0%) és a keleti mediterránnak (7,0%) van jelentősebb szerepe.

A gyakoriság szempontjából első helyen álló turanid típuson belül az alföldi változat (7-10. kép) előfordulása a legnagyobb, melyre a csallóközieknek a magas termet, a fej nagy méretei mellett rövid fejjelző, széles-

igen széles, középmagas arc mellett széles arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, közepesen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén konvex orrhát, enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A magyar átlagnál nagyobb arányban észlelhető az észak-kazakisztáni turanid változat (3-6. kép), melynél a termet átlagban még magasabb, a fej méretei kissé nagyobbak, az arc még szélesebb és a járomcsont is kissé erősebben előreálló, mint az alföldi változatnál. Kimutatható a turanid típusnak erősebben mongoloid jellegű változata (1. kép) és a turanid középtípus (2. kép) is. Jelentős a turano-pamíri átmeneti forma (13-15. kép) előfordulása, melynél a túlnyomó turanid jellegek mellett főleg a közepesnél erősebben kiemelkedő orrhátban és a lefelé és befelé görbülő orrcsúcsban nyilvánulnak a pamíri jellegek. Eléggyé gyakoriak a turanid + dinaroid (30-31. kép) és a turanid + kaszpi (34. kép) kevert formák is. A Csallóközben a turanid típusba soroltak gyakorisága Alistálon (47,3%), Bősön (47,0%) és Kulcsodon (45,2%) a legnagyobb.

A turanid típus az I. e. 500 és az I. u. 1000 között alakult ki az ott a bronzkor óta őshonos, europoid jellegű andronovói típus és keletről fokozatosan betelepülő mongoloidok összeolvadásából (Lipták 1955, Ginzburg 1966) úgy, hogy az andronovói képezte az alapréteget és a mongoloid volt a másodlagos (Iszmagul 1970). A magyar turanidok túlnyomó többsége, a 31,4%-ból 30,4% azokhoz a nagyobbbrészt europoid jellegű turanid formákhoz áll közel, melyek Kazakisztán területén az I. e. III. és az I. u. XII. század között voltak jellemzők (Iszmagul 1982). A XIII. században főleg Kazakisztán északi részében és a középső sávban, a Selyem út mentén mongol hódítók telepedtek rá az őslakosságra, így ezeken a vidékeken a turanid típusnak erősebben mongoloid jellegű változata alakult ki. Mert a magyarság középszerű eredetű rétegei, valamint a magyar népbe beolvadt középszerű eredetű besenyők, uzok, kunok, volgai bolgár-törökök (böszörmények) ősei mind még a XIII. század előtt kitelepültek Közép-Ázsiából, nem hozhatták magukkal nagyobb számban azt az erősebben mongoloid jellegű turanid változatot, mely Közép-Ázsia egyes tájain is csak a XIII. századtól kezdve került többségbe. Mert a turanid típus alföldi változatának jelentős szerepe van a magyar nép összetételében, fontosnak látszik e változattal külön foglalkozni. E változatot már Bartucz (1938) részletesen leírta és mutatta be nagyrészt Csongrád megyei kiscsallókői képeivel, és úgy vélte, e változat kifejezetten a magyarsághoz kötődik, viszont és nagy számban határozta meg a bulgáriai tatároknál

(Henkey 1971), Iszmagul (1982) a kazakoknál, Field szakfotói alapján (1953) pedig jól felismerhető a kaukázusi, alán eredetű oszétoknál, azaz jelentős mértékben kötődik más közép-ázsiai vagy részben közép-ázsiai eredetű népeiségekhez is.

Mint a magyar népeiségek túlnyomó többségénél, a csallóközieknel is a pamíri típus áll a második helyen E típus markáns formájára a nagyközepes vagy magas termet, a fej kis méretei mellett rövid fejjelző, enyhén széles vagy középszéles, enyhén magas arc mellett közepes vagy keskeny arcjelző, lekerekített járomcsont, meredek homlok, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, befelé és lefelé görbülő orrcsúcs, enyhén domború vagy lapos tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A 21. képekkel bemutatott, pamiroidnak jelzett férfi áll a legközelebb a fenti leíráshoz. Bár a falusi és mezővárosi magyaroknál általában lényegesen gyakoribb a pamíro-turanid átmeneti forma (16-20. kép), de a csallóközieknel e túlsúly még az átlagosnál is nagyobb arányú. E formánál a termet átlagban magasabb, a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb, a járomcsont előreálló és a glabella is erősebben fejlett. A 16. képekkel bemutatott igen magas férfi azt az átmeneti alakot képviseli, mely turano-pamírinak is jelölhető lenne. Ritkábban észlelhető volt a pamíri + dinaroid keveredés (33. kép) is. A Csallóközben a pamíri típusba soroltak gyakorisága Patason (22,9%), Csicsón (21,5%) és Padányban (20,0%) a legnagyobb.

Ginzburg (1966) szerint a pamíri típus Közép-Ázsia délkeleti részében az andronovói típus gracilizációjából (finomodásából), egy (keleti) mediterrán változat brachycephalizációjából (rövidfejjűvé válásából) és e két új forma keveredéséből alakult ki. Schwidetzky (1950) üzbég és tadzsik férfiak vizsgálata alapján írta le és mutatta be a turanid és a pamíri típus közötti átmeneti lépcsőket. Vizsgálatom eredményei arra utalnak, hogy a turanid és a pamíri típus közötti átmeneti formák csak kis mértékben különböznek és a pamíro-turanidnak jelöltek a méretek szempontjából közel állnak a turanidokhoz (Henkey-Kalmár 1984), csak a kvalitatív jellegek többsége az, amely fokozatonként egyre közelebb kerül a markáns pamíri formához. Az általam közölt típus standardok szerint a markáns pamíri típus a méretek többsége tekintetében közel áll az elő-ázsiai típushoz (Henkey-Kalmár 1984).

A Csallóközben 7,0%-ban kimutatott keleti mediterrán típuson belül a kaszpi változathoz közeli forma (22-23. kép) a túlnyomó, mely náluk 4,7%-ban

volt észlelhető. E formára a magas termet, a fej nagy méretei mellett közepes vagy hosszú fejjelző, középszéles, enyhén magas arc mellett közepes arcjelző, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, erősen domború tarkó, sötét szemszín, fekete vagy mély sötétbarna hajszín és enyhén barnás bőrszín a jellemző. Gyakran határozható meg turaniddal kevert formában (35. kép). A keleti mediterrán típus pontusi változatához közeli alak (24. kép) a csallóközieknel 1,8%-ban, az iráni változat 0,5%-ban volt észlelhető.

A dinaroidok közé soroltak közül az általam vizsgált magyaroknál 3,0%-ban kimutatható balkáni dinári változat a csallóközieknel 2,7%-ban, a grúz antropológusok által (Natishvili-Abdushelishvili 1960) kaukázusinak nevezett keleti dinaroid változat viszont 4,3%-ban volt meghatározható a 2,8%-os magyar átlaggal szemben. A 25. képekkel bemutatott nőt a keleti dinaroid változatba soroltam, míg a 26. képeken látható férfi a balkáni dinári változathoz áll közel, de a fej hossza nagyobb, tarkója pedig nem lapos, hanem enyhén domború. A keleti dinaroid változatba soroltak termete kifejezetten magas, hasonlóan, mint a balkáni változatnál, de fejének méretei átlagban nagyobbak, az arc szélesebb, kevésbé magas, a járomcsont nagyrészt előreálló és az orrhát konvexitása csak a csontos orr alsó harmadában vagy a porcos orrban kezdődik. Ha azonban a balkáni dinári turaniddal, pamírral, elő-ázsiaiával vagy ezek kombinációjával jelentősebb mértékben keveredik, a keleti dinaroidhoz hasonló jellegegyüttes jöhet létre. A fentiek miatt a mindkét változathoz kötődő kevert formákat (32. kép) egyenlő arányban osztottam meg a két dinaroid változat között.

A ritkábban előforduló típusok közül az alpit a 27., a lapponoidot a 28., a mongoloid kevert formáját a 29. képekkel mutatom be. A gyakoribb kevert formák a 30-36. képeken láthatók. Az általam vizsgált 32 891 magyarnál 5,3%-ban kimutatható elő-ázsiai és a 4,5%-ban észlelhető kelet-balti a Csallóközben jellegzetes formában nem volt meghatározható, az utóbbi jellegei nagyrészt turaniddal kevert alakban (48. kép) voltak észlelhetőek. Az elő-ázsiai és a kelet-balti típusnak a magyar átlagnál lényegesen kisebb előfordulásának oka, hogy az elő-ázsiai típus jelentős részben a Duna-Tisza közéhez (Henkey 1989), ezen belül is főleg a kiskunokhoz (Henkey-Kalmár 1984) kötődik, akiknél gyakorisága 14,1%, míg a kelet-balti típus a palócföldi (8,4%) és a Duna-Tisza közí (6,7%) telepés eredetű magyaroknál észlelhető a legnagyobb arányban (Henkey 1993a).

Népesedéstörténeti összefüggések

A honfoglaló magyaroknál is leggyakoribb két típus, a turanid és a pamíri (Lipták 1958) eddig a felvidéki és a kárpátaljai magyaroknál volt észlelhető a legnagyobb arányban. A Felvidéken e téren a Vágtól és a Vág-Dunától nyugatra élő magyarok a legegységesebbek közé tartoznak, a csallóközieknel a turanid és a pamíri típus együttes gyakorisága 58,5%, jelentősen meghaladja a 43,4%-os magyar átlagot. E két közép-ázsiai eredetű típus a mátyusföldi pozsonyeperjesieknél 66,1%-ban, a peredieknél 62,2%-ban volt kimutatható, még a csallóközi átlagnál is nagyobb mértékben. Népesedéstörténeti szempontból további fontos adat lehet, hogy a gyepűőr eredetű és egyéb katonai feladatokat ellátó népeségek leszármazottainál a turanid és a pamíri típuson kívül jelentős arányban kimutatható kaszpi és keleti dinaroid változat a csallóközieknel 4,7%-ban, illetve 4,3%-ban észlelhető. (A kaszpi változat összmagyar gyakorisága 2,5%, a keleti dinaroidé 2,8%). A kaszpi változat főleg a székely, besenyő és kun eredetű magyaroknál, a keleti dinaroid a jászságiaknál gyakori, az utóbbi kapcsolódhat a kabarok alán rétegéhez is. A turanid, pamíri, kaszpi és keleti dinaroid nagy gyakorisága arra utal, honfoglaló őseink igen jelentős arányban népesítették be a Vágtól és a Vág-Dunától nyugatra eső területet, amit az e vidéken nagy számban feltárt X-XI. századi magyar temetők (Nevezánszky 1994) is alátámasztanak. Kabarok letelepedését e területen az írott források is igazolják, mert Komárom környékét Árpád fejedelem Ketel kabar vezérnek ajándékozta (Blaskovics 1991), a Csallóközben pedig a besenyők Árpád-kori betelepődése (Lackovits 1972, Györffy 1990) is erősítette a magyarság közép-ázsiai rétegét. A Csallóközben elősegítette az Árpád-kori magyarság embertani jellegeinek fennmaradását, hogy e vidék elkerülte az oszmán-török hódoltságot (Blaskovics 1993). Az általam vizsgált csallóközi magyaroknál a közép-ázsiai réteggel kapcsolatba hozható típusok (turanid, pamíri, kaszpi, mongoloid) 65,7%-ban (a magyar átlag 46,8%), a finnugor formák (uráli, lapponoid és a kelet-balti finnugor alakjai) 2,9%-ban (a magyar átlag 4,6%), a régi szláv jellegegyüttesek (a kelet-balti régi szláv formái, valamint az északi és a cromagnoid fele része) 0,5%-ban (a magyar átlag 2,1%) észlelhetők. (Az általam felmért magyaroknál az északi és a cromagnoid típusba soroltak felénél apai vagy anyai ágon német eredetű családnév mutatható ki.) A finnugorokkal kapcsolatba hozható formák csökkenése a honfoglalóknál kimutatott 15,6%-hoz

(Lipták 1958, Nemeskéri-Gáspárdy 1954) képest azzal magyarázható, hogy a honfoglalás után nem érkezett finnugor eredetű nép a Kárpát-medencébe. A régi szláv jellegegyüttesek teljesen jelentéktelen, 0,5%-os csallóközi előfordulása azzal is összefüggésben lehet, hogy a Kárpát-medence honfoglalás kori szláv nyelvű népei (Tretyakov 1953) szerint nem voltak tiszta szlávok, kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, főleg a későavaroknak (Eisner 1933). Ezzel összhangban van, Koëka (1965) lengyel antropológus VIII. és XII. század közötti, szlováknak tartott koponyákon csak 32%-ban mutatta ki a régi szlávoknál és germánoknál gyakori északi és cromagnoid típust, a közép-ázsiai eredetű népekkel való keveredésre a turanid típus 21%-os gyakorisága, a korai vaskori és a finnugor elemek beolvadására pedig az alpi és a lapponoid típusok együttes 23%-os előfordulása utal. De nem valószínű, hogy az északi és cromagnoid típusnak a VIII-XII. századi szlovák koponyákon kimutatott gyakorisága teljes egészében szláv ősökre lenne visszavezethető, mert a szlovákok őseibe a germán gepidák is beolvadtak (Bakó 1989), akiknél az északi típus gyakori volt (Bartucz 1938). A Lucfalvára és Vácegresre betelepült szlovákok mai utódainál a közép-ázsiai eredetű turanid (16,4%) és pamíri (10,7%) típusok gyakorisága jelentős, a régi szláv jellegegyüttesek 10,3%-os előfordulását a finnugor formák 10,6%-os aránya is meghaladja (Henkey 1985).

Összefoglalva a csallóközi etnikai embertani felméréseim lényegét, az e vidéken élők a kedvező körülmények miatt a magyarság embertani szempontból legegységesebb népeiségei közé tartoznak és igen jelentős arányban őrizték meg a honfoglaló magyaroknál és a mai közép-ázsiai népeknél egyaránt gyakori jellegegyütteseket, így vizsgálatuk eredményei fontos új adatokat nyújthatnak a magyar nép eredetének tanulmányozásához. Az egységes embertani kép csaknem azonos arányban a többi felmért felvidéki magyarokra is jellemző.

IRODALOM

- BAKÓ F. (1989): A palóc néprajzi csoport eredete, etnikai összetevői.
Palócok I., Eger; 53-117.
- BARTUCZ L. (1938): *A magyar ember*. Budapest.
- BLASKOVICS J. (1991): *Néhány Árpád-kori személy- és helynév tanúsága*.
A Zürichi Magyar Történeti Egyesület kiadványa I. Zürich; 27-31.
– (1993): *Az újvári ejálet török adóösszeírásai*. Magyar Ifjúság
Érdekeit Védő Szövetség (MIÉSZ) kiadása. Pozsony.
- BUNAK, V. V. (1976): Rassengeschichte Osteuropas. In: *Rassenkunde der
Menschheit* (kiadó Schwidetzky, I.), IV. Lieferung; 7-101.
- EISNER, J. (1933): *Slovensko v praviku*. Bratislava.
- FIELD, H. (1953): *Contributions to the Anthropology of the Caucasus*.
Peabody Mus. Harvard Univ. LXVIII/1.
- GINZBURG, V. V. (1966): Die Entstehung der mittelasiatischen
Zwischenstromtipus. *Homo* 17; 172-190.
- GYÖRFFY GY. (1990): *A magyarság keleti elemei*. Budapest.
- HENKEY GY. (1971): Rusze környéki tatárok embertani vizsgálata.
Anthropologia Hungarica 11; 137-164.
– (1985): Lucfalva és Vácegres népességének etnikai-antropológiai
vizsgálata. *Anthrop. Közl.* 29; 153-177.
– (1987): Katymári és csávolyi bunyevácok antropológiai vizsgálata.
Cumania 10; 515-552.
– (1989): Duna-Tisza közti magyarok etnikai embertani vizsgálata.
Cumania 11; 499-542.
– (1990a): *A magyarság etnikai embertani képe*. Kandidátusi
értekezés.
– (1990b): Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani
vizsgálata. In: *Babócsa története*; 277-308.
– (1993a): *Őseink nyomában*. Magyarság és Európa kiadó.
Budapest.
– (1993b): *A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe*. A
Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség (MIÉSZ) kiadása. Léva.
- HENKEY GY. - KALMÁR S. (1984): Kiskunsági őslakosok etnikai embertani
vizsgálata. *Cumania* 8; 541-602.

- ISZMAGULOV, O. (1970): *Naszelenyie Kazahsztana ot epochi bronzü do szovremennosti*. Alma-Ata.
- (1982): *Etnicseszakaja antropológia Kazahsztana*. Alma-Ata.
- KOÈKA, W. (1965): Archeologisch-anthropologische Korrelation zwischen Ungarn und Slawen im X-XII. Jh. *Acta Arch. Hung.* 17; 55-63.
- LACKOVITS E. (1972): A rábapatonaiak eredethagyománya. *Arrabona* 14; 242.
- LÁSZLÓ GY. (1982): A kettős honfoglalásról. *História* (1982) 1; 3-4.
- LIPTÁK P. (1955): Zur Frage der anthropologischen Beziehungen zwischen dem mittleren Donaubecken und Mittelasien. *Acta Orient. Hung.* 5; 271-312.
- (1958): Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstromgebiet. *Acta Arch. Hung.* 8; 199-268.
- MARTIN, R. - SALLER, K. (1957-1966): *Lehrbuch der Anthropologie I-VI*. Stuttgart.
- NATISHVILI, A. N. - ABUSHELISHVILI. M. G. (1960): *Contributions to the Anthropology of the Georgian People*. Peabody Mus. Harvard Univ. Russian Translation Series 1/2; 72-80.
- NEMESKÉRI J. - GÁSPÁRDY G. (1954): Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásaihoz. *Ann. Hist.-natur. Mus. Nat. Hung.* 5; 485-526.
- NEVIZÁNSZKY G. (1994): A Kárpát-medence északi térségének régészete a honfoglalás korában. *Honfoglalás és régészet*. Balassi Kiadó; 171-179.
- PIVETEAU, M. J. (1965): Une nouvelle mesure de distance anthropologique entre populations. *Compte Rendu Ac. Sc. Paris*, t 260 (II.8); 1748-1750.
- ROSZTÓCZY E. (1942): Beszámoló a leventék első rendszeres orvosi vizsgálatának eredményeiről. *Az Ifjúság Orvosa* I. évf. 6; 294-320.
- SCHWIDETZKY, I. (1950): *Turaniden Studien*. Akademie der Wissenschaften und der Literatur; 235-291.
- SZABÓ J. GY. (1983): A Duna-Tisza köze és a magyar honfoglalás. *Forrás*. Kecskemét 1983/7; 34-51.
- TÁNCZOS T. (1997): A nagymegyeri Mátyás legendák. *Gyurcsó István Alapítvány Füzetek* 7. Dunaszerdahely-Nagymegyer; 7-29.
- THOMA A. (1957): Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése. *Anthrop. Közl.* 4; 71-72.

TRETYAKOV, N. P. (1953): Tretyakov professzorral folytatott megbeszélés jegyzőkönyve. *Szovjet régészet* 5-6; 151-160.

VÉLI GY. (1967): Az akceleráció a felszabadulás előtt és után. *Anthrop. Közl.* 11; 25-30.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

II. Fényképtábla
Csallóközi magyarok etnikai embertani vizsgálata

4	5	6
1	2	3

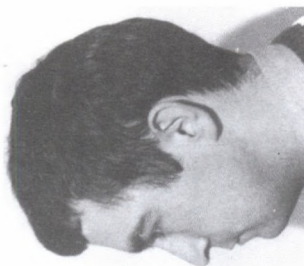
10	11	12
7	8	9

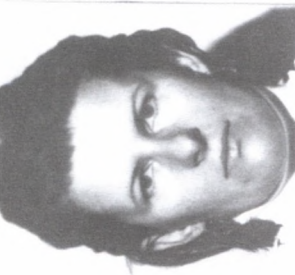
16	17	18
13	14	15

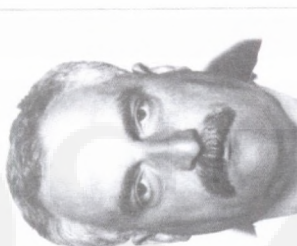
22	23	24
19	20	21

28	29	30
25	26	27

34	35	36
31	32	33

1. táblázat. Testmagasság (1) -- Statur

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	175,11	49,30	104	161,58	45,75
2	Nagymegyer	90	173,51	36,62	87	160,94	30,86
3	Alistál és környéke	74	176,40	46,42	45	163,00	43,73
4	Bős	63	175,86	37,26	83	161,58	32,07
	1-4	337	175,11	44,18	319	161,61	38,27

2. táblázat. Fejhossz (1) -- Grösste Kopflänge

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	189,52	30,87	104	180,55	27,43
2	Nagymegyer	90	189,18	27,43	87	179,99	26,27
3	Alistál és környéke	74	191,51	35,73	45	181,31	29,19
4	Bős	63	191,03	32,21	83	181,90	29,49
	1-4	337	190,15	32,20	319	180,86	28,45

3. táblázat. Fejszélesség (3) -- Grösste Kopfbreite

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	161,55	33,02	104	153,67	21,86
2	Nagymegyer	90	161,52	33,87	87	154,43	18,69
3	Alistál és környéke	74	161,59	33,17	45	153,47	29,40
4	Bős	63	161,49	33,22	83	154,11	22,60
	1-4	337	161,54	33,32	319	153,96	22,38

4. táblázat. Homlokszélesség (4) -- Kleinste Stirnbreite

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	114,64	14,97	104	110,84	13,16
2	Nagymegyer	90	114,86	14,51	87	111,21	13,01
3	Alistál és környéke	74	115,00	19,51	45	110,89	14,50
4	Bős	63	114,84	19,16	83	110,47	12,45
	1-4	337	114,82	16,65	319	110,85	13,20

5. táblázat. Járomívszélesség (6) -- Jochbogenbreite

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	146,45	30,54	104	138,26	21,74
2	Nagymegyer	90	147,57	25,60	87	139,09	21,05
3	Alistál és környéke	74	147,36	32,53	45	138,13	23,80
4	Bős	63	148,49	26,61	83	139,67	20,33
	1-4	337	147,33	29,44	319	138,83	21,85

6. táblázat. Morfológiai arcmagasság (18) -- Morphologische Gesichtshöhe

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	122,25	37,34	104	111,64	23,71
2	Nagymegyer	90	121,62	25,32	87	110,86	23,12
3	Alistál és környéke	74	122,45	27,19	45	111,76	28,51
4	Bős	63	121,76	22,28	83	111,22	27,95
1-4		337	122,03	29,20	319	111,33	25,45

7. táblázat. Állkapocsszögletszélesség (8) -- Unterkieferwinkelbreite

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	115,38	29,87	104	107,30	20,33
2	Nagymegyer	90	116,24	30,77	87	108,06	20,71
3	Alistál és környéke	74	115,58	27,62	45	107,38	22,06
4	Bős	63	115,92	29,60	83	108,28	18,79
1-4		337	115,75	29,69	319	107,77	20,46

8. táblázat. Orrmagasság (21) -- Höhe der Nase

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	52,87	9,34	104	49,40	6,62
2	Nagymegyer	90	53,12	8,00	87	49,26	6,08
3	Alistál és környéke	74	52,81	9,04	45	49,42	6,62
4	Bős	63	53,22	6,69	83	49,26	6,27
1-4		337	52,99	8,45	319	49,33	6,39

9. táblázat. Orrszélesség (13) -- Breite der Nase

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	36,14	3,95	104	32,79	2,97
2	Nagymegyer	90	36,60	4,39	87	33,11	3,08
3	Alistál és környéke	74	36,50	2,89	45	32,84	3,22
4	Bős	63	36,67	3,81	83	33,16	2,96
1-4		337	36,44	3,86	319	32,98	3,06

10. táblázat. Fejfelző (3:1) -- Längen-Breiten-Index des Kopfes

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	85,19	9,79	104	85,14	8,30
2	Nagymegyer	90	85,38	11,67	87	85,77	8,40
3	Alistál és környéke	74	84,45	9,46	45	84,71	15,71
4	Bős	63	84,52	9,41	83	84,80	11,17
1-4		337	84,95	10,31	319	85,16	10,28

11. táblázat. Arcjelző (18:6) -- Morphologischer Gesichtsinde

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	83,51	21,81	104	80,63	11,89
2	Nagymegyer	90	82,39	14,92	87	79,63	19,03
3	Alistál és környéke	74	83,11	20,48	45	80,96	17,82
4	Bős	63	81,95	12,93	83	79,62	20,66
1-4		337	82,83	18,38	319	80,14	17,27

12. táblázat. Orrjelző (13:21) -- Nasenindex

		Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Csicsó és környéke	110	68,55	26,25	104	66,49	24,51
2	Nagymegyer	90	69,00	24,72	87	67,17	26,10
3	Alistál és környéke	74	69,36	28,29	45	66,56	23,71
4	Bős	63	68,90	17,99	83	67,40	23,36
1-4		337	68,91	24,83	319	66,92	24,69

13. táblázat. Járomcsont alakja -- Jochbeinform (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	lekere- kített anlie- gend	előre- álló vorste- hend	előre keske- nyedő spitz auslaufend	n	lekere- kített anlie- gend	előre- álló vorste- hend	előre keske- nyedő spitz auslaufend
1	Csicsó és környéke	110	16,4	80,0	3,6	104	14,4	85,6	0,0
2	Nagymegyer	90	10,0	82,2	7,8	87	8,0	87,4	4,6
3	Alistál és környéke	74	12,2	83,8	4,0	45	13,3	86,7	0,0
4	Bős	63	12,7	87,3	0,0	83	10,8	86,8	2,4
1-4		337	13,1	82,8	4,1	319	11,6	86,5	1,9

14. táblázat. Homlokprofil -- Stirnprofil (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	előre dombo- rodó vorge- wölbt	mere- dek steil	hátra- hajló fliehend	n	előre dombo- rodó vorge- wölbt	mere- dek steil	hátra- hajló fliehend
1	Csicsó és környéke	110	0,0	97,7	2,7	104	0,0	100,0	0,0
2	Nagymegyer	90	0,0	94,4	5,6	87	0,0	100,0	0,0
3	Alistál és környéke	74	0,0	97,3	2,7	45	0,0	100,0	0,0
4	Bős	63	0,0	92,1	7,9	83	0,0	100,0	0,0
1-4		337	0,0	95,5	4,5	319	0,0	100,0	0,0

15. táblázat. Orrprofil -- Profil des Nasenrückens (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	konkáv konkav	egyenes gerade	konvex	n	konkáv konkav	egyenes gerade	konvex
1	Csicsó és környéke	110	14,6	34,9	50,9	104	24,0	39,4	36,6
2	Nagymegyer	90	11,1	36,7	52,2	87	21,8	41,4	36,8
3	Alistál és környéke	74	13,5	48,6	37,8	45	17,8	42,2	40,0
4	Bős	63	19,0	42,9	38,1	83	30,1	44,6	25,3
1-4		337	14,2	39,8	46,0	319	24,1	41,7	34,2

16. táblázat. Orrhát kiemelkedése -- Hervorspringen der Nase (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	gyenge schwach	közepes mittelmässig	erős kräftig	n	gyenge schwach	közepes mittelmässig	erős kräftig
1	Csicsó és környéke	110	1,8	79,1	19,1	104	2,9	86,5	10,6
2	Nagymegyer	90	2,2	71,1	26,7	87	1,2	86,2	12,6
3	Alistál és környéke	74	1,4	82,4	16,2	45	0,0	91,1	8,9
4	Bős	63	1,6	76,2	22,2	83	1,2	88,0	10,8
1-4		337	1,8	77,1	21,1	319	1,6	87,4	11,0

Országos Széchényi Könyvtár

17. táblázat. Tarkó profilja -- Hinterhauptprofil (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	erősen domború stark abgerundet	enyhén domború mässig abgerundet	lapos flach	n	erősen domború stark abgerundet	enyhén domború mässig abgerundet	lapos flach
1	Csicsó és környéke	110	7,3	61,8	30,9	104	18,3	79,8	1,9
2	Nagymegyer	90	7,8	58,9	33,3	87	12,6	83,9	3,5
3	Alistál és környéke	74	8,1	60,8	31,1	45	20,0	77,8	2,2
4	Bős	63	12,7	65,1	22,2	83	19,3	79,5	1,2
1-4		337	8,6	61,4	30,0	319	17,2	80,6	2,2

18. táblázat. Szemszín -- Augenfarbe (Martin-Schulz %)

			Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
			n	világos 1a-4a	kevert 4b-8,10	sötét 9,11-16	n	világos 1a-4a	kevert 4b-8,10	sötét 9,11-16
1	Csicsó	és	110	29,1	22,7	48,2	104	14,4	29,8	55,8
	környéke									
2	Nagymegyer		90	18,9	35,5	45,2	87	17,2	27,6	55,2
3	Alistál	és	74	25,7	25,7	48,6	45	13,3	31,1	55,6
	környéke									
4	Bős		63	23,8	34,9	41,3	83	24,1	28,9	47,0
	1-4		337	24,6	29,1	46,3	319	17,6	29,1	53,3

19. táblázat. Hajszín -- Haarfarbe (Fischer-Saller %)

			Férfiak-Männer					Nők-Frauen				
			n	vörös I-VI	szőke A-L	átme- neti M-O	barna- fekete P-Y	n	vörös I-VI	szőke A-L	átme- neti M-O	barna- fekete P-Y
1	Csicsó	és	110	0,0	0,0	0,0	100,0	104	1,0	0,0	0,0	99,0
	környéke											
2	Nagymegyer		90	0,0	0,0	0,0	100,0	87	0,0	0,0	0,0	100,0
3	Alistál	és	74	0,0	0,0	0,0	100,0	45	0,0	0,0	0,0	100,0
	környéke											
4	Bős		63	0,0	0,0	0,0	100,0	83	0,0	0,0	1,2	98,8
	1-4		337	0,0	0,0	0,0	100,0	319	0,3	0,0	0,3	99,4

20. táblázat. Csallóközi magyarok Howells-féle szigma rációi
Die Sigma Rationen nach Howells der Ungaren von Csallóköz

Jelleg-Character (Martin No.)		Jelleg-Character (Martin No.)	
Testmagasság (1)	114,60	Orrmagasság (21)	76,50
Fejhossz (1)	91,52	Orrszélesség (13)	67,76
Fejszélesség (3)	111,0	Méreték átlaga	91,71
Homlokszélesség (4)	83,27	Fejjelző (3:1)	94,44
Járomívszélesség (6)	102,38	Arcjelző (18:6)	84,06
Morfológiai arcmagasság (18)	84,44	Orrjelző (13:21)	63,88
Állkapocsszögletisélesség (8)	93,95	Jelzők átlaga	80,79

21. táblázat. A Hiernaux-féle távolságok
Die Indices der Populations-distances nach Hiernaux

			Férfiak-Männer	Nők-Frauen
1	Csallóköz	- 2 Rábaköz	656,25	218,75
1	"	- 3 Pered	212,50	250,00
1	"	- 4 Ipolybalog	68,75	150,00
1	"	- 5 Nagyecsed	587,50	568,75
1	"	- 6 Kisújszállás	793,75	656,25
1	"	- 7 Bögöz	593,75	281,25
1	"	- 8 Somogy megyei öslakosok	506,25	437,50

1,3,4 Ungaren von Süd-Slowakei 8 Ungaren von Transdanubien

5,6 Ungaren von Gegend jenseits der Theiss, 7 Ungaren von Siebenbürger (Rumänien)

22. táblázat. A szerző által vizsgált magyarok taxonómiai megoszlása (%)
Taxonomie der Ungaren, untersucht von Henkey (%)

Típus - Typ	1 Csicsó	2 Nagymegyer	3 Alistál	4 Bős	5 Csalló- közi magyar átlag	6 Felvidéki magyar átlag	7 Össz- magyar átlag
Turanid	37,8	43,6	45,0	47,0	42,7	42,9	31,4
Pamíri	19,3	18,0	16,8	11,3	16,8	17,7	12,0
Dinári, keleti dinaroid	7,6	7,6	6,1	6,0	7,0	7,1	5,8
Elő-ázsiai (Vorderasiatische)	2,1	1,9	2,3	1,3	1,9	1,9	5,3
Keletbalti (Ostbaltische)	2,9	2,8	1,5	3,3	2,7	3,3	4,5
Keleti mediterrán (Ost-Mediterrane)	9,2	4,7	5,3	7,9	7,0	5,0	4,2
Alpi	2,1	2,4	0,8	2,0	1,9	2,0	2,5
Lapponoid	0,8	0,5	0,8	0,7	0,7	1,1	1,7
Mongoloid	1,3	1,9	1,5	1,3	1,5	0,9	0,9
Gracilis mediterrán	0,4	0,0	0,8	0,7	0,4	0,4	0,8
Északi (Nordoid)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Cromagnoid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Atlanto-mediterrán	0,4	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1
Uráli	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Erősen kevert, meghatározatlan (x)	16,0	16,6	19,1	18,5	17,2	17,7	30,0
Vizsgáltak száma (Zahl der untersuchter)	238	211	131	151	731	2189	32899

1-4 Populationen von Csallóköz 5 Ungaren von Csallóköz zusammen 6 Ungaren von Süd-Slowakei zusammen 7 Alle untersuchte Ungaren zusammen (1997.III.20.)

23. táblázat. A fenyképtáblákon szereplő egyének embertani jellemzői
(Die charakteristischen Eigenschaften der Personen auf den Fototafeln)

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
1	171,9	198	169	116	156	130	127	54	38	85,35	83,33	8	X	turanid
2	157,8	186	157	111	145	110	109	51	36	84,41	75,86	13	X	turanid
3	183,3	194	166	116	150	119	117	50	37	85,57	79,33	14	Y2	turanid
4	159,0	177	161	116	144	114	110	48	35	90,96	79,17	16	X	turanid
5	176,3	191	163	115	151	120	122	50	36	85,34	79,47	14	Y	turanid
6	165,9	191	159	120	150	110	114	52	36	83,25	73,33	8	Y	turanid
7	181,3	189	160	121	147	121	112	56	37	84,66	82,31	13	W	turanid
8	163,8	183	157	111	143	108	108	49	32	85,79	75,52	8	W	turanid
9	173,8	196	167	118	152	124	114	54	38	85,20	81,58	13	X	turanid
10	183,9	187	158	112	143	121	114	51	34	83,96	84,62	15	Y	turanid
11	176,1	183	157	120	145	115	116	52	32	85,79	79,31	14	X	turanid
12	181,1	196	162	116	147	122	112	53	35	82,65	82,99	15	X	turanid
13	168,2	173	159	115	142	110	110	49	33	91,91	77,46	14	Y	turanid
14	177,8	195	161	116	150	125	117	54	37	82,56	83,33	10	X	turanid
15	163,3	179	156	113	140	115	117	52	33	87,15	82,14	8	W	turanid
16	190,8	195	171	117	145	124	111	54	35	87,69	85,52	15	W	turanid
17	164,2	177	151	108	135	116	106	51	33	85,31	85,93	16	X	turanid
18	183,4	185	162	111	148	125	117	56	34	87,57	84,46	14	X	turanid
19	181,2	196	169	116	146	125	115	54	36	86,22	85,62	15	Y	turanid
20	157,0	175	153	109	136	114	107	53	30	87,43	83,93	15	W	turanid
21	164,7	179	154	109	141	120	110	53	35	86,03	85,11	13	X	turanid
22	172,1	191	150	108	137	116	102	52	32	78,53	84,67	15	X	turanid
23	173,1	201	161	112	145	124	118	52	37	80,10	85,52	15	Y2	turanid
24	157,1	180	152	103	131	106	104	50	32	84,44	80,92	11	Y	turanid
25	168,8	180	161	109	139	114	103	50	32	89,44	82,01	3	W	turanid
26	172,8	192	157	110	139	135	115	54	36	81,77	97,12	13	W	turanid
27	149,2	175	154	111	135	111	105	48	35	88,00	82,22	16	Y2	turanid
28	166,0	185	153	110	140	110	107	46	36	82,70	78,57	15	X	turanid
29	162,7	195	160	114	150	104	115	48	34	82,05	69,33	13	X	turanid
30	187,2	187	157	116	152	127	116	55	36	83,96	83,55	14	W	turanid
31	196,1	195	170	121	157	126	121	58	36	87,18	80,25	15	W	turanid
32	170,2	180	156	111	140	114	110	50	31	86,67	81,43	13	X	turanid
33	185,0	187	164	116	150	124	118	58	37	87,70	82,67	48	X	turanid
34	163,1	192	154	111	141	116	111	51	32	80,21	82,27	13	W	turanid
35	171,8	204	164	116	152	123	126	55	37	83,39	80,92	14	Y	turanid
36	166,3	187	155	117	144	113	113	47	35	82,89	78,47	3	T	turanid

a testmagasság (1), b fejhossz (1), c fejzsélesség (3), d homlokzsélesség (4), e járomtízsélesség (6).

f morfológiai arcmagasság (18), g állkapocszögítség (8), h orrmagasság (21), i orrszélesség (13), j fejfeljő (3:1), k arcjelző (18:6), l szemszín (Martin-Schulz), m hajszín (Fischer-Saller), n típus (Typ)

Y2 jelzéssel a Fischer-Saller hajszíntáblában nem szereplő koromfeketé árnyalatot vettem fel (Mit dem Zeichen Y2 nahm ich in der Fischer-Saller Tabelle nicht vorkommenden russchwarzen Farbton auf.)

Dr. Gyula Henkey:
***Die ethnisch-anthropologische Untersuchung
 von Magyaren (Ungaren) aus Csallóköz***

Csallóköz liegt im Südwesten der heutigen Slowakei. Die Flachlandgebiete nördlich von der Donau wurden von den landnehmenden Ungaren in großem Maße bevölkert, was durch viele freigelegene Friedhöfe ungarischen Ursprungs vom Jahrhundert X-XI auch begründet ist. Die Völkerschicht mittelasiatischen Charakters von Magyaren wurde durch die hierher eingesiedelten Petschenegen zur Zeit der Árpád-Dynastie auch vermehrt. Na und die Ahnen die von mir untersuchten hiesigen Einwohnerschaften fielen aus der osmantürkischen Herrschaft, deshalb konnten uralte anthropologische Merkmale bei den hiesigen Magyaren stark zurückbleiben.

Darum tragen diese Untersuchungen mit wichtigen Angaben zum Kennenlernen des Ursprungs des ungarischen Volkes auch bei.

Im Flachland Csallóköz von 1994 bis 1996 habe ich 731 einheimische ungarische Erwachsenen untersucht, daraus sind 337 Personen Männer mit 24 bis 60 Jahren und 319 Frauen gleicher Altersgruppe.

Die Grundangaben über die Ungaren sind in der Tabelle Nr. 1-9 zu sehen.

Für die Ungaren in Csallóköz sind die große Statur, die Brachyzephalie, die Euryprosopie, das vorstehende Jochbein, die steile Stirn, der mäßig hervorspringende Nasenrücken, das mäßig abgerundete Hinterhauptprofil und die braune, schwarze Haarfarbe charakteristisch. Die dunkle Augenfarbe ist bei Männern relativ, aber bei Frauen ist sie in absoluter Mehrheit. Die Verteilung des Nasenrückenprofils ist am wenigsten einheitlich. Bei Männern ist sie konvex, gerade, konkav; bei Frauen ist sie aber gerade, konvex, konkav — in dieser Reihenfolge der Häufigkeit. Um die Distanzen nach Hiernaux der autochtonen Csallóközer von 7 anderen autochtonen Bevölkerungen richtig zu rechnen, habe ich je 16 Merkmale verglichen. Die Distanzen sind überwiegend kleiner als der Durchschnitt 625 (Tabelle 21).

Die häufigeren Typen sind turanid mit 42,7% (31,4%), pamirisch mit 16,8% (12,0%), dinaroid mit 7,0% (5,8%), ostmediterran mit 7,0% (4,2%). In Klammern stehen die Durchschnitte für alle Ungaren, dafür habe ich 32 899 Erwachsenen bis 10. 03. 1997 untersucht. Innerhalb von turaniden Typen ist die

Alföld-Variante (Bilder 7-10) am häufigsten, danach folgt die Variante mit starkem Andronowo-Charakter (Bilder 3-6) und auch die Turano-pamirische Übergangsform (Bilder 11-15). Es sind der turanide Typ mit stärkerem mongoloidem Charakter (Bild 1) und ebenfalls der turanide Mitteltyp (Bild 2) zu bemerken. Die Mehrheit der in pamirischen Typ eingereihten Personen gehören zur pamiro-turaniden Übergangsform (Bilder 16-20). Dem markanten pamirischen Typ steht der Man auf dem Bild 21 nahe. 4,3% aus 7,0% der dinaroiden steht der Ost-Variante nahe (Bild 25), was von grusinischen Anthropologen als kaukasische Variante genannt wird. Da gibt es doch ein problem, wenn die balkanische dinarische Variante nämlich mit der turaniden, pamirischen, vorderasiatischen oder deren Kombinationen vermischt ist, kann eine der ost-dinaroiden Variante ähnliche Charaktersgruppe entstehen.

Die ost-dinaroide ist im Ausland bei den kaukasischen Oseten in bedeutender Zahl zu beobachten. 4,7% aus 7,0% der ostmediterranen steht der kaspischen Variante (Bilder 22-23) nahe, die bei den mittelasiatischen Türkmänen häufig vorkommt.

Die Mehrheit der in kaspische Variante eingereihten Personen ist mit der turaniden vermischt (Bild 35). Die Häufigkeit der übrigen registrierbaren Typen erreicht in Csallóköz kein 3%.

Die gesamte Häufigkeit der an mittelasiatische Schicht anknüpfenden (turaniden, pamirischen, kaspischen, mongoloiden) Typen in Csallóköz ist in 65,7 % (Durchschnittsrate der Ungaren ist 46,8%), der finno-ugristischen Formen (finno-ugristische Gestalten von uralischen, lapponoiden und ost-baltischen) ist in 2,9%, der alten slawischen Charaktersgruppen ist in 0,5% zu registrieren.

Die nordischen und cromagnoiden Typen, die bei den alten Germanen und Slawen häufig vorkommen, sind in Csallóköz nicht zu beobachten. Die Ahnen der in Csallóköz untersuchten Bevölkerungen kamen ja mit der osmantürkischen Herrschaft auf 150 Jahre nicht in Berührung, die hiesigen Ungaren konnten die aus der Árpád-Dynastie-Zeit bekannte Merkmale für die Anthropologie gut aufbewahren.

Das Wesentliche der Untersuchungsergebnisse ist, daß die am häufigsten vorkommenden zwei Typen bei den landnehmenden Ungaren (Lipták, 1958) in Csallóköz der turanide und der pamirische sind, sowie die an Grenzödenwache und andere Militärvolksgruppen anknüpfenden kaspische

und ostdinaroide (kaukasische) Varianten sind in wesentlich größer Proportion zum Durchschnitt der Ungaren zu bemerken.

Die häufigen Formen für die finno-ugristischen Völker sind in Csallóköz auffallend minderwertig festzulegen, die alten slawischen Charaktersgruppen sind auch kaum aufzufinden. Nach der Tabelle Nr. 22 sind dieselben Daten auch für die übrigen untersuchten südslowakischen Ungaren gültig.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

3. rész

SZÉKELYFÖLDI
MAGYAROK

OSZK

Nemzeti Széchényi Könyvtár

1054 Budapest, Széchenyi fasor 6-8.

Telefon: (06) 1 328 2000 Fax: (06) 1 328 2001

E-mail: szekelyföldi@oszk.hu

Internet: www.oszk.hu

1054 Budapest, Széchenyi fasor 6-8.

Telefon: (06) 1 328 2000 Fax: (06) 1 328 2001

E-mail: szekelyföldi@oszk.hu

Internet: www.oszk.hu

1054 Budapest, Széchenyi fasor 6-8.

Telefon: (06) 1 328 2000 Fax: (06) 1 328 2001

E-mail: szekelyföldi@oszk.hu

Internet: www.oszk.hu

A székelyek etnikai embertani vizsgálatát a kutatók és az érdeklődők főleg azért tartották igen fontosnak, mert a székelyeknél ma is él a hun származás tudata, viszont egyes román kutatók és politikusok azt feltételezik, hogy a székelyek elmagyarosított románok; mert az embertani jelek genetikai szabályai szerint öröklődnek, egy nép származására nézve az embertan tudja a történeti, régészeti, néprajzi és nyelvészeti adatokat is figyelembe véve a legbiztosabb támpontot nyújtani. Annak érdekében, hogy minden vizsgálatra kijelölt helységben kellő számú székely-magyar felmérésre sor kerüljön, a székely értelmiségiek vállalták, összeírnak minden helyi és környékbeli székely családból származó 24-60 éves férfit, nőt és felkérő levéllel hívják be őket embertani vizsgálatra. Tervezve volt a partiumi, Fekete-Kőrös menti magyarok felmérése is, de az ottani szervezők nem tudták az általam javasolt előkészítési feltételeket biztosítani. (Az etnikai embertani vizsgálat a legelfoglaltabb korosztályokat érinti, akik közül különösen a 25-45 év közötti férfiak egy része ingázik, vagy tartósan távoli munkahelyen dolgozik.)

Székelyföldi vizsgálataimra az Udvarhely megyei Bögözön, Agyagfalván 1994 júniusában, a Háromszék megyei Gidófalván és Sepsibodokon 1994 augusztusában, a Csik megyei Csikszentgyörgyön és Bánkfalván 1994 októberében került sor. Székelyföldi vizsgálataim ügyében az előkészítő megbeszéléseket dr. Csihák György, a Zürichi Magyar Történeti Egyesület elnöke vállalta és ezek eredményeként a fő helyi szervező és előkészítő Sántha Pál Vilmos, Hargita megye magyar tanácselnöke lett, aki székelyföldi értelmiségiek egész csapatát, polgármestereket, orvosokat, tanárokat, lelkészeket, önkormányzati képviselőket és önként jelentkező segítőket vont be a szervezésbe, részben Kovászna megye területéről is. A legalaposabban előkészített vizsgálatra Bögözön és Agyagfalván került sor, ahol Nagy Gizella és Antal Dávid Géza körzeti orvosok az összeírtakkal azt is megbeszélték, számukra mely nap és 8-12, 13-18 óra között mely időpont lenne a legmegfelelőbb. Sepsibodokon Dénes Csaba református lelkész és neje 1994 októberében készítették elő azok vizsgálatát, akik augusztusban nem

tudtak megjelenni. Hat általam vizsgált személyről Kelemen József csíkszeredai kórboncnok főorvos készített antropológiai szakfotókhoz felvételeket. A székelyföldi felméréseim előkészítésében és lebonyolításában mintegy ötvenen segítettek. Minden közreműködőnek ezúton is köszönetemet fejezem ki.

Népességtörténeti szempontból fontos körülmény, hogy a hat vizsgált helységet nem érintette az oszmán-török hódoltság, ezen felül a helyi szervezők olyan helységeket választottak ki, melyekben a székely őslakosság folyamatosága igen nagy mértékű volt. Településtörténeti vonatkozásban eltérés van az Udvarhely megyei, valamint a Háromszék és Csík megyei helységek között. Ugyanis az Udvarhely megyei székelyek körében ma is él az a tudat, hogy ősük az Árpád-korban eredeti lakóhelyeiken maradtak, míg szerintük a Háromszék és Csík megyeiek ősüket Erdély középső részéből telepítették át 1143 és 1150 között, hogy volt lakóhelyeikre II. Géza király flamand és Rajna melléki német eredetű szászokat telepíthessen (Szalai-Baróti 1895). Egyes néprajzi és nyelvészeti adatok arra utalnak, hogy a Székelyföldre az Árpád-korban a Dunántúl nyugati részéből érkeztek gypűör eredetű magyar népesítések (Sebestyén 1902, Benkő 1977).

A felvétel anyaga és módszere

A méreteket Martin technikájával (Martin-Saller 1957-1966) vettem fel, a morfológiai jellegek felvételénél Martin előírásain kívül Weninger (1940) egyes javaslatait is figyelembe vettem. A szemszínt a Martin-Schulz, a hajszínt a Fischer-Sallert tábla alapján rögzítettem. Sor került néhány önként jelentkező 18-23 és 61-65 éves, valamint bevándorolt származású vizsgálatára is, de az utóbbiak adatait feldolgozás előtt elkülönítettem.

A főbb embertani jellegek elemzése

E fejezet keretében a székelyek átlagait, az általam vizsgált összes magyarok (Henkey 1998a), valamint az oroszok és az európai népek átlagaival (Bunak 1976) hasonlítom össze.

Testmagasság. A vizsgált székely-magyarok átlagos termete mindkét nemnél magas, nagyobb a magyar átlagnál (férfiak 170 cm, nők 157,87 cm). Figyelembe kell azonban venni, hogy Európában az utolsó fél évszázadban az

átlag jelentősen emelkedett, Magyarországon a sorozottaknál az 1937-ben születettektől kezdve minden évben 0,4 cm-el (Véli 1967), a székeleyeket pedig 1994-ben mértem. Az általam 1990 és 1997 között vizsgált 24-60 éves magyar férfiak átlagos termete 172,24 cm, a hasonló korú magyar nőké 160,15 cm volt, ebben azonban annak is szerepe van, hogy a felvidéki magyarok termete feltűnően magas, az átlag férfiaknál 174,20 cm, nőknél 161,22 cm, őket pedig teljes egészében 1991 és 1997 között vizsgáltam (Henkey 1998b). A székeleyek viszonylatában mindkét nemnél a Háromszék megyeiek termete a legnagyobb és a Csík megyeieké a legkisebb (1. táblázat). Ennek 1976-ban az orosz és az európai népek átlagát férfiaknál egyaránt 167,00 cm-ban adta meg, de megjegyezte, a 27 éven alul orosz férfiak termete 170,00 cm, azaz 3 cm-el magasabb, viszont 1932-ben az átlag csak 165,5 cm volt.

Fejhossz. A székeleyek e mérete mindkét nemnél nagyobb a magyar átlagnál (férfiak 188,22 mm, nők 179,32 mm). A vizsgált székeleyek között mindkét nemnél a Csík megyeiek fejhossza a legnagyobb és az Udvarhely megyeieké a legkisebb. Ennek (1976) az európai férfiak átlagát 189 mm-ben, az oroszokét 189,60 mm-ben adta meg.

Fejszélesség. A székeleyek fejszélessége a magyar átlagnál (férfiak 160,32 mm, nők 154,05 mm) kisebb, viszont a magyar férfi átlag az orosz (154,50 mm) átlaghoz képest feltűnően nagy. Az európai férfi átlagként megadott 151 mm valószínűleg elírás, a közölt fejjelző alapján a jó átlag 154 mm körüli lenne (Bunak 1976). A vizsgált székeleyek közül az Udvarhely megyeiek átlaga áll a magyar átlaghoz legközelebb.

Homlokszélesség. A székeleyeknél e méret átlaga alig tér el a magyar átlagtól (férfiak 113,35 mm, nők 109,93 mm). Ennek (1976) az európai és az orosz férfi átlagot nem adta meg.

Járomívszélesség. Bár a székeleyek járomívszélessége mindkét nemnél kisebb a magyar átlagnál (férfiak 146,30 mm, nők 139,32 mm), viszont mind az európai 140,00 mm-es, mind az orosz 140,60 mm-es férfi átlaghoz képest jelentősen nagyobb. A székeleyek közül az Udvarhely megyeiek e mérete áll a magyar átlaghoz legközelebb.

Morfológiai arcmagasság. A székeleyek e mérete kissé nagyobb a magyar átlagnál (férfiak 121,28 mm, nők 111,39 mm), viszont lényegesen kisebb, mint az európai férfiakra megadott 126,00 mm-es átlag. Orosz antropológusok a morfológiai arcmagasságot nem az orrgyöktől, hanem a

szemöldöktől mérték, ezért náluk ezen átlagot a szemüreg magassága is befolyásolja. A székelyeknél mindkét nemnél a Csík megyeiek arca a legmagasabb.

Állkapocsszögletszélesség. A székelyeknél e méret átlaga mindkét nemnél közel áll a magyar átlaghoz (férfiak 112,97 mm, nők 105,89 mm), viszont mind az európai 108,50 mm-es, mind a 107,90 mm-es orosz férfi átlagnál jelentősen nagyobb.

Orrmagasság tekintetében a székely férfiak és nők átlaga csaknem megegyező a magyar átlaggal (férfiak 53,69 mm, nők 49,78 mm/a) az 51,5 mm-es európai férfi átlagnál nagyobb. (Az orosz antropológusok az orrmagasságot nem az orrgyöktől, hanem a szemöldöktől mérték.)

Orrszélesség. E méret vonatkozásában a székelyek alig térnek el a magyar átlagtól (férfiak 36,00 mm, nők 32,78 mm), az orosz férfiak 35,30 mm-es átlaga kis mértékben eltérő, viszont az európai férfiaké 34,00 mm átlaga eléggé jelentősen keskenyebb.

Fejfelző. A székelyek fejfelzője mindkét nemnél kevésbé rövid, mint a magyar átlag (férfiak 85,22, nők 85,95), viszont az európai 81-es és az orosz 81,4-es átlaghoz képest egyaránt jelentősen rövidebb. A székelyek közül mindkét nemnél az udvarhely megyeiek fejfelzője áll a magyar átlaghoz a legközelebb.

Arcfelző. A székelyek arcfelzője mindkét nemnél a közepes alsó határába esik, kis mértékben eltér a magyar átlagtól (férfiak 82,93, nők 80,01), viszont a 89,00-es európai átlagtól jelentősen különbözik. A székelyek közül az Udvarhely megyeiek állnak a magyar átlaghoz közel, főleg a nők.

Orrfelző. A székelyek orrfelzője mindkét nemnél némileg kevésbé keskeny, mint a magyar átlag (férfiak 67,28, nők 66,07).

Járomcsont alakja. A székelyek nagy többségénél a járomcsont frontálisan lapult (előreálló). E forma nagy gyakorisága az egyik keleti eredetű örökségünk, mely magyar őslakos népeiségeknél nagyobb arányban észlelhető, mint a magyar átlag (férfiak 66,6%, nők 69,1%). A frontálisan lapult forma az Udvarhely megyei nőknél feltűnően gyakori.

Homlokprofil. A székelyeknél a meredek homlok van túlnyomó többségben. Ez a forma még nagyobb arányban határozható meg náluk, mint a magyar átlag (férfiak 88,0%, nők 94,2%).

Orrprofil. Székely férfiaknál konvex, egyenes, konkáv, nőknél

egyenes, konvex, konkáv az előfordulás sorrendje. A konvex forma mindkét nemnél nagyobb mértékben észlelhető, mint a magyar átlag (férfiak 41,2%, nők 27,2%). A konvex orrhát orosz férfiakkal 16,3%-ban, orosz nőknél 7,0%-ban észlelhető (Bunak 1976), azaz lényegesen kisebb arányban, mint a széke-lyeknek.

Orrhát kiemelkedése. A székelyek nagy többségénél az orrhát közepesen kiemelkedő. Ez a forma csaknem azonos mértékben határozható meg náluk, mint a magyar átlag (férfiak 73,6%, nők 87,5%).

Tarkó profilja. A székelyeknél az enyhén domború tarkó mindkét nemnél abszolút többségben van, de kisebb arányban észlelhető, mint a magyar átlag (férfiak 67,4%, nők 79,2%).

Szemszín. A székelyeknél mindkét nemnél sötét, kevert (zöldes), világos az előfordulás sorrendje. A sötét (barna, sötétbarna, sárga) szem-színárnyalatok kissé nagyobb mértékben észlelhetők náluk, mint a magyar átlag (férfiak 43,5%, nők 49,8%). A sötét szemszín gyakorisága orosz férfi-akkal 5,1%, orosz nőknél 7,2% (Bunak 1976).

Hajszín. A székely-magyaroknál is a hajszín a legegységesebb megoszlású jelleg, a barna-fekete (P-Y-Y2) hajszínárnyalatok a magyar átlagnál (férfiak 97,7%, nők 96,9%) némileg nagyobb arányban észlelhetők náluk. A barna-fekete hajszínek orosz férfiakkal 68,0%-ban, orosz nőknél 62,5%-ban határozhatók meg (Bunak 1976).

A Howells-féle szigma ráció

A 24-60 éves székely férfiak 9 méretével és 3 jelzőjével kapcsolatban kiszámítottam a szigma rációkat, (Thoma 196), vagyis a fenti korú székely férfiak jellegeinek szórását az egész emberi faj megfelelő szórásának száza-lékában fejeztem ki (20. táblázat). A méretek átlagos szigma rációja 92,31, a jelzőké 89,94, azaz a székely férfiak mind a méretek, mind a jelzők tekin-tetében közepesen homogének (egyöntetűek). Az összes általam vizsgált magyarok méreteinek átlagos szigma rációja 97,66, a székelyekhez képest kisebb mértékben homogén, jelzők vonatkozásában pedig 89,44, a széke-lyekkel csaknem azonos (Henkey 1998a). Mind a méreteknél mint a jelzőknél 100 az átlagos szórás.

A Hiernaux-féle számítások

A Hiernaux-féle távolság számításoknál (Piveteau 1965) az alábbi jellegeket vettem figyelembe: testmagasság, fejhossz, fejszélesség, járomívszélesség, morfológiai arcmagasság, állkapocsszögletszélesség, orrmagasság, fejjelző, arcjelző, frontálisan lapult járomcsont, meredek homlok, konvex orrhát, erősen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó, sötét (9, 11-16) szemszín és barna-fekete (P-Y, Y2) hajszín. 16 jelleg összehasonlítása esetén 625 az átlagosnak tekinthető távolság. A többi tájegység magyar őslakosaihoz képest (21. táblázat) a székely férfiak, nők egyaránt a nyugat-dunántúliakhoz (férfiak 488, nők 700) és a tiszántúliakhoz (férfiak 594, nők 831) állnak viszonylag közel és a palóc centrumbeliectől térnek el a legnagyobb mértékben (férfiak 1394, nők 1681).

Típusok megoszlása

A vizsgált székely-magyaroknál négy típus, a turanid (34,3%) a pamíri (16,3%), keleti mediterrán (12,6%) és a dinári-keleti dinaroid (6,6%) gyakorisága jelentősebb.

Az előfordulás szempontjából az első helyen álló turanid típuson belül a nagy-magyar-alföldi változat 2-7. kép) a leggyakoribb, melyre a székelyeknél nagyrészt a magas, ritkábban a nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett rövid fejjelző, széles-igen széles, közép magas arc mellett széles arcjelző, nagy homlokszélesség és állkapocsszögletszélesség, előreálló járomcsont, közepesen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén konvex orrhát, meredek homlok, enyhén domború tarkó, sötét vagy kevert (zöldes) szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. Ritkábban észlelhető náluk az észak-kazakisztáni – korábban általam erősen andronovói jellegűnek nevezett – változat (1. kép), melynél a termet kifejezetten magas, a fej méretei még nagyobbak, mint az előző változatnál, az arc feltűnően széles, a járomcsont teste nagyobb, frontálisan kissé erősebben lapultabb és az orrhát gyakrabban a közepesnél gyengébben kiemelkedő. Elfogadtam Ginzburg volt leningrádi professzor azon véleményét, hogy az utóbbi változat az általam nagy-magyar-alföldinek nevezett jellegegyüttes extrém variánsának is tekinthető. A turanid típusba soroltak között a székelyek között is igen gyakori a turano-pamíri átmeneti forma (8-15. kép), de eléggé jelentős a turanid + keleti dinaroid (25-27. kép) és a turanid + kaszpi kevert formák előfordulása is.

A jellegzetes pamíri-pamiroid típusra (20-22. kép) a nagyközepes vagy magas termet, a fej kis méretei mellett rövid fejjelző, középszáles vagy enyhén széles, enyhén magas arc mellett közepes vagy keskeny arcjelző, lekerékített járomcsont, meredek homlok, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, befelé és lefelé forduló orrcsúcs, enyhén domború vagy lapos tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A pamíri típusba soroltak között is gyakoribb a pamír-turanid átmeneti alak (16-19. kép), melynél a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és a járomcsont előreálló.

A keleti mediterrán típuson belül a székelyeknél a kaszpi (6,3%), a pontusi (5,4%) és az iráni (0,9%) változatok voltak meghatározhatók. Bár ezeket változatokként említem, de a valóságban önálló típusoknak lennének tekinthetők, melyek főleg a hosszabb fejjelző, a keskenyebb arc, erősen domború tarkó, sötét szemszín, hajszín és bőrszín voantkozásában emlékeztetnek a gracilis mediterrán és atlanto-mediterrán típusokra.

A székelyeknél a keleti mediterrán típuscsoporton belül a kaszpi (23. kép) változatnál (típusnál) a termet magas, ritkábban nagyközepes, a fej nagy méretei mellett a fejjelző közepes vagy hosszú, középszáles, enyhén magas arc mellett az arcjelző közepes vagy keskeny, a járomcsont lekerekített, a homlok meredek, az orrhát a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes, a tarkó erősen domború, a szemszín sötét, a hajszín fekete vagy mély sötétbarna, a bőrszín enyhén barnás. Bár a magyaroknál általában nagyrészt turaniddal kevert formában volt észlelhető, ez a kevert forma (34-36. kép) a székelyeknél még nagyobb arányban határozható meg. A pontusi változat (típus) a székelyeknél 5,4%-ban volt kimutatható, de jellegzetes alakban egyetlen székelynél sem volt észlelhető. A pontusi változat (típus) jellegzetes alakban főleg a Duna-Tisza közén, elsősorban a kiskunoknál volt meghatározható és ahhoz a formához áll közel, mely a csuvasoknál, kazáni tatároknál, baskíroknál cseremiszeknél gyakori és részben eltér azoktól az alakoktól, melyek egyrészt a mordvinok Moksa törzsénél, másrészt a kaukázusi abházoknál, cserkeszeknél észlelhetők. Az általam a magyaroknál meghatározott pontusi forma termete közepes-kisközepes, a fej méretei kisebbek, az arc keskenyebb, mint a kaszpínál, az orr erősen kiemelkedő, a bőrszín pedig kisebb mértékben barnás, a fejjelző viszont általában közepes. A pontusi változatról (típusról) a Kapu folyóirat 2000/9-es számában részletes leírást adtam és említettem azt is,

hogy Bunak (1976) ezt a változatot a szkíta időszakra és szarmata, bolgár-török eredetre vezette vissza. Az iráni változat (típus) a székelyeknél is csak kis arányban határozható meg (a magyar átlag 0,6%), termete nagyközepes, fejének méretei a kaszpi és a pontusi között állnak, de az orrháta az elő-ázsiai típushoz hasonlóan igen erősen kiemelkedő, bőrszíne pedig a három felsorolt keleti mediterrán változat (típus) közül a legsötétebb.

A székelyeknél kimutatott 6,6% dinári-keleti dinaroid típuson belül a balkáni dinári változat 2,6%-ban (a magyar átlag 3,1%), a keleti dinaroid (24. kép) 4,1%-ban (a magyar átlag 2,7%) észlelhető. A balkáni dinári változatra — mely a székelyeknél jellegzetes formában nem volt meghatározható, turaniddal kevert formáját a 29. számú fotókkal mutatom be — a magas termet, a fej közepes méretei mellett rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, igen magas arc mellett keskeny arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, meredek homlok, erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos tarkó, barna-fekete hajszín és többnyire sötét vagy zöldes szemszín a jellemző, de a szávai és nőr helyi formáknál a szemszín világos. A keleti dinaroid változatnál (24. kép) a termet hasonlóan kifejezetten magas, a fej méretei átlagban nagyobbak, az arc szélesebb, kevésbé magas, a járomcsont nagyrészt forntálisan lapult, az orrhát többnyire igen erősen kiemelkedő és konvexitása csak a csontos orr alsó harmadában, vagy a porcos orrban kezdődik, a tarkó pedig gyakran enyhén doború. A magyar keleti dinaroidokra jellemző, leírt forma a kaukázusi osztoknál és az észak-keleti grúzoknál kimutatott, kaukázusinak nevezett változathoz (Naticchvili-Abdushelishvili 1960) áll közelebb, mint az oszmán-törököknél meghatározott, anadolid-dinaroidnak nevezett, anatóliai formához (Enginalev 1963). A keleti dinaroidnak turaniddal (28. kép), valamint kelet-baltival kevert (30. kép) alakjait is bemutatom. Vizsgálataim szerint azonban ha a balkáni dinári turaniddal, pamírral, elő-ázsiaival, vagy ezek kombinációjával keveredik, a keleti dinaroidhoz hasonló jellegegyüttes jöhet létre, ezért a mindkét változathoz kötődő formákat egyenlő arányban osztottam meg a százalékok kiszámításakor.

A székelyeknél 1%-nál nagyobb arányban meghatározott többi típus előfordulási sorrendje: kelet-balti (2,5%) alpi (2,5%), elő-ázsiai (1,5%), lapponoid (1,5%), mongoloid (1,4%). Feltűnő volt az összes magyaroknál 5,3%-ban kimutatott elő-ázsiai és 4,5%-ban meghatározott kelet-balti típus kis előfordulása a vizsgált székelyeknél. Az elő-ázsiai típus főbb jellemzői: közepes

termet, rövid fejjelző, közepes vagy keskeny arcjelző, igen erősen kiemelkedő, konvex orrhát és sötét színpompa, a kelet-balti: közepes termet, rövid fejjelző, alacsony arc, rövid, a közepesnél gyengébben kiemelkedő, konkáv orrhát, világos szemszín és sötétszőke hajszín. A székelyeknél gyakoribb kevert formák a 25-36. képeken láthatók, közöttük van a kelet-balti és az elő-ázsiai típus egy-egy kevert alakja is.

Népességtörténeti és etnogenetikai összefüggések

A bevezetőben már említettem, hogy a székelyeknél ma is él a hun származás tudata. A hunok Belső-Ázsia és Közép-Ázsia felől érkeztek a Kárpát-medencébe, a közép-ázsiai népeknél pedig a turanid, pamíri és kaszpi típusok gyakorisága jelentős, kisebb arányban a mongoloidok is kimutathatók (Ginzburg 1966, Iszmagul 1982). A mongoloidok száma főleg a XIII. és a XV. század között, a mongol korban emelkedett (Ginzburg 1966, Iszmagul 1970). A belső-ázsiai Hszincsiang (Kína) tartományban az USA-ban élő Horváth Izabella magyar művészettörténész-antropológustól kapott adatok és fotók szerint az ujguroknál is a közép-ázsiai népekre jellemző típusok a gyakoriak. A székelyek őseinek a Kárpát-medencébe való érkezése vonatkozásában főleg azt a nézetet tartom elfogadhatónak, hogy 453-ban, Attila halálát követően a hunok maradványai visszavonultak az Azovi-tenger környékére, ahol az ogur népekkel keveredve új birodalmat hoztak létre, melyben a többség az onogurokból állt. László Gyula szerint a székelyek első honfoglalásának vezére Küver, Attila leszármazottjának, Kobratnak egyik fia volt, aki 670 körül települt be katonai segédnépként az Avar birodalomba és a nyugati határok védelme volt a feladatuk. Kobrat öt fia közül Bayan az Árpád-ház őse volt, akiben Moravcsik a Kubán-Don vidékén maradt onogurok azon részének első uralkodóját látja, akiket a magyarság elődeinek tart. A székelyek neve onogur eredetű, a „Szekil” jelentése „fehér lábú ló” (Rásonyi 1981). Amit a frankok által 805-ben a Karoling határra telepített, határvédelmi feladatokkal megbízott, hunokként említett népről tudunk, az Szőllősy (2001) szerint illik a széke-lyekre, akik a nyugati határon jelentek meg, innen kerülhettek Pozsony környékére, északabbra, Sasvár vidékére, majd Erdélybe, a Székelyföldre. Feltehető, hogy a volgai bolgár-törökök Eszkil nevű törzsének egy része 700 körül csatlakozott a magyarokhoz és bennük ismerhetők fel a székelyek ősei

(Fodor 1986). Anonymus említi, amikor Ósbő, az egyik honfoglaló magyar vezér a Kórogy vize mellé ért (a Hármaskő-Öröstől délre), a székelyek elébe mentek és Ósbő serege előtt első hadrendként harcoltak. A székelyek eredetének kutatói közül egyesek a székelyeket a kabarok közé számították, de Györffy (1983) szerint nem tekinthetők a kabarok egyik törzsének. Egyes adatok arra utalnak, a székelyföldi székelyekbe a karluk-török törzsszövetségből kivált és az onogur-bolgárokkal Dél-Erdélybe költözött bulakok beolvadtak a székelyekbe és az utóbbiakon kívül ez történt a besenyők, káliz kabarok és kunok egyes csoportjaival is (Rásonyi 1981). De ezek az említett, beolvadt népségek a székelyek eredeti őseivel együtt vizsgálati eredményeim, valamint Bartucz (1938), Lipták (1955, 1958) és főleg Rásonyi (1981) nézete szerint nagyrészt közép-ázsiai eredetűek. Embertani szempontból az is alátámasztja ezt a nézetet, hogy az összes magyaroknál kimutatott 46,8% közép-ázsiai eredetű jellegegyüttesel szemben ezek (turánid, pamíri, kaszpi, mongoloid) együtt a székelyeknél 58,3%-ban határozhatók meg. Bár a négy említett típus aránya a mai közép-ázsiai népeknél eléggé változó, a kazakoknál, kirgizeknél, ujburoknál, északi üzbégeknek a turánid, a tadzsikoknál, déli üzbégeknek, karakalpakoknál a pamíri, a türkméneknek a kaszpi gyakorisága emelkedik (Ginzburg 1966, Iszmagul 1970, 1982, Lipták 1955, Miklasevszkaja 1968). A rokon népek közül a magyar őslakos népségekhez a bulgáriai tatárok (Henkey 1972), a kaukázusi oszétok (Field 1953), az északi kazakok (Iszmagul 1982), valamint a Horváth Izabella által küldött adatok és szakfotók alapján az ujburok állnak a legközelebb. A vizsgált székelyeknél a finnugor formák (uráli, lapponoid és a kelet-balti régi finnugor alakjai) 3,1%-ban (a magyar átlag 4,6%) észlelhetők, arányukat a kaukázusi jellegegyüttesek (elő-ázsiai, keleti dinaroid) is meghaladják 5,6%-al (a magyar átlag 8,1%).

A típusok megoszlása terén részbeni eltérés volt kimutatható egyrészt az Udvarhely megyeiek, másrészt a Csík és Háromszék megyeiek között, főleg a turánid, a kaszpi és pontusi gyakorisága tekintetében. Ugyanis a turánid előfordulása Udvarhely megyében 40,0%, a háromszékieknél 33,2%, a csikiaknál 27,2%, a kaszpi Háromszékben 8,2%, Csikban 6,6%, Udvarhelyben 4,6%, a pontusi pedig Csikban 7,3%, Háromszékben 5,6%, Udvarhelyben 4,0%. Az erősen kevert meghatározatlanok aránya az Udvarhely megyei székelyeknél a legkisebb, a Csík megyeieknek a legnagyobb, a Háromszék megyeiek pedig e téren a középső helyen állnak (22. táblázat). A fentiek összhangban állnak azzal

Az alábbiakban azon török (bulak, besenyő, kun, oguz, onogur-bolgár, közép-török, tatár, köztörök) eredetű személynévek és helynevek egy részét sorolom fel, melyek főleg Erdélyben, Partiumban és Moldvában gyakoriak (Rásonyi 1981, 1983, Blaskovics 1991, Györffy 1990):

Bajik=igaz ember. Hunyadi János apjának neve.

- Bay=gazdag, hős, vezető. Két Hátszeg környéki kenéz neve 1360 és 1447-ből.
- Bayesd, Boyesd. 1447-ben és 1499-ben említett Hunyad megyei kenéz eredetű falvak.
- Berk-Berik=erős. Berkfalva 1459-ben kenéz alapítású falu Dél-Erdélyben.
- Bibars=ur-párduc. 1359-ben Dél-Hunyad megyében „Bibarch vaivoda Olacorum“ megjelöléssel szerepel, 1496-ban pedig Hunyad megyében kenéz családként.
- Boro-sug, Bara-sug= szürke víz. Onogur-bolgár eredetű, melyből Brassó város neve alakult ki.
- Bozgaç =A szó töve a köztörök boz-baz=„széttörni“ szó. 1598-ban Bozgach bojár van említve Fogaras megyében.
- Budak-Bodak-Bodok=ág, nemzetség. Eredeti török alakja „Budaq“. A kunoknál „Bodog“ nemzetségnév mutatható ki (Blaskovics 1991). A Beszterce megye besenyői járásában fekvő Kis-Budak a besenyők által védett kelet-erdélyi, XI. századi külső gyepűrendszer egyik bástyája volt (Ferenczi 1998).
- Buga, Buka=bika. 1370-ben Krassó-Szörény megyében bukkan fel a kenéz eredetű Michael Buka.
- Bulak=fehérrel tarkált ló. A karluk-törökséghez tartozó törzs neve, mely 680 után az onogurokkal került Erdélybe és a honfoglalás után csatlakozott a magyarokhoz. Anonymusnál és Kézainál Blak alakban szerepel.
- Burza-Burcza-Barcza. Burza város Törökország északnyugati részében, ezen kívül két folyónak a neve Belső-Ázsiában, illetve a Pamír fennsíkától északra, a Barcaság pedig lapály Brassó megyében.
- Csaban-Csoban=a közép-törökben „kispíró“, a krími tatárban és az oszmán-törökben „őr, pásztor“, ezen kívül a nyolc besenyő törzs egyike is. E törzsnévből alakult ki a Csoban alakon keresztül a Beszterce-Naszód megye, besenyői járásában fekvő Csépán község neve. Ezen besenyő eredetű helység részét képezte az 1070 előtt kialakult északkelet-erdélyi külső gyepűrendszernek, melyet a Sajó, Beszterce és Nagy-Szamos mentén besenyő népességek őriztek (Ferenczi 1998).
- Dorman=állás. A besenyő „Turman“-ból alakult ki. A moldvai Druman és Darman nevéekkel együtt a kun, kenéz eredetű krassófői Dorman vice-castellanus is említve van.

- Görgény-Gürgen=bükk. A Görgény oguz-török eredetű helynév a Székelyföldön (hegység, víz és helységek neve).
- Gruban=áldozat. 1370-ben karánsebesi kenéz, 1420-ban Gruban de Remete, 1444-ben Grubánfi kenéz eredetű család Temes megyében.
- Kaba=vastag. 1484-ben Kabafalva, kenéz alapítású falu Hunyad megyében.
- Kaman-Gámán=vadkan, hős. 1478-ban Gámán kun kenéz eredetű család Krassó-Szörény megyében.
- Kaplony=tigris, párduc, helység Szatmár megye nagykárolyi járásában, Kaplyon névvel Szolnok-Doboka megye dési járásában.
- Kara=feketés. 1469-ben Kolozs megyei kenéz neve.
- Katlabuka=erős bika. E Krassó-Szörény megyei családnak Hunyadi János adott nemességet.
- Komán-Kumán=kun. Komán kenéz 1424-ben Hátszeg környékén, 1428-ban pedig Moldvában.
- Kökös-Kök=kék. A Kökös úzokra (oguzokra) utaló Háromszék megyei helynév.
- Küküllő-Kükellig=kökényes. Kükel=kökény személynév. 1261-ben Kükel aga van említve.
- Sisman=kövér. 1323-1330 között bolgár cár neve. A Szörénységben és Hátszeg környékén több kenéz is viselte ezt a nevet.
- Sorbe=szerencsétlen (óvónév). Hunyadi János nagyapjának neve.
- Szager=szopj. Bulak név, melyből a Kis-Küküllő megyei Zágó helység neve származik.
- Szajszun=dőfj át. Bulak vagy ogur-török eredetű név. Belőle alakult Zajzon Brassó megyei helység neve.
- Szatmár-Szatmaz=nem eladó. Bolgár-török eredetű helynév a Partiumban.
- Szeben=örülj. 703-ban onogur-bolgár fejedelem. E névből alakult Szeben város neve.
- Tatran=kóstoltatni. Török eredetű név, melyből a Brassó megyei Tatrang neve ered.
- Tege=zerge. 1424-ben Tege nevű kun kapitány.
- Tolun=telihold. Kun főúr meze, mely 1313-ban az aranyosi székelyek között szerepel.
- Torontál=hím sólyom. Kun eredetű személynév, melyből Torontál megye neve is kialakult. E név a kun eredetű egyiptomi mamelukoknál is szerepel.

Türkös. Úz eredetű helységnév a Barcaságban.

Uzon-Uzun=hosszú. Oguz-török eredetű helynév, mely a Székelyföldön az úzok beolvadásának emlékét őrzi.

A fentiekben említett, török eredetű személynevek és helynevek között gyakoriak a román környezetben említett helynevek, kenézekkel, bojárokkal kapcsolatos nevek, melyek arra utalnak, hogy a nagyrészt kun, de részben besenyő és más török népekhez tartozó személyek románokká váltak főleg Erdélyben, a Partiumban és Moldvában.

Bár a románok jelentős része a dákokat tekinti őseinek, de az egyelőre sem történeti, sem embertani adatokkal nem bizonyítható. Egyrészt a dákoknak Decebalus halála után Erdélyben nincs nyomuk, másrészt, mert a dákok túlnyomóan hamvasztással temetkeztek, 1979-ig csak két vizsgálatra alkalmas, dák korszakbeli koponyát tártak fel (Necrasov 1979), két koponya alapján pedig nem lehet egy nép származását mérlegelni. A románok eredete szempontjából fontos adat, hogy az avarok 578-ban vlachok nagy tömegét kényszerítették Trákiából a Dunától északra áttelepülni, a X-XIV. század között pedig a besenyők és főleg a kunok sokszor a vlachok ezreit vitték magukkal Dél-Szerbiából és Macedóniából a Dunától északra, hogy jobbágy népre tegyenek szert (Rásonyi 1981). A románok etnikai embertani jellegeit Necrasov (1979) összefoglalója alapján igyekeztem megismerni. Az ebben közölt adatok és szakfotók alapján ama nézetét, hogy a románoknál három típus, a dinaroid, a mediterránoid és az alpoid kevert formái gyakoriak, nagyrészt elfogadhatónak tartom, a hegyvidékeken a dinaroid túlsúlya jól megállapítható, de a dinaroid jellegűek egy része szerintem közel áll a keleti dinaroidhoz, a gracilis mediterránhoz való közelállás már nehezebben állapítható meg, részben azért is, mert a szerző a pontusi változatot is a mediterránoidok között mutatja ki, a gyakorinak jelzett típusok közül pedig az alpoidhoz közeli forma látszik legkevésbé felismerhetőnek, viszont a turanoid, a pamíroid és e két típus átmeneti formái jól észlelhetők. Fenti megjegyzéseimet is figyelembe véve, a mai románok embertani szempontból nagyrészt a délkeleti szerbekhez és a macedónokhoz (Skerlj 1938), kisebb mértékben egyes török és kaukázusi népekhez, valamint a magyarokhoz állnak közel. Az előbbi közelállás a vlachok eredeti őshazájára, az utóbbi főleg a kun, besenyő és magyar keveredésre, beolvadásra utalhat. A turanoidon, pamíroidon kívül a keleti dinaroid, az

előázsiái és a pontusi hozható kapcsolatba a románok keleti elemeivel. A közölt táblázatok alapján a magyaroktól a legnagyobb mértékben a havasalföldiek térnek el, a legkevesbé pedig a közép- és észak-moldvaiaktól, valamint Hangu, Clopotiva lakóitól. Az utóbbi két helységben Kelemen (1968) szerint több évszázados magyar-román együttélés és keveredés mutatható ki (Hangu a Beszterce völgyében, Clopotiva pedig Hunyad megyében van).

Egyes román kutatók és politikusok részéről felmerül az a hipotézis, hogy a székelyek elmagyarosított románok lennének. E feltevés lehetőségének vizsgálata céljából sor került nyolc fejméret alapján a székelyek és négy magyar népesség, valamint a székelyek és munteniai románok antropológiai-statisztikai összehasonlítására. E számítások eredményei szerint a székelyek és a munteniai románok közötti távolság tizenötször nagyobb, mint a székelyek és a nyugat-dunántúli rábaköziek viszonylatában, de a székelyek és a többi összehasonlított magyar népesség közötti távolságok is igen jelentősen kisebbek, mint a székelyek és a munteniai románok között (Thoma-Henkey 1999). Az antropológiai-statisztikai számítások is alátámasztják, hogy a székely-magyarok jelentős része a nyugat-dunántúli gypűk környékéről kerülhetett az Árpád-korban Erdélybe (Thoma-Henkey 1998), amire egyébként néprajzi (Sebestyén 1902) és nyelvészeti (Benkő 1977) adatok is utalnak (Henkey 1998a). László Gyula a székelyeknek a nyugati gypűkön való megtelepedését a 670 körüli, első honfoglalás egy részének minősíti (Rásonyi 1981). Fontos további összekötő kapocs a rábaköziek és a székelyek között, hogy az általam vizsgált 10 rábaközi népesség közül ötben ma is él a besenyő származás tudata (Henkey 1996), Lackovits a Székelyföldön 6 besenyő települést mutat ki, Györffy 1990-ben újabbakat is említ, Rásonyi (1981) szerint pedig a háromszéki székelyek Jenő nemének volt Besenyő ága, valamint Barót, Tepej és néhány más székely helynév is lehet besenyő eredetű. Székely és besenyő eredetű magyarok embertani közelségére utal, hogy ezeknél egyaránt turanid, pamíri, kaszpi a gyakoribb típusok előfordulási sorrendje és a keleti dinaroid változat előfordulása is eléggé jelentős. Ez az embertani közelállás azért is indokoltnak látszik, mert a besenyők kipszak-török, a székelyek bolgár-török eredetűek, a szekil szó jelentése „fehér lábú ló” (Rásonyi 1981).

IRODALOM

- BARTUCZ L. (1938): *A magyar ember* Budapest.
- BENKŐ L. (1977): *Magyar nyelvtörténet, magyar őstörténet*. Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 46.
- BLASKOVICS J. (1991): *Néhány Árpád-kori személy- és helynév tanúsága*. Az Első (Benudormi) Magyar Őstörténeti Találkozó Előadásai és Iratai. A Zürichi Magyar Történeti Egyesület kiadása. Zürich; 27-31.
- BUNAK, V. V. (1976): Rassengeschichte Osteuropas. In: *Rassengeschichte der Menschheit* (kiadó Schwidetzky, I.) 4. Lieferung; 7-101.
- ENGINEALEV T. A. (1965): *Anthropologische Untersuchung in vier türkischen Dörfern*. Homo 14; 29-47.
- FERENCZI I. M. (1998): *Adatok Északkelet-Erdély kora Árpád-kori határvédelmi rendszere kérdésében*. (Turán 1998) 4; 21-44.
- FIELD, H. (1953): *Contributions of the Caucasus*. Peabody Mus. Harvard Univ XLVIII/1; 60-83.
- FODOR F. (1986): *Finnugor vagy bolgár-török?* História 1986/1; 3-4.
- GINZBURG, V. V. (1966): *Die Entstehung der mittelasatischen Zwischenstromtypus*. Homo 17; 172-199.
- GYÖRFFY GY. (1983): *A kabar kérdés*. Forrás XV/7; 21-28.
- (1990): *A magyarság keleti elemei*. Budapest.
- HENKEY GY. (1972): *Rusze környéki tatárok embertani vizsgálata*. Anthropologia Hungarica 11; 137-164.
- (1996a): *Rábaközi magyarok etnikai embertani képe*. Arrabona, 35/1-2.
- (1996b): *Bögöz környéki székelyek etnikai embertani képe*, Kapu 1996/6-7; 42-46.
- (1997a): *Gidófalvai és bodoki székelyek embertani képe*. Kapu 1997/5; 28-33.
- (1997b): *Csikszentgyörgyi és Bánkfalvai székelyek embertani képe*. Kapu 1997/10; 32-37.
- (1998a): *A magyarság etnikai embertani vizsgálata*. Cumania 15; 403-466.

- (1998b): *Felvidéki magyarok népességtörténete és etnikai ember-tani képe*. Kapu füzetek 7. Budapest.
- (1999): *A magyarság keleti elemeinek embertani képe I-IV*. Turán 1999/I, II, III, IV.
- (2000): *Adatok a pontusi típusú magyarok meghatározásához*. Kapu 2000/9; 29-31.
- ISZMAGUL(OV), O. (1970): *Naszelenyie Kazahsztana ot epochi bronzu do szovremennosztj*. Alma-Ata.
- (1982): *Etnicseskaja antropologia Kazahsztana*. Alma-Ata.
- KELEMEN A. (1968): *Dömsöd, egy központi fekvésű község népességének embertani helye*. Anthropol. Közl. 12; 125-160.
- LACKOVITS E. (1970): *A rábapatonaiak eredethagyománya*. Arrabona 14; 242.
- LIPTÁK P. (1955): *Zur Frage der anthropologischen Beziehungen zwischen dem mittleren Donaubecken und Mittelasien*. Acta Orient. Hung. 5; 271-312.
- (1958): *Awaren und Magyaren im Donau-Theiss Zwischenstomgebiet*. Acta Arch. Hung. 8; 199-268.
- MARIN R. - SALLER, K. (1957-1966): *Lehrbuch der Anthropologie I-VI*. Stuttgart.
- NATISHVILI, A. N. - ABDUSHELISHVILI, M. G. (1960): *Contributions to the Anthropologie of the Georgian people*. Peabody Mus, Harvard Univ. Russian Translation Series I/2; 72-84.
- NECRASOV, O. (1979): *Structure anthropologique des populations anciennes et récentes de la R. S. Roumainie*. Rassengeschichte der Menschheit (kiadó Schwidetzky, I.) 6. Lieferung; 51-96.
- PIVETEAU, M. J. (1965): *Une nouvelle mesure de distance anthropologique entre populations*. Compte Rendu Ac. Sc. Paris t 260 (II.8) 1748-1750.
- RÁSONYI L. (1981): *Hidak a Dunán*. Budapest.
- SEBESTYÉN GY. (1902): *A regős ének*. Budapest.
- SKERLJ, B. (1938): *Zur Anthropologie der Jugoslawen*. Zeitschrift für Rassenkunde 7; Stuttgart.

- SZALAY J. - BARÓTI L. (1895): *Magyar nemzet története I.* Budapest
- SZÓLLÓSY K. (2001): *A székelyek bejövetele.* Turán 2001/2; 23-35.
- THOMA A. (1956): *Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése.* Anthropol. Közle. 4; 71-72.
- THOMA A. - HENKEY GY. (1998): *Székely rokonság.* Anthropol. Közle. 39; 3-8.
– (1999): *A székelység metrikus összehasonlítása.* Anthropol. Közle. 40; 29-32.
- VÉLI GY. (1967): *Az akceleráció a felszabadulás előtt és után.* Anthropol. Közle. 11; 25-30.
- WENINGER, J. (1940): *Die anthropologischen Methoden der menschlichen Erbforschung.* Handbuch der Erbbiologie des Menschen 2. Berlin; 1-50.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

III. Fényképtábla
Székelyföldi magyarok etnikai embertani vizsgálata

4	5	6
1	2	3

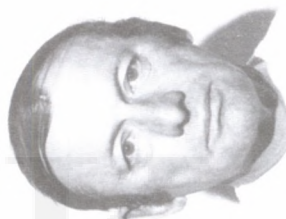

Országos Székelyföldi Emléktár

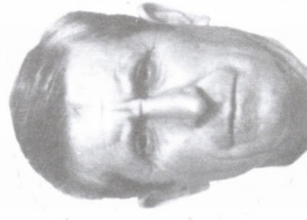
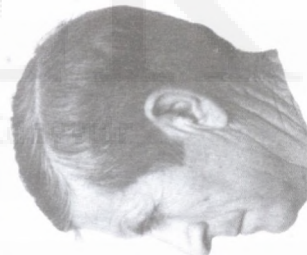
10	11	12
7	8	9

16	17	18
13	14	15

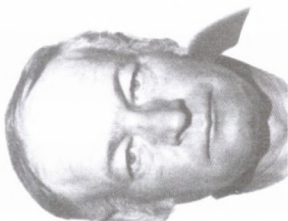
22	23	24
19	20	21

28	29	30
25	26	27

34	35	36
31	32	33

1. táblázat. Testmagasság (1)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	172,41	40,45	125	159,72	37,82
2	103	172,83	38,98	76	160,00	34,40
3	76	170,92	47,22	78	157,60	31,18
1-3	292	172,17	42,30	279	159,20	36,04

- 1 Bögöz + Agyagfalva, Udvarhely megye (Komitat Udvarhely)
2 Gidófalva + Sepsibodok, Háromszék megye (Komitat Háromszék)
3 Csikszentgyörgy + Bánkfalva, Csik emgye (Komitat Csik)
1-3 Székelyek összesen (Sekler zusammen)

2. táblázat. Fejhossz (1)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	189,35	27,08	125	180,98	30,05
2	103	189,40	34,93	76	181,90	26,01
3	76	191,22	34,79	78	182,60	24,09
1-3	292	189,85	32,51	279	181,68	27,91

3. táblázat. Fejszélesség (3)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	159,48	28,88	125	152,73	28,32
2	103	157,52	33,10	76	150,04	29,20
3	76	156,96	33,27	78	150,54	18,24
1-3	292	158,13	32,73	279	151,38	27,25

4. táblázat. Homlokszélesség (4)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	113,68	17,26	125	110,35	12,93
2	103	113,26	15,24	76	108,80	16,32
3	76	112,83	21,66	78	108,76	14,45
1-3	292	113,31	14,87	279	109,48	14,80

5. táblázat. Járomívszélesség (6)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	145,19	30,18	125	138,90	31,71
2	103	143,90	29,33	76	135,65	29,26
3	76	143,24	37,57	78	135,86	24,83
1-3	292	144,23	32,45	279	137,16	27,29

6. táblázat. Morfológiai arcmagasság (18)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	122,12	37,13	125	111,94	29,60
2	103	121,29	33,94	76	111,29	33,27
3	76	122,75	44,65	78	112,04	24,51
1-3	292	121,99	38,29	279	111,79	27,29

7. táblázat. Állkapocsszögletszélesség (8)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	114,00	20,96	125	108,10	27,50
2	103	112,95	25,17	76	105,45	31,07
3	76	112,82	29,84	78	105,37	17,20
1-3	292	113,32	25,05	279	106,61	27,38

8. táblázat. Orrmagasság (21)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	53,50	9,48	125	49,51	8,35
2	103	52,59	8,12	76	48,94	6,73
3	76	53,54	10,17	78	49,41	6,43
1-3	292	53,01	9,41	279	49,33	7,40

9. táblázat. Orrszélesség (13)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	36,34	3,36	125	33,08	3,94
2	103	36,41	4,81	76	32,80	2,61
3	76	36,14	3,86	78	33,06	2,77
1-3	292	36,31	3,75	279	33,00	3,27

10. táblázat. Fejjelző (3:1)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	84,27	9,57	125	84,42	10,04
2	103	83,18	16,02	76	82,54	12,44
3	76	82,11	10,52	78	82,46	19,45
1-3	292	83,32	12,79	279	83,36	11,46

11. táblázat. Arcjelző (18:6)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	84,11	19,83	125	80,70	16,87
2	103	84,25	23,63	76	82,12	25,02
3	76	85,74	22,94	78	82,46	19,45
1-3	292	84,58	22,62	279	81,58	20,45

12. táblázat. Orrjelző (13:21)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1	113	68,31	26,36	125	66,98	32,35
2	103	69,33	34,55	76	26,26	27,74
3	76	67,68	31,37	78	67,04	23,13
1-3	292	68,51	30,98	279	67,07	28,53

13. táblázat. Járomcsont alakja -- Jochbeinform (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1	113	25,7	70,8	3,5	125	11,2	85,6	3,2
2	103	23,3	70,9	5,8	76	21,1	76,3	2,6
3	76	23,7	72,4	3,9	78	20,5	78,2	1,3
1-3	292	24,3	71,2	4,5	279	16,5	81,0	2,5

a lekerekített-anliegend, b előreálló-vorstehend, c előre keskenyedő-spitz auslaufend

14. táblázat. Homlokprofil -- Stirnprofil (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1	113	0,0	96,4	3,6	125	1,6	98,4	0,0
2	103	1,0	97,1	1,9	76	1,3	98,7	0,0
3	76	0,0	97,4	2,6	78	2,6	97,4	0,0
1-3	292	0,4	96,9	2,7	279	1,8	98,2	0,0

15. táblázat. Orrprofil -- Profil des Nasenrückens (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1	113	15,9	32,7	51,3	125	29,6	32,8	37,6
2	103	11,7	38,8	49,5	76	25,0	40,8	34,2
3	76	13,2	36,8	50,0	78	21,8	47,2	30,8
1-3	292	13,7	36,0	50,3	279	26,1	39,1	34,8

16. táblázat. Orrhát kiemelkedése -- Hervorspringen der Nase (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1	113	3,5	70,8	25,7	125	2,4	86,4	11,2
2	103	1,0	75,7	23,3	76	3,9	88,2	7,9
3	76	1,3	73,7	25,0	78	2,6	85,9	11,5
1-3	292	2,0	73,3	24,7	279	2,9	86,7	10,4

17. táblázat. Tarkó profilja -- Hinterhauptprofil (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1	113	12,4	59,3	28,3	125	24,8	71,2	4,0
2	103	17,5	60,2	22,3	76	36,8	63,2	0,0
3	76	25,0	57,9	17,1	78	37,2	61,5	1,3
1-3	292	17,5	59,8	23,3	279	31,5	66,3	2,2

a erősen domború-stark abgerundet, b enyhén domború-mässig abgerundet, c lapos-flach

18. táblázat. Szemszín -- Augenfarbe (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1	113	12,4	35,4	51,3	125	18,4	24,0	57,6
2	103	20,4	34,0	45,6	76	15,8	26,3	57,9
3	76	26,3	26,3	47,4	78	26,9	25,7	47,4
1-3	292	18,8	32,6	48,3	279	20,1	25,1	54,8

a világos (1a-4a), b kevert (zöldes)-meliert (4b-8,10), c sötét-dunkel (9,11-16)

19. táblázat. Hajszín -- Haarfarbe (%)

	Férfiak-Männer					Nők-Frauen				
	n	a	b	c	d	n	a	b	c	d
1	113	0,0	0,0	0,9	99,1	125	0,8	0,0	0,0	99,2
2	103	0,0	0,0	1,0	99,0	76	0,0	0,0	0,0	100,0
3	76	0,0	0,0	0,0	100,0	78	1,3	0,0	0,0	98,7
1-3	292	0,0	0,0	0,7	99,3	279	0,7	0,0	0,0	99,3

a vörös-rot (I-VI), b szőke-blond (A-L), c átmeneti-dunkelblond (M-O), d barna, fekete-braun, schwarz (P-O)

20. táblázat. 24-60 éves székely férfiak Howells-féle Sigma Rációi
Die Sigma Rationen der 24-60 jährigen Sekler Männer

Jelleg-Merkmal (Martin Np.)		Jelleg-Merkmal (Martin No.)	
Testmagasság (1)	112,13	Orrmagasság (21)	80,73
Fejhossz (1)	91,96	Orrszélesség (13)	66,78
Fejszélesség (3)	110,0	Méretek együtt	92,31
Homlokszélesség (4)	78,70	Fejjelző (3:1)	105,19
Járomívszélesség (6)	107,48	Arcjelző (18:6)	93,26
Morfológiai arcmagasság (18)	96,69	Orrjelző (13:21)	71,36
Állkapocsszögletisélesség (8)	86,29	Jelzők együtt	89,94

21. táblázat: A székelyek Hiernaux-féle távolságai
Die Indices der Distances nach Hiernaux der Sekler-Ungarn

			Férfiak-Männer	Nők-Frauen
1	Székelyek	- 2 nyugat-dunántúli őslakosok	488	700
1	"	- 3 Közép-dunántúli őslakosok	644	1187
1	"	- 4 Duna-Tisza közti őslakosok	906	1544
1	"	- 5 jászok	950	1187
1	"	- 6 kiskunok	1050	987
1	"	- 7 palóc centrumbeliek	1394	1681
1	"	- 8 tiszántúli őslakosok	594	831
1	"	- 9 nagykunok	1050	1156
1	"	- 10 felvidéki magyarok	1025	900

1 Sekler-Ungarn, 2 Urbewohner von West-Transdanubien, 3 Urbewohner von Mittel-Transdanubien, 4 Urbewohner von Donau-Theiss Zwischenstromgebiet, 5 Jassen, 6 Kleinkumanen, 7 Palotzrn Zentrum 8 Urbewohner von der Gegend jenseit der Theiss, 9 Grosskumanen, 10 Ungaren von Süd-Slowakei

22. táblázat. A székelyek és az összes magyarok taxonómiai megoszlása (%)
Taxonomie der Sekler-Ungaren und der Ungaren zusammen (%)

Típus - Typ	1	2	3	1-3	4
Turanid	40,0	33,2	27,8	34,3	31,4
Pamíri	15,4	16,3	17,7	16,3	12,0
Keleti mediterrán (kaszipi, pontusi, iráni)	9,6	14,3	15,2	12,6	4,1
Dinári, keleti dinaroid	7,5	5,1	7,0	6,6	5,8
Kelet-balti	3,3	1,0	3,2	2,5	4,5
Alpi	2,9	2,0	2,5	2,5	2,5
Elő-ázsiai (Armenid)	1,7	1,5	1,3	1,5	5,3
Lapponoid	2,1	1,0	1,3	1,5	1,7
Mongoloid	0,8	2,6	0,6	1,4	0,9
Gracilis mediterrán	0,4	0,5	1,3	0,7	0,8
Északi (Nordoid)	0,0	0,5	0,6	0,3	0,4
Atlanto-mediterrán	0,4	0,5	0,0	0,3	0,1
Uráli	0,4	0,0	0,0	0,2	0,1
Cromagnoid	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Meghatározatlan (x)	15,4	21,4	22,2	19,2	30,0
Vizsgáltak száma	240	196	158	594	32899
(Zahl der untersuchter)					

1 Udvarhely megye (Komitat Udvarhely), 2 Háromszék megye (Komitat Háromszék), 3 Csik megye (Komitat Csik), 1-3 Székely-magyarok együtt (Sekler-Ungaren zusammen), 4 Vizsgált magyarok összesen (untersuchter Ungaren zusammen-Henkey 1998)

23. táblázat. A fényképtáblákon szereplő egyének embertani jellemzői
Die charakteristischen Eigenschaften der Personen auf den Fototafeln

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
1	160.3	186	172	112	148	116	117	51	32	92.47	78.38	15	Y	turanid
2	167.2	187	167	122	153	117	118	50	36	89.30	76.47	13	W	turanid
3	155.1	183	155	113	139	109	106	53	34	84.70	78.42	13	W	turan(o)id
4	164.1	183	152	111	140	103	109	48	34	83.06	73.57	14	Y	turan(o)id
5	174.2	192	163	116	152	120	118	52	38	84.90	78.95	13	X	turanoid
6	158.0	181	163	112	143	111	112	52	31	90.06	77.62	15	U	turanoid
7	164.2	182	157	112	142	112	108	50	33	86.26	78.87	14	X	turanoid
8	166.7	184	152	112	142	119	112	50	35	82.61	83.80	13	X	turano-pamiri
9	155.0	180	152	114	140	112	104	52	32	84.44	80.00	8	W	turano-pamiri
10	160.6	182	155	114	138	115	113	52	33	85.16	83.33	16	U	turano-pamiri
11	175.3	195	161	121	150	134	117	60	38	82.56	89.33	13	W	turano-pamiri
12	161.3	176	151	112	139	113	103	49	32	85.80	81.29	13	W	turano-pamiri
13	170.6	189	163	114	151	120	122	53	37	86.24	79.47	13	Y	turano-pamiri
14	160.1	184	153	110	141	115	111	50	33	83.15	81.56	15	Y	turano-pamiri
15	181.2	193	170	114	152	131	113	54	34	88.08	86.18	13	Y	turano-pamiri
16	170.0	186	155	111	139	120	115	53	37	83.33	86.33	13	X	pamiro-turanid
17	162.3	180	152	107	132	109	110	49	30	84.44	82.58	14	X	pamiro-(turanid)
18	165.8	188	161	113	147	131	112	54	36	85.64	82.31	10	W	pamiro-turanid
19	153.7	171	150	103	130	105	97	52	29	87.72	80.77	14	Y2	pamiro-(turanid)
20	176.4	179	152	106	140	117	115	50	34	84.92	83.57	15	W	pamiroid
21	174.2	185	157	110	139	124	112	54	36	84.86	89.21	15	Y2	pamiroid
22	169.1	179	154	108	134	122	106	53	34	86.03	91.04	10	X	pamiri
23	174.8	192	148	111	133	127	111	52	35	77.08	95.49	13	Y	kaszpi
24	176.2	191	157	111	141	126	110	56	34	82.20	89.36	14	Y	keleti dinaroid
25	173.8	191	177	118	156	118	116	54	36	92.67	75.64	15	Y2	turanid + (kel.din.)
26	180.2	187	173	122	158	136	122	58	36	92.51	86.08	11	Y	turanid + kel.din.
27	172.3	190	158	116	147	123	113	54	37	83.16	83.67	15	Y2	turanid + kel.din.
28	181.2	194	168	115	149	124	113	56	36	86.60	83.22	13	Y2	kel.din. + tur.
29	160.2	186	151	109	143	114	111	49	33	81.18	79.72	2b	V	dinári + tur.
30	174.3	189	164	117	147	124	116	58.5	36	86.77	84.35	2b	V	kel.din. + kel.bal.
31	167.4	195	162	116	145	113	117	50	40	83.08	77.93	4a	O	kel.bal. + pam.
32	165.7	191	167	110	149	122	110	55	36	87.43	81.88	13	Y2	elő-ázsiai + x
33	176.3	194	156	111	147	124	112	55	37	80.41	84.35	13	Y	kaszpi + din.
34	168.1	178	146	107	137	117	102	52	32	82.02	85.40	15	Y2	kaszpi + tur.
35	168.3	192	158	110	139	119	112	55	36	82.29	85.61	14	X	kaszpi (+ tur.)
36	164.2	186	148	111	139	116	108	52	33	79.57	83.45	13	Y	kaszpi + tur.

a testmagasság (1), b fejhossz (3), c fejszélesség (3), d homlokszélesség (4), e járomívszélesség (6),
f morfológiai arcmagasság (18), g állkapocsszögletisésség (8), h orrmagasság (21), i orrszélesség (13),
j fejelző (3:1), k arcjelző (18:6), l szemszín -- Augenfarbe (Martin-Schulz), m hajszín -- Haarfarbe (Fischer-Saller),
n típus (Typ)
Y2 jelzéssel a Fischer-Saller táblában nem szereplő koromfekete árnyalatot vettem fel -- Mit dem Zeichen Y2 nahm ich in
der Fischer -- Saller Tabelle nicht vorkommendn ru..schwarzen Farbton auf

Dr. Gyula Henkey:
Die ethnisch-anthropologische Untersuchung
von Ungarn im Szeklerlande

Im Jahre 1994 habe ich in sechs Dörfern im Szeklerlande, in Komitaten Udvarhely, Háromszék und Csík 594 Erwachsenen untersucht, von denen 294 Männer zwischen 24-60 Jahren und 279 Frauen im ähnlichen Alter waren. Diese Ortschaften gehörten nicht zum Eroberungsgebiet der Osmanen, und die Kontinuität in der Population der hiesigen szeklerischen Urbewölkerungsgruppen war von bedeutendem Maße. Die Szekler halten sich für Hunnen von ihrer Abstammung her. Während sie im Komitat Udvarhely auch heutigentags denken, dass ihre Ahnen in den urtümlichen Wohnstätten geblieben sind, wurden ihre Vorfahren in den Komitaten Háromszék und Csík aus dem mittleren Transsylvanien zwischen den Jahren 1143-1150 umsiedelt. Auf ihrem ehemaligen Wohngebiet wurden Flamen und deutsche Sachsen aus dem Rheingebiet übersiedelt.

Die Organisatoren haben die Urbewohner im Alter zwischen 24-60 Jahren in allen Orten registriert und sie per Brief zur Teilnahme an der anthropologischen Untersuchung eingeladen. Die 18-23 und 61-65 Jahre alten Freiwilligen wurden ebenfalls untersucht. Typisch sind bei den untersuchten Personen die große Statur (Männer 172,17 cm, Frauen 159,20 cm), die Brachyzephalie (M. 83,32, F. 83,36), die Mesoprosopie (M. 84,58, F. 81,58), das vorstehende Jochbein (M. 71,2%, F. 81%), die steile Stirn (M. 96,9%, F. 98,2%), der mäßig hervorspringende Nasendrücker (M. 73,3%, F. 86,7%), die dunkle Augenfarbe (M. 48,3%, F. 54,8%), die braun-schwarze Haarfarbe (M. 99,3%, F. 99,3%). Hinsichtlich des Profils des Nasenrückens ist bei Männern die konvexe (50,3%), bei Frauen die gerade Form (39,1%) am häufigsten.

Gemäß den Distanzrechnungen nach Hiernaux weichen die Szekler am allerwenigsten von den ungarischen Urbewohnern Westtransdanubiens (M. 488, F. 700) und denen in der Gegend jenseits der Theiß (M. 594, F. 831) ab. (Die durchschnittliche Distanz beträgt 625).

Bei den untersuchten Menschen sind die folgenden Typen häufig: Turanid (34,3%), Pamirisch (16,3%), Ostmediterran (12,6%), Dinarisch-Ostdinaroid (5,8%). Innerhalb der Turanid-Typen sind die Variante der großen ungarischen Tiefebene (Abb. 2-7), sowie deren extreme nord-kasachstanische Form (Abb. 1.) und die turano-pamirische Übergangsform (Abb. 8-15) am häufigsten.

figsten. Die pamiro-turanide Übergangsform (Abb. 16-19) kommt viel öfter als der markante pamirische Typ (Abb. 22) vor.

Innerhalb des ostmediterranen Typs waren die kaspische Variante in 6,3% (Abb. 23), die Pontischer in 5,4%, die Traner in 0,9% zu beobachten. Die kaspische Variante war größtenteils in der mit dem Turanid-Typ gemischter Form (Abb. 34-36) zu bestimmen.

Innerhalb des dinarisch-ostdinaroiden Typs war die Ostdinaroid-Variante (Abb. 24) in 4,1% nachzuweisen. Die Häufigkeit der anderen Typen erreichte nicht einmal 3%. Die frequenten Mischformen der Szekler demonstriere ich auf den Abbildungen 25-36.

Bei den von mir untersuchten Szekler-Ungarn konnten die mittelasiatischen Typen (Turanid, Pamirisch, Kaspisch, Mongoloide) in 58,3%, die kaukasischen Formen (Ostdinaroid, Vorderasiatisch) in 5,6%, die finnougriischen Formen (Uralisch, Lapponoid, finnugrische Form des Ostbaltischen) in 3,1% nachgewiesen werden.

Das Übergewicht der mittelasiatischen Typen bei den Szekler kann mit ihrem hunnischen Ursprungsbewußtsein in Zusammenhang gebracht werden. Nach dem Tode von Attila, im Jahre 453 sind die Überreste der Hunnen nämlich in die Umgebung des Asowschen Meeres zurückgezogen, sie haben sich dort mit ogur-türkischen Völkern gemischt und das bulgarisch-türkische Reich gegründet. Am Ende des 7. Jahrhunderts zog ein Teil der Onoguren ins Karpatenbecken und – einigen Historikern nach – bildete diese Gruppe den ursprünglichen Kern der Szekler, die sogar bereits an den Kämpfen der Landnahme teilgenommen haben.

Nach Hypothese gewisser rumänischer Forscher und Politiker seien die Szekler madjarisierte Rumänen, anthropologische Daten weisen aber darauf hin, dass die mittel- und nordmoldauischen, ferner manche rumänische Populationen in Transsylvanien deshalb den Ungarn recht nahe stehen, weil die Merkmale der östlichen turaniden, pamirischen, Pontischer, vorderasiatischen und ostdinaroiden Volksgruppen auch bei ihnen nachzuweisen sind.

Es steht im Einklang mit dem letzteren Ansatz, daß Rásonyi zahlreiche Familiennamen kumanischer, petscheneger und sonstiger türkischer Herkunft der Kenéz- und Bojarfamilien in rumänischer Umgebung erweist. In der Moldau ist jedoch auch die Rumänisierung der sog. "Tschango"-Ungarn zu berücksichtigen.

1. rész

ÖSSZMAGYAR
ÖSSZEFOGLALÓ

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Ezen összefoglalás 1956 és 1997 között végzett vizsgálataimra épül. Kutatásaim célja volt a falusi és mezővárosi magyar felnőttek köréből arányos mintát gyűjteni annak meghatározásához: 1. milyen embertani jellegek jellemzők a magyarok egyes csoportjaira, 2. milyen mértékben maradtak fenn a honfoglaló magyaroknál gyakori jellegegyüttesek, 3. mennyiben módosította a magyarság embertani összetételét a Kárpát-medencében a honfoglalókhoz csatlakozott és nekik meghódolt egyes népcsoportok és az Árpád-korban betelepült keleti rokon népek beolvadása, valamint a szomszéd népekkel való keveredés.

A vizsgálatok előkészítése során a helyi 1828. évi összeírásban és a legrégebbi egyházi anyakönyvekben szereplő családnevekből indultam ki. 1956 és 1959 között nagyrészt házról-házra jártam helyi kísérőkkel, 1960 és 1989 között a szervezők a tudószűréseken megjelent 24-60 éveseket irányították hozzám, míg 1990 és 1997 között főleg a polgármesteri hivatalok hívták be felkérő levéllel embertani vizsgálatra a helyi és környékbeli régi családokból származó fenti korúakat. Sor került önként jelentkező távoli vidékiek felmérésére is, de az utóbbiak vizsgálati lapjait elkülönítettem és a „származási helyükön kívül vizsgáltak” csoportjában tájegységenként dolgoztam fel. 1991 és 1997 között sor kerülhetett felvidéki, kárpátaljai és székelyföldi felméréseimre is, ezért vizsgálati anyagom a kárpát-medencei magyarság csaknem minden csoportját érinti. A vajdasági, szlovéniai és burgenlandi szervezők helyi problémákra hivatkozva felméréseim előkészítését nem vállalták, viszont 1956-ban sor került a Moldvából Dél-Bácskába átköltözött, majd onnan 1944-ben a Baranya megyei Egyházaskozárra került moldvai magyarok vizsgálatára. Terveztem legalább egy dunántúli ipari jellegű nagyváros alaplakosságának felmérését is, de a veszprémi múzeumbárát körnek nem sikerült a vállalt előkészítést elvégezni. (Én az 1828. évi veszprémi összeírásban szereplő családneveket javasoltam figyelembe venni, viszont a szervezést vállalók ennél legalább 100 évvel korábbi helyi családnevek alapján kívánták az őslakosnak minősülő 24-60 éveseket összeírni.) Ügyeltem arra, hogy mind őslakos, mind telepes eredetű népségeket vizsgálatára sor kerüljön. Az őslakos és telepes ere-

detű magyar népességek arányos felmérését leginkább a Duna-Tisza közén és a hazai Palócföldön, valamint Somogy, Fejér és Békés megyében sikerült megoldani, de a komplex vizsgálatok kezdeményezői főleg archaikusnak tartott őslakos népességeket választottak ki. Korábbi összmagyar (Henkey 1990c, 1990d, 1993a, 1993b, Henkey-Kalmár 1986), valamint megyei néprajzi csoportonkénti és tájegységi szintű tanulmányaimból (Henkey 1979, 1987/88, 1989a, 1989b, 1994a, 1994b, 1996b, 1996c, 1996e, 1996g, 1997a, 1997d, 1998, Henkey-Kalmár 1976, 1979, 1984) etnikai embertani vizsgálataim eredményeinek jelentős része már megismerhető volt. A környezetünkben élő nemzetiségek vizsgálatára azért törekedtem, hogy a keveredés embertani hatásai is tanulmányozhatók legyenek. Helységek szintjén a nemzetiségi többséget az 1910-es népszámlálás alapján vettem figyelembe. Magukat svábnak nevező hazai németek, valamint szlovákok, horvátok, dalmátok (bunyevácok, sokácok) vizsgálatára került sor (Henkey 1981, 1985, 1987, 1990b). Az apátistvánfalvai szlovének felmérést is terveztem, de ehhez sem a volt helyi tanács, sem a Magyarországi Szlovének Szövetsége nem nyújtott segítséget. A vizsgált helységek mintegy harmadában önként jelentkeztek felmérésre cigánynak tartott egyének a legtöbben, 16 fő Nyírvasváriban –, akik legalább felénél az embertani jellegek nagyrészt közel álltak a helyi törzsökös népességekhez (Henkey 1990a), ezért szerettem volna legalább egy helységben az egész cigánynak tartott közösség 24-60 éves tagjait vizsgálni, de e felmérést Baranya, Szabolcs és Hajdú megyében nem vállalták előkészíteni. A Kárpát-medence és Közép-Ázsia kapcsolatainak tanulmányozása céljából sor került bulgáriai tatárok etnikai embertani vizsgálatára is (Henkey 1972). A gyepüőr eredetű magyar népességek felmérésére főleg a Székelyföldön (Henkey 1996d, 1997c, 1997e) és a Rábaközben (Henkey 1996g) volt lehetőségem. Besenyő eredetű magyarokat a legnagyobb számban a Rábaközben vizsgáltam (Henkey 1996g), ami szintén nagyban hozzájárult a magyarság keleti elemeinek megismeréséhez.

A felvétel anyaga és módszere

Az általam 1956 és 1988 között vizsgált helységeket a Cumania 12-ben (Henkey 1990c), az 1956 és 1989 között felmérteket az „Őseink nyomában” című könyvemben (Henkey 1993b) soroltam fel. 1988 után az alábbi helységeken vizsgáltam:

1. Nyugat-dunántúli őslakosok: Bősárkány, Mihályi, Zalacséb, Farád, Veszvény, Bogyoszló, Rábatamási, Beled, Osli, Szil, Rábapatoná.
2. Közép-dunántúli őslakosok: Somogyszob, Takácsi, Mezőlak, Nemesgörzsöny, Dudar, Szentkirályszabadja.
3. Dunántúli telepések: Buzsák, Bölske.
4. Duna-Tisza közti őslakosok: Alpár.
5. Duna-Tisza közti telepések: Tiszaújfalu.
6. Tiszántúli őslakosok: Zsadány, Kőröstarcsa, Tetétlen, Konyár, Gáborján, Biharnagybajom, Hajdúszóvár.
7. Tiszántúli telepések: Nyirvasvári, Magyarbánhegyes, Nagykamarás, Újkígyós.
8. Felvidék: Bős, Alistál, Padány, Böggellő, Csicsó, Kulcsod, Patas, Nemesócsa, Nagymegyér, Pozsonyeperjes, Pered, Vágfarkasd, Dunamocs, Martos, Kamocsa, Gimes, Ládec, Zsére, Bény, Kéménd, Ipolypásztó, Ipolybalog, Ipolynyék, Egyházasháza, Balogfala, Csoma, Sid, Sőreg, Hanva, Harmac, Lénártfalva, Bodrogszentés, Kisgérés.
9. Kárpátalja: Nagydobrony.
10. Székelyföld: Bögöz, Agyagfalva, Gidófalva, Bodok, Csíkszentgyörgy, Bánkfalva.
11. Moldvai magyarok: Moldvából áttelepült, a Baranya megyei Egyházaskozáron élő székely és csángó eredetű magyarok.
12. Németek: Hajós, Szulok, Szeremlére menekült vaskúti és dél-bácskai németek.
13. Szlovákok: Lucfalva, Vácegres.
14. Bunyevácok: Katymár, Csávoly.
15. Sokácok: Hercegszántó.
16. Horvátok: Bolhó, Lakócsa, Potony.

Az egyes magyar csoportok közül a Duna-Tisza közti őslakosok pontosabb neve „Duna-Tisza köze nem kun és nem jász eredetű őslakosai”, a tiszántúli őslakosoké „tiszántúli nem kun eredetű őslakosok” lenne, a palóc centruma az Eger-Hasznos-Hollókő vonal és az északi országhatár közötti őslakos népességek, az egyéb palócokhoz a déli, keleti, nyugati és szlovák szár-

mazásúakkal kevert palócok kerültek. A telepese csoportok közé soroltam azokat a magyar népeiségeket is, melyek ugyan részben őslakos eredetűek, de a szlovák, délszláv vagy német eredetű családnévek meghaladták a 10%-ot. Az egyéb felvidéki magyarok csoportjába azok kerültek, akik ősei távoli vidékről költöztek a vizsgált felvidéki helységekbe.

A méreteket Martin technikájával (Martin-Saller 1957-1966) vettem fel, a morfológiai jellegek felvételénél Martin előírásain kívül a Weniger (1940) által leírt szempontokat is figyelembe vettem. A szemszínt a Martin-Schulz szemszíntábla, a hajszínt a Fischer-Saller hajszíntábla alapján rögzítettem. Az anyag statisztikai jellemzésére a következő paramétereket adom meg: esetszám (n), aritmetikai átlag ($\bar{x}$), variancia (s^2) és a Howells-féle szigma ráció (Thoma 1956). Az egyes magyar csoportok és a hazai népeiségek összehasonlítását a Hiernaux-féle távolságszámítással végeztem el (Piveteau 1965).

A főbb embertani jellegek jellemzése

E fejezet keretében csak a 24-60 évesek korcsoportjával foglalkozom. Kutatásaim korábbi szakaszában egyes vizsgált személyek egy-egy jellegét nem írtam be, 1959-ben pedig két Duna-Tisza közti helységben az orrhát kiemelkedését nem vettem fel, ezért az esetszám jellegenként kissé változó. Az alábbiakban jellegenként tárgyalom a magyarokra, egyes csoportokra és népeiségekre vonatkozó eredményeket. Mert moldvai magyar falvakból csak részleges kitelepülés történt, a moldvai magyarok adatai csak tájékoztató jellegűek. A fentiek miatt a testmagasság kivételével – mely szakasz keretében további problémákat említek – a jellegek elemzésénél a moldvai magyarok adatait nem veszem figyelembe.

Testmagasság. Az általam vizsgált magyar férfiak átlagos termete magas, a nőké nagyközepes. Bár a magyar csoportok közül mindkét nemnél a felvidéki magyarok termete a legnagyobb (férfiaknál 174,29 cm, nőknél 161,22 cm) és a moldvai férfiaké (164,77 cm), valamint a nagykun és a Duna-Tisza közti telepese nőké (egyenként 156,26 cm) a legkisebb, de a valóságban az eltérések kisebbek. Ugyanis a termet átlagát a mérés időpontja is befolyásolja, mert Magyarországon a sorozottaknál az átlag az 1937-ben születettektől kezdve minden évben 0,4 cm-rel emelkedik (Véli 1967), viszont felméréseimet a Duna-Tisza közén kezdtem, a moldvai magyarokat 1966-ban, a felvidéki

magyarokat pedig 1991 és 1997 között vizsgáltam. A moldvai magyaroknál befolyásolhatta az átlagot, hogy egyházaskozári munkalehetőség hiányában a 24-60 éves férfiak egy része távoli vidékeken dolgozott, nem volt elérhető, ezen kívül a moldvai magyar községekből csak a családok egy része, főleg a szegényebbek költöztek át, a nagykun őslakosok jelentős részét pedig 1950 és 1953 között kiűldözték lakóhelyükről és az utóbbiak közül nagyrészt csak az 50 évnél idősebbek tértek vissza a Nagykunságba. A tájegységenkénti különbséghez az is hozzájárulhatott, hogy 1942-ben a Felvidéken, a Dunántúl déli és nyugati részében, valamint a Tiszántúl déli felében a termet az országos átlagnál nagyobb, a Duna-Tisza köze középső részében, valamint a Tiszántúlon Nyíregyháza és Hajdúböszörmény között annál kisebb volt (Rosztóczy 1942). Az egyes magyar népségek közül az újkígyósi (Békés megye) férfiak (176,77 cm) és a peredi (Mátyusföld, Felvidék) nők (163,08 cm) termete a legnagyobb, de említenem kell, az újkígyósiakat 1996-ban, a peredieket pedig 1995-ben vizsgáltam. Kiszámítottam az 1990 és 1997 között felmért 24-60 éves magyarok termetének átlagát is, mely férfiaknál 172,24 cm, nőknél 160,15 cm.

Fejhossz. A magyarok fejhossza mindkét nemnél a „hosszú” kategóriába esik. A magyar csoportok közül mindkét nemnél a székelyek feje a leghosszabb és a palóc centrumbeli férfiaké, valamint az egyéb palóc nők a legkevésbé hosszú.

Fejszélesség. A magyar férfiak és nők fejszélessége egyaránt „széles”, férfiaknál megközelíti az európai népeknél kimutatott variációs szélesség maximumát, a 161 mm-t, az európai nőkre jellemző átlagokat Bunak (1976) nem adta. A magyar csoportok közül mindkét nemnél legszélesebb a kárpátaljai magyar őslakosok, legkevésbé széles pedig a székelyek feje.

Homlokszélesség. A homlok a magyar csoportok közül a legszélesebb a felvidéki őslakos férfiaknál és a tiszántúli őslakos nőknél, a legkevésbé széles pedig mindkét nemnél a kiskunoknál.

Járomívszélesség. A magyaroknál a járomív mindkét nemnél széles, az átlag férfiaknál meghaladja az európai népekre megadott variációs szélesség maximumát, a 145 mm-t is, Bunak (1976) a nők adatait nem közölte. A magyar csoportok közül mindkét nemnél a palóc centrumbeliek járomíve a legszélesebb és a székelyeké a legkevésbé széles.

Morfológiai arcmagasság. E méret átlaga a magyaroknál a „közepes” kategóriába esik. A magyar csoportok közül az arcmagasság mindkét nemnél a

Duna-Tisza közti őslakosoknál a legnagyobb és a kárpátaljai őslakos férfiaknál, valamint a tiszántúli őslakos nőknél a legkisebb.

Állkapocsszöglet-szélesség. E méret átlaga magyar férfiaknál csaknem azonos az európai népekre megadott variációs szélesség maximumával, a 113 mm-rel. Az állkapocsszöglet-szélesség mindkét nemnél a felvidéki őslakosoknál a legnagyobb és a jász férfiaknál, valamint a kiskun nőknél a legkisebb.

Orrmagasság. Az orrmagasság magyar férfiaknál kissé nagyobb az európai népekre megadott 51,5 mm-es átlagnál (Bunak 1976). E méret átlaga a magyar csoportok közül a jász férfiaknál a legnagyobb és a kárpátaljai őslakos férfiaknál, valamint a tiszántúli őslakos nőknél a legkisebb.

Orrszélesség. A magyar férfiak orrszélessége az európai népekre megadott 34 mm-es átlagnál (Bunak 1976) kissé nagyobb. E méret átlaga tekintetében mindkét nemnél alig van eltérés a magyar csoportok között.

Fejjelző. A magyarok fejjelzője mindkét nemnél brachycephal (rövid), közel áll a hyperbrachycephalia (túlrövidfejűség) határához, az európai férfiakra Bunak (1976) által megadott 81-es átlagnál igen jelentősen rövidebb. A fejjelző a magyar csoportok közül mindkét nemnél a palóc centrumbeliekénél a legrövidebb és a székelyeknél a legkevésbé rövid.

Arcjelző. A magyar népségek nagy többségénél az arcjelző széles. A magyar átlag férfiaknál szélesebb a Bunak (1976) szerint az európai népekre jellemző, 84-94 közötti variációs szélesség alsó határánál is. A magyar csoportok közül a legszélesebb a kárpátaljai őslakos férfiaknál és a tiszántúli őslakos nőknél, a székelyeknél a jelző átlaga mindkét nemnél a közepes alsó határába esik.

Orrjelző. A magyarok orrjelzője mindkét nemnél „keskeny”. E tekintetben alig van eltérés a magyar csoportok között, az orrjelző csak a kárpátaljai őslakos férfiaknál esik a közepes alsó határába.

Járomcsont alakja. A magyarok nagy többségénél a járomcsont frontálisan lapult (előreálló). Ez az egyik keleti eredetű örökségünk, ami az őslakos magyar népségekre nagyobb mértékben jellemző. Az előreálló forma a legnagyobb arányban a kárpátaljai őslakos férfiaknál (83,0%) és a felvidéki őslakos nőknél (86,2%) volt észlelhető. A lekerekített forma a Duna-Tisza közti telepeseknél eléggé gyakori (f. 24,3%, n. 24,4%), míg az előre keskenyedő alak csak a Duna-Tisza közti őslakos férfiaknál haladja meg a 10%-ot.

Homlokprofil. A magyarok túlnyomó többségénél a homlok mindkét nemnél meredek, a hátrahajló forma előfordulása csak a kiskun férfiaknál eléggé jelentős (22,4%), míg az előre domborodó homlok aránya csak a palóc centrumbeli nőknél haladja meg a 7%-ot. A magyar csoportok közül a meredek forma a kárpátaljai őslakos férfiaknál (97,8%) és a felvidéki őslakos nőknél (99,2%) volt a legnagyobb arányban észlelhető.

Orrprofil. Bár mindkét nemnél egyenes, konvex, konkáv az előfordulás sorrendje, de az őslakos eredetű népségeknél a konvex forma gyakorisága emelkedik a magyar átlaghoz képest, főleg férfiaknál. Az egyenes orrhát a legnagyobb arányban a palóc centrumbeli férfiaknál (56,3%) és a Duna-Tisza közti őslakos nőknél (59,1%), a konvex a nyugat-dunántúli őslakos férfiaknál (59,9%) és a közép-dunántúli őslakos nőknél (45,7%) volt kimutatható. A konvex forma az oroszoknál a magyar átlagnál lényegesen kisebb mértékben volt kimutatható, férfiaknál 16,3%-ban, nőknél 7,0%-ban (Bunak 1976).

Orrhát kiemelkedése. A magyarok többségénél az orrhát közepesen kiemelkedő, de férfiaknál az erősen kiemelkedő forma előfordulása is eléggé jelentős. Az erősen kiemelkedő forma a magyar csoportok közül a jász férfiaknál (40,5%) és a közép-dunántúli őslakos nőknél (14,9%) a leggyakoribb, a gyengén kiemelkedő orrhát aránya pedig csak a palóc centrumbeli és egyéb palóc nőknél haladja meg némileg az 5,0%-ot.

Tarkó profilja. A magyarok nagy többségére mindkét nemnél az enyhén domború tarkó a jellemző, de férfiaknál a lapos forma előfordulása is eléggé jelentős. A magyar csoportok közül az enyhén domború forma mindkét nemnél a kárpátaljai őslakosoknál volt észlelhető a legnagyobb arányban (f. 80,9%), (n. 89,5%).

Szemszín. A magyaroknál mindkét nemnél sötét (barna, sárga), kevert (zöldes), világos (kék, szürke) az előfordulás sorrendje. Az őslakos magyar népségeknél vagy többségénél, főleg a kun és besenyő eredetűeknél és a közép-dunántúli őslakosoknál a sötét szemszín gyakorisága emelkedik a magyar átlaghoz képest. A magyar csoportok közül a sötét szemszín a legnagyobb mértékben a közép-dunántúli őslakos férfiaknál (51,8%) és a kiskun nőknél (59,4%) volt észlelhető. Bunak (1976) a sötét szemszínt az oroszoknál feltűnően kis arányban mutatta ki, férfiaknál 5,1%-ban, nőknél 7,2%-ban.

Hajszín. A vizsgált magyarok a hajszín megoszlása tekintetében a leg-

egységesebbek, mindkét nemnél csaknem kizárólag a barna-fekete hajszínárnyalatok (P-Y) voltak észlelhetők. A magyar csoportok közül a barna-fekete hajszínek a legnagyobb mértékben a felvidéki őslakos férfiaknál (99,5%) és a kárpátaljai őslakos nőknél (100,0%) voltak észlelhetők. Az oroszoknál a barna-fekete hajszínárnyalatok lényegesen kisebb arányban, férfiaknál 68,0%-ban, nőknél 62,5%-ban voltak kimutathatók, de Bunak (1976) a legvilágosabb barna (P) árnyalatot a sötétszőkéek közé sorolta.

A Hiernaux-féle számítások

E számításoknál (Piveteau 1965) az alábbi jellegeket vettem figyelembe: testmagasság, fejhossz, fejszélesség, járomívszélesség, morfológiai arcmagasság, állkapocsszöglet-szélesség, orrmagasság, fejjelző, arcjelző, előreálló járomcsont, meredek homlok, konvex orrhát, erősen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó, sötét szemszín és barna-fekete hajszín. 16 jelleg összehasonlítása esetén 625 az átlagos távolság.

Férfiaknál az őslakos magyar népségek közül a nyugat-dunántúliak, a közép-dunántúliak és a tiszántúliak állnak feltűnően közel, a kiskunok és a felvidékiek, valamint a székelyek és a palóc centrumbeliek térnek el egymástól a legnagyobb mértékben. Nőknél az őslakos eredetű népségek közül a nyugat-dunántúliak, közép-dunántúliak és a tiszántúliak, a Duna-Tisza köziek és a jászok, valamint a felvidékiek és a nyugat-dunántúliak, közép-dunántúliak állnak igen közel egymáshoz, a legnagyobb eltérés pedig a székelek és a palóc centrumbeliek, valamint a székelyek és a Duna-Tisza közti őslakosok között mutatható ki (20. táblázat). E számítások szerint a nagykunok mindkét nemnél eléggé jelentősen közelebb állnak az őslakos magyar népségek többségéhez, mint a kiskunok és a jászok. Bár a székelyek és a kiskun férfiak eléggé jelentősen eltérnek a többi magyar őslakos csoport többségétől, de ezek a különbségek is kisebbek, mint a palócföldi szlovákok és a dél-somogyi horvátok között kimutatott eltérések (Henkey 1990d).

Tájegységenként összehasonlítottam az őslakos és telepés eredetű magyar népségeket is. A Hiernaux-féle számítások alapján tájegységenként feltűnő a közelség az őslakos és a telepés magyar népségek között, főleg a nyugat-dunántúli őslakos és a dunántúli telepés férfiak, valamint a palóc centrumbeli és az egyéb palóc nők között (21. táblázat).

Howells-féle szigma ráció eredményei

A 24-60 éves magyar férfiak 9 méretével és 3 jelzőjével kapcsolatban kiszámítottam a szigma rációkat, vagyis az általam vizsgált fenti korú magyarok jellegeinek szórását az egész emberi faj megfelelő szórásának százalékában fejeztem ki (Thoma 1956). A méretek átlagos szigma rációja 97,66; a jelzőké 89,44; azaz a magyar férfiak a méretek vonatkozásában enyhén, a jelzők tekintetében közepesen homogének (egyöntetűek). Az átlagos szigma ráció 100,00 (22. táblázat).

A taxonómiai megoszlás

A taxonómiai megoszlás terén továbbra is azt a nézetet követem, melyet korábbi összefoglaló jellegű műveimben (Henkey 1978, 1989a, 1989b, 1990c, 1990d, 1993a, 1993b, 1996g, 1998) már részletesen leírtam. Álláspontom a Lipták (1969) tankönyvben ismertetett rendszertől főleg abban tér el, hogy a turanid típusnak túlnyomóan europid jellegű formáit, melyek Liptáknál újabban (Lipták 1962, 1969) cromagnoid-C, cromagnoid C + turanid és pamiro-turanid megjelöléssel szerepelnek, én továbbra is a turanidok közé sorolom. Az általam követett ezen álláspont megegyezik a Lipták korábbi műveiben (Lipták 1951, 1955, 1958), Nemeskéri és Gáspárdy (1954) összefoglaló jellegű tanulmányában, valamint Bartucz 1955 utáni műveiben (1957, 1960, 1961) megnyilvánuló szemlélettel.

Az általam vizsgált magyarok között hat típusnak, a turanidnak (31,4%), a pamírinak (12,0%), a dinári-dinaroidnak (5,8%), az előázsiainak (5,3%), a kelet-baltinak (4,5%) és a keleti mediterránnak (4,1%) van jelentősebb szerepe (23. táblázat).

A gyakoriság szempontjából első helyen álló turanid típusba soroltak között az alföldi változat (7-12. kép) előfordulása a legnagyobb. Jellemzője jelenleg a magas vagy nagyközepes termet (1956-1988. évi típusstandardjaim szerint az alföldi változat átlagos termete férfiaknál 171,43 cm, nőknél 160, 60 cm – Henkey 1996f), a fej nagy méretei mellett brachy-hyperbrachycephal (rövid-túl rövid) fejjelző, széles, igen széles, közép magas arc mellett euryprosopia (széles arcjelző), frontálisan lapult (előreálló) járomcsont, meredek homlok, közepesen kiemelkedő, egyenes, vagy enyhén domború orrhát (az

utóbbi Bartucz – 1938 – rövid sasornak nevezte), enyhén domború tarkó, sötét, vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín. Eléggé gyakori az észak-kazakisztáni változat, melyet korábban erősen andronovói jellegű változatnak neveztem (3-6. kép). Az alföldi és az észak-kazakisztáni változat között csak fokozati eltérés van, az utóbbiak termete szinte kivétel nélkül magas – 1956-1988. évi típusstandardjaim szerint e változat átlagos termete férfiagnál 174,61 cm, nőknél 162,59 cm – Henkey 1996 f), a dunántúli és különösen a felvidéki magyaroknál gyakran igen magas, a fej méretei fokozottabban nagyok, az arc és az állkapocsszöglet is kissé szélesebb, a járomcsont teste nagyobb, frontálisan kissé lapultabb, a gonion táj gyakrabban enyhén kiugró, a glabella erősebben fejlett és a közepesnél gyengébben kiemelkedő orrhát pedig kissé gyakrabban fordul elő, mint az alföldi változatnál. Az erősebben mongolid jellegű változat (1. kép) csak ritkán észlelhető. Valamivel gyakoribb a turanid középtípus (2. kép), mely az előbbi, valamint az alföldi és az észak-kazakisztáni változat között áll. A turanid típusba sorolt átmeneti és kevert formák közül a turano-pamíri (13-15. kép) előfordulása a legnagyobb, és eléggé gyakori a turanid + kelet-balti (38. kép) keveredés is. A turanid típus legfőbb gyakorisági gócai:

Dunántúl: Bölske (51,6%), Segesd (48,7%), Vörs (47,6%), Nemesgörzsöny (47,1%), Csányoszló (47,0%), Darány (42,3%), Dudar (42,0%), Söjtör (42,0%), Óriszentpéter (41,2%), Fehérvárcsurgó (41,0%), Egyházasköröc (40,7%), Buzsák (40,7%), Rábatamási (40,6%), Csömödér (40,5%), Kőröshegy (40,1%), Babócsa (40,0%), Bolhó (horvát származásúak 41,9%).

Duna-Tisza köze: Alpár (51,0%), Tiszaújfalu (48,9%), Csongrád (47,9%), Vezseny (43,8%), Lászlófalva (41,2%), Drágszél (41,0%), Szakmár (40,0%), Ókéske (40,0%).

Tiszántúl: Nagyecsed (46,3%), Gáborján (44,7%), Kisújszállás (43,7%), Szamosszeg (43,5%), Zsadány (43,0%), Magyarbánhegyes (42,8%), Döge (42,4%), Gyulaháza (42,3%), Hajdúszovát (40,0%).

Palócföld: Pétervására (42,7%), Karancsokesi (33,3%), Egerbocs (33,3%).

Felvidék: Bény-Kéménd (51,5%), Ipolypásztó (47,8%), Pered (47,2%), Bős (47,0%), Pozsonyepöljes (46,4%), Ipolybalog-Ipolynyék (45,2%), Alistál-Padány-Bögellő (45,0%), Gortva mente (44,3%), Nagymegyes (43,6%),

Bodrogszentes-Kisgéres (43,1%), Martos-Kamocsa (43,0%), Hanva-Harmac-Lénártfalva (41,1%), Zobor vidék (40,0%).

Kárpátalja: Nagydobrony (46,2%).

Székeltek: Bögöz-Agyagfalva (40,0%).

A turanid típus Közép-Ázsiában a bronzkor óta őshonos, europoid jellegű andronovói típus és mongoloidok összeolvadásából keletkezett (Lipták 1955). Ginzburg (1966) úgy látja, hogy a mongoloid keveredés már az i. e. 1. évezred közepén a szakáknál (szkítáknál) megkezdődött, és fokozatos átalakulása turanid típussá az 1. évezred végéig tartott. Az ősi andronovói jellegek azonban Kazakisztánban a 12. század végéig túlsúlyban maradtak (Iszmagulov 1970), a turanid típus erősebben mongoloid jellegű változata Kumekov Bulat kazak történész közlése szerint csak Északkelet-Kazakisztánban és a Selyem út mentén került túlsúlyba a 13. századtól kezdve, amikor mongol hódítók telepedtek rá az őslakosságra. A honfoglaló magyarok, besenyők, kunok, jászok ősei a 13. század előtt egyaránt elköltöztek Közép-Ázsiából, így nem hozhatták magukkal jelentősebb számban azt a turanid változatot, mely e területen is nagyrészt csak később alakult ki, és nem minden vidéken.

A markáns pamíri típusra jelenleg a nagyközepes vagy magas termet – 1956-1988. évi típusstandardjaim (Henkey 1996f) szerint a markáns pamíri típus átlagos termete férfiaknál 168,94 cm, nőknél 157,54 cm -, a fej kis méretei mellett hyperbrachy-brachycephalia (túlrövid-rövid fejjelző), enyhén széles-középszéles, enyhén magas vagy középmagas arc mellett mesoprosopia (közepes arcjelző), lekerekített járomcsont, meredek homlok, közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, csőrszerűen befelé és lefelé görbülő orrcsúcs, enyhén domború vagy lapos tarkó, sötét vagy kevert (zöldes) szemszín és barna-fekete hajszín együtt (20-21. kép) csak ritkán észlelhető. Lényegesen gyakoribb a pamiro-turanid átmeneti forma (16-19. kép), melynél a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és a járomcsont is frontálisan lapult (előreálló). A Dunántúlon, a Palócföldön és a Felvidéken a pamíri + dinári (44. kép), a Duna-Tisza közén pedig a pamíri + előázsiai kevert alak is eléggé gyakori. A pamíri típusba soroltak méretei szempontjából határozottan elkülöníthetők egy jelentősen gyakoribb csoportra, melynél túlrövid-rövid fejjelző mellett a fej méretei nagyobbak, az arc, valamint az állkapocsszöglet szélesebb és a termet kissé magasabb, továbbá egy másik, kevésbé gyakori cso-

portra, melynél azonos fejjelző mellett a fej méretei kisebbek, az arc és az állkapocsszöglet keskenyebb és a termet is átlagban némileg kisebb. Az előbbi, a mai magyaroknál is lényegesen nagyobb csoport túlsúlya jellemző a Lipták által a pamíri típusba sorolt honfoglaló koponyákra is, mert ezeknél a fej méreteinek és a járomívszélességnek az átlagai a turanid típusba sorolt honfoglalók átlagaihoz közeli, egyben lényegesen nagyobbak, mint az összehasonlítható adatként közölt, Ginzburg által pamírinak minősített 10-11. századi sarkeli kazár és kazakisztáni uszun koponyáké (Lipták 1955). A Rábaköz egyes helyesein, főleg Farádön a pamíri típusba soroltak között némileg emelkedik a kisebb fejű, keskenyebb arcú pamíri-pamiroidok gyakorisága és megközelíti a pamiro-turanid forma előfordulását. A pamíri típusba soroltak gyakorisága vizsgálataim szerint őslakos eredetű magyar népességeknél emelkedik. E típusba soroltak főbb gyakorisági gócai:

Dunántúl: Zalacséb (25,0%), Dudar (24,5%), Őrszentpéter (24,3%), Darány (23,9%), Osló (23,1%), Látrány (22,5%), Farád (22,2%), Babócsa (22,1%), Söjtör (22,0%), Takácsi (22,0%), Rábatamási (21,9%), Egyházaskörösi (21,4%), Nemesgörzsöny (20,6%), Mihályi (20,0%), Vörs (20,0%).

Duna-Tisza köze: Érsekcsanád (22,1%), Szentkirály (21,3%), Csongrád (20,1%).

Palócföld: Nádújfalu (21,9%), Mátraderecske (20,6%).

Tiszántúl: Szamosszeg (31,3%), Kisújszállás (26,8%), Döge (24,2%), Köröstarcsa (21,7%), Nyírvasvári (21,4%).

Felvidék: Zoborvidék (21,9%), Martos-Kamocsa (21,1%), Pozsonyepérs (20,3%), Bény-Kéménd (19,6%).

Kárpátalja: Nagydobrony (24,8%).

Székelyek: Csíkszentgyörgy-Bánkfalva (17,7%), Gidófalva-Bodok (16,3%).

A hazai nemzetiségek között a pamíri a lakócsai és bolhói horvát származásúaknál (14,3%, illetve 13,0%) a leggyakoribb, előfordulása a palócföldi szlovákoknál is eléggé jelentős (10,7%).

A dinári típusba sorolt 5,8% magyar közül 3,2% a balkáni dinári változathoz, 2,6% a keleti dinaroidhoz áll közel. Az utóbbi megegyezik azzal a jellegzetességgel, melyet Natishvili és Abdushelishvili (1960) kaukázusi változatnak neveznek. A balkáni dinári változatra (25-26. kép) a magas termet, a fej közepes méretei mellett hyperbrachy-brachycephalia (túlrovid fejjelző), közép-

széles-enyhén széles, igen magas arc mellett leptoprosopia (keskeny arcjelző), előre keskenyedő járomcsont, erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos tarkó, barna-fekete hajszín és többnyire sötét vagy zöldes szemszín a jellemző, de a szávidnak vagy nóridnak nevezett helyi formáknál a szemszín világos. A keleti dinaroid változatnál a fej méretei átlagban nagyobbak, az arc szélesebb, kevésbé magas, a járomcsont többnyire enyhén lapos, az orrgyök alacsonyabb, az orrhát konvexitása pedig a csontos orr alsó részében vagy csak a porcos orrban kezdődik. Az utóbbi változathoz soroltakat a 27-28., annak turaniddal kevert formáját a 41. képekkel mutatom be. A keleti dinaroid változat jelentős mértékben kötődik a jászokhoz és egyes gypűör eredetű népeiségekhez. De ha a balkáni dinári turaniddal, pamírral, előázsiaival vagy ezek kombinációjával keveredik, a keleti dinaroidhoz hasonló jellegegyüttes jöhet létre, ezért a mindkét változathoz kötődő egyéneket egyenlő arányban osztottam meg a két változat között. A balkáni dinári gyakorisági gócai a Dunántúlon Buzsák (6,8%), Somogyszob (5,1%), a Tiszántúlon: Nagykomarás (4,7%), a Felvidéken Hanva-Harmac-Lénártfalva (4,8%), Dunamocs (4,3%), a Székelyföldön Bögöz-Agyagfalva (3,2%). A hazai nemzetiségek közül a balkáni dinári a Baja környéki bunyevácoknál (25,2%), a hercegszántói sokácoknál, a szuloki németeknél és a dél-somogyi horvátoknál észlelhető a legnagyobb, a palócföldi szlovákoknál pedig a legkisebb arányban, 4,2%-ban (Henkey 1993a). A keleti dinaroid gyakorisági gócai a Dunántúlon Nemesgörzsöny (7,3%), Mihályi (7,2%), Zalacséb (6,7%), Nemesvid (6,2%), Somogyszob (5,1%), Takácsi (4,5%), a Palócföldön Mátradereske (5,5%), a Tiszántúlon Magyarbánszék (6,1%), a Felvidéken Ipolybalog-Ipolynyék (6,5%), Bény-Kéménd (6,1%), Hanva-Harmac-Lénártfalva (4,9%), Csicsó-Kulcsod-Patas (4,2%), Alistál-Padány-Bögellő (4,2%), a Székelyföldön Bögöz-Agyagfalva (4,3%), Gidófalva-Bodok (4,1%), Csíkszentgyörgy-Bánkfalva (4,1%). Mindkét dinári változat gyakorisága jelentősen csökken a kárpátaljai és tiszántúli őslakosoknál, valamint a nagykunoknál és a kiskunoknál.

Az előáziai (armenid) típusra (22-24. kép) a közepes termet, a fej kis méretei mellett brachy-hyperbrachycephalia (rövid, túlrövid fejjelző), közép-széles vagy enyhén széles, enyhén magas arc mellett meso-leptoprosopia (közepes vagy keskeny arcjelző), előre keskenyedő járomcsont, hátrahajló homlok, igen erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos vagy enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. E típus

jelentős mértékben kötődik a Duna-Tisza közéhez, a legnagyobb arányban 14,1%-ban a kiskunoknál volt kimutatható. Gyakori a turaniddal kevert formája (40. kép). Az általam vizsgált kárpát-medencei népek közül a hercegszántói sokácoknál és a Baja környéki bunyevácoknál feltűnően gyakori, az előbbieknél 15,2%-ban, az utóbbiaknál 11,3%-ban volt észlelhető.

A klasszikus keletbalti típusra (29. kép) a közepes termet, brachycephalia (rövid fejjelző), széles, alacsony arc mellett euryprosopia (széles arcjelző), enyhén lapos járomcsont, rövid, a közepesnél gyengébben kiemelkedő, konkáv orrhát, enyhén domború tarkó, sötétkék vagy szürke szemszín és átmenetinek nevezett sötétszőke (M-O) hajszín a jellemző, de az e típusba sorolt magyarok nagy többségénél a hajszín barna. A 30. képpel a klasszikus keletbaltival azonos arányban észlelhető, erősen lapponoid jellegű változata látható, az erősen cromagnoid jellegű változat előfordulása 1,0%, az őslakos eredetű magyar népeiségeknél a keletbalti + turanid kevert forma a leggyakoribb (46. kép). A kelet-balti típus aránya észak felől újratelepült helységekből emelkedik, de a legnagyobb mértékben, 14,5%-ban a palócföldi szlovákoknál volt kimutatható.

A keleti mediterrán típuson belül a kaszpi (31-32. kép), pontusi (33. kép) és az iráni változatok voltak kimutathatók. A keleti mediterránok közé sorolt 4,1% magyar közül 2,5% áll közel a türkménekhez gyakori kaszpi változathoz. Az utóbbira a magas vagy nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett dolicho-mesocephalia (hosszú vagy közepes fejjelző), meso-leptoprosopia (közepes vagy keskeny arcjelző), lekerekített járomcsont, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, erősen domború tarkó, sötét szemszín, sötétbarna-fekete hajszín és enyhén barnás bőrszín a jellemző. A keleti mediterrán típus, főleg a kaszpi változat jelentős mértékben kötődik a volt gyepűőr és egyéb katonai feladatokat ellátó népeiségek leszármazottaihoz. A keleti mediterrán típus a legnagyobb arányban 12,6%-ban az erdélyi székelymagyaroknál volt meghatározó, ezen belül a kaszpi változat 6,3%-ban volt kimutatható náluk, de az utóbbi jelentős számban volt észlelhető a besenyő és kun származásúaknál, a csallóköziekhez és a gyepűőr eredetű népeiségek többségénél. A pontusi változat szintén a székelyeknél volt a legnagyobb mértékben, 5,4%-ban észlelhető, de előfordulása a kiskunoknál is jelentősen meghaladja az 1,0%-os magyar átlagot. Az iráni változatnak nincsenek jelentősebb gyakorisági gócai, leginkább a székelyeknél és kiskunoknál volt meghatározható.

A magyaroknál ritkábban előforduló típusok sorrendje: alpi (34. kép), lapponoid (35. kép), mongolid (36. kép), gracilis mediterrán, északi, cromagnoid, atlanto-mediterrán, uráli. Az alpi típus részben azon helységekből észlelhető a magyar átlagnál nagyobb mértékben, ahol helyben vagy a környéken kelta temetőt tártak fel, részben apai vagy anyai ágon német eredetű családnévhez kötődik, a hazai nemzetiségek közül a legnagyobb arányban, 16,5%-ban a hajósi németeknél volt kimutatható (Henkey 1981). Az egyaránt 0,4-0,4%-ban meghatározható északi és cromagnoid típusok fele arányban kötődnek apai vagy anyai ágon német eredetű családnévhez. Mindkét utóbbi típus az általam vizsgált népeiségek közül a hajósi németeknél volt meghatározható a legnagyobb számban, az előbbi 5,0%-ban, az utóbbi 4,1%-ban. A magyaroknál gyakoribb átmeneti formák a 13-19., a kevert alakok a 37-48. képeken láthatók. A meghatározatlanok közé azokat soroltam, akinél egyik típus jellegei sem érték el az 51%-ot. A meghatározatlanok aránya a kárpátaljai és felvidéki magyaroknál a legkisebb és a palócoknál és a Duna-Tisza köziedeknél pedig a legnagyobb (23. táblázat). A meghatározatlanok nagyobb palócföldi és Duna-Tisza közied gyakorisága nagyrészt azzal van összefüggésben, hogy az előbbieknél 59,8%-ban, az utóbbiaknál 41,0%-ban vizsgáltam telepes eredetű magyar népeiségeket. A környezetünkben élő német nemzetiségek közül a meghatározatlanok a legnagyobb arányban a hajósi németekre jellemzők 49,9%-kal, akik ősei 81 különböző helyről érkeztek (Flach-Paul 1976).

42 évi kutató munkám során módon volt egyes keleti eredetű típusokat és változatokat is meghatározni, részletesen leírni és azokat szakfotókkal, egyéni adatokkal bemutatni. A turanid típus észak-kazakisztáni változatát, melyet korábban erősen andronovói jellegű turanid változatnak neveztem, nagyobb számban először 1958 és 1961 között Szabadszálláson, Fülöpszálláson és Homokmégyen (Henkey 1961, 1962, 1962-63) határoztam meg, s miután e változat további góciát Szakmáron mutattam ki, azt először szakmári tanulmányomban (Henkey 1966) említettem. Bár Bartucz (1938) e típusnak alföldi változatát már korábban részletesen leírta, közép-magyarországi taxonómiai tanulmányomban e változatot 24 személy képeivel és egyéni adataival mutattam be (Henkey 1978). A pamíri típust honfoglaló magyar koponyák vizsgálata alapján Lipták (1954, 1955, 1958) és Nemeskéri-Gáspárdy (1954) leírták, de én e típust élőkkel nemcsak bemutattam, hanem

arra is rámutattam, hogy e típusba sorolt honfoglalók koponyáinak méretei és járomívszélességük jelentősen nagyobb, mint Ginzburg által a pamíri típusba sorolt sarkeli X-XI. századi koponyáké (Lipták 1955). Típusstandardjaim alapján is megállapítható, a turanid típusnak e méretei lényegesen nagyobbak, mint a markáns pamíri formáé (Henkey 1996f). A keleti dinaroid változatot, melyet a kaukázusi népeknél, főleg az oszétoknál és az északi grúzoknál (Natishvili és Abdushelishvili 1960), valamint az oszmán-törököknél Enginalev (1963) írt le, 1972-től kezdve a jász eredetű magyaroknál, majd 1983-tól főleg gyepűőr eredetű magyar népességeknél határoztam meg (Henkey 1978, 1996g). A keletbalti típuson belül a klasszikus változaton kívül e típusnak erősen lapponoid és erősen cromagnoid jellegű változatát is kimutattam, a legnagyobb számban a palócoknál (Henkey 1978, 1989b). Koponyák vizsgálata alapján a keleti mediterrán változatok közül hazai szerzők (Lipták 1958, Nemeskéri-Gáspárdy 1954) az indid, iráni és pontusi változatokat említették, viszont a közép-ázsiai türkméneknél gyakori kaszpi változatot én írtam le és mutattam be magyarokkal (Henkey 1978, 1989a, 1990c, 1996g, 1997c, 1997d, Henkey-Kalmár 1984), főleg kun, besenyő eredetűekkel és székelyekkel.

Népesedéstörténeti összefüggések

A honfoglaló magyaroknál a turanid és a pamíri volt a két leggyakoribb típus (Lipták 1955, 1958), a további jelentősebb jellegegyüttesek még az europid, magas termetű dolichomorph (hosszú fejjelzőjű), az europid gracilia dolichomorph és az uráli, kisebb összetevőként az előázsiai, kelet-balti és a mongolid vannak említve (Lipták 1958). Az europid, magas termetű dolichomorphnak jelölt típusok közül az általam vizsgált magyaroknál az északi 0,4%-ban, az atlanto-mediterrán 0,1%-ban mutatható ki. Az e jelöléssel megegyező jellegegyüttesek közül csak a keleti mediterrán típus kaszpi változata észlelhető jelentősebb arányban. A Lipták által esetenként használt „atlanto-pontusi” jelölés első része szerintem azt fejezi ki, hogy magas termetű jellegegyüttes, a második része pedig azt, hogy keleti jellegű mediterrán változat. Bartucz (1938) szerint az Árpád-korban a Kárpát-medencébe beköltözött besenyők, uzok, kunok, jászok pótolták a honfoglaló magyarság közép-ázsiai rétegének vérvesztéseit. László (1982) úgy látja, a későavarok jelentős

mértékben éltek meg a magyar honfoglalást és összeolvadva a honfoglalókkal, fontos szerepük volt a magyar nép kialakulásában. Az általam vizsgált magyarok között a kárpátaljaiaknál, felvidékieknél, székelyeknél a turanid és a pamíri típus gyakorisága jelentősen meghaladja a magyar átlagot. E magyar őslakos népségek őseit nem, vagy csak 20-30 évig érintette az oszmán-török hódoltság a Nyugat-Dunántúllal és Észak-Tiszántúllal együtt. Bár Lipták (1958) a honfoglalóknál 12,5%-ban mutatta ki a voguloknál és osztjákoknál gyakori uráli típust, de Nemeskéri-Gáspárdy (1954) az ókécskei koponyát turanid + mongolidnak határozta meg, amivel én is egyetérték, a Lipták által az uráli típusba sorolt kevert formák közül pedig a nagykőrösi 2. és a karosi 2. sírok koponyáinak túlnyomó uráli jellege szerintem vitatható, a karosi 13. sír koponyája erősen sérült, hiányos (Lipták 1951), ezért az uráli típus gyakorisága a honfoglalóknál 8,3%-ra becsülhető. Lipták (1951) az uráli típusba soroltak közül csak a karosi 3. sírból feltárt koponyát említi jellegzetesen uráliként (europo-szibiridként), de szerintem az is csak uraloid és állkapcsa is hiányzik.

Az általam vizsgált magyaroknál a közép-ázsiai (törökös) eredetű típusok (turanid, pamíri, kaszpi, mongolid) 46,8%-ban, a kaukázusi jellegegyüttesek (előázsiai, keleti dinaroid) 8,1%-ban, a régi szláv jellegegyüttesek (északi cromagnoid fele része és a keletbalti szláv jellegű formái) 2,1%-ban, a régi germán típusok (északi és cromagnoid fele része) 0,4%-ban voltak észlelhetők. (Az északi és cromagnoid típusba soroltak felénél apai vagy anyai ágon német eredetű családnév volt kimutatható). Az őslakos eredetű népségeknél (20,619 fő, az általam vizsgáltak 62,7%-a) a magyar átlagnál nagyobb arányban, 52,2%-ban voltak a közép-ázsiai eredetű típusok kimutathatók, közülük a legnagyobb mértékben, 72,6%-ban a kárpátaljai és 62,2%-ban a felvidéki őslakosoknál. Az őslakos népségeknél a kaukázusi alakok 9,3%-ban, a finnugor formák 3,8%-ban – ezek közül az uráli típus csak 0,1%-ban –, a régi szláv jellegegyüttesek 1,1%-ban voltak meghatározhatók. A finnugor formák nagy csökkenésének és a régi szláv jellegegyüttesek jelentéktelen előfordulásának valószínű főbb okai: 1. Míg a közép-ázsiai és kaukázusi eredetű rétegek a besenyőkkel, kunokkal, jászokkal, volgai bolgár-törökökkel és Derbent környéki alánokkal az Árpád-korban utánpótlást kaptak (Rásonyi 1981, Szűcs 1987), finnugor eredetű nép már nem érkezett a Kárpát-medencébe. 2. A Kárpát-medence honfoglalás kori szláv nyelvű népei Tretyakov (1953) szerint nem voltak tiszta szlávok, kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai

eredetű népeknek, elsősorban a (késő)avaroknak (Eisner 1933, Erdélyi 1986).

3. A 15. századi Knyiezsa-féle néprajzi térkép szerint a Kárpát-medence északi folyóvölgyeiben, a Morva völgyében a Miava patakig, a Nyitra völgyében Oszlányig, a Turóc völgyében Ruttkáig, a Garam mentén Besztercebányáig, a keleti völgyekben Eperjesig és a Vihorlát hegységig magyarok vagy magyarok és szlávok vegyesen éltek, délen nemcsak a Bácskában és a Bánátban laktak magyarok, hanem a Szerémség északi felében és a Dráva-Száva köze északi részében is, északnyugati sávjában pedig magyarok és szlávok vegyesen laktak. Keleten nemcsak a Székelyföldön és a Partium sík- és dombvidéki részein, hanem az erdélyi medence északi és középső részében is nagyrészt magyarok, déli harmadában pedig szászok éltek (Szűcs 1982).

4. Minthogy a Kárpát-medence szláv nyelvű népeinek jelentős része embertani szempontból a magyarokhoz áll közel – leginkább a dél-somogyi horvátok –, a velük való keveredés nem módosíthatta nagyobb mértékben a magyarág embertani képét, Kelemen (1968) pedig antropológiai-statisztikai számításokkal bebizonyította, hogy a vizsgált románok közül Klopotiva és Hangu lakosai állnak közel a magyarokhoz, akiknél több évszázados román-magyar együttélés és keveredés volt kimutatható.

Mert a történeti források csak a IX. századtól kezdve említik a magyarokat, és a magyar őstörténetet csak az i. u. V. századig lehet visszafelé nyomozni, a további kutatások megkezdéséhez a magyar nyelvet kellett „szólásra bírni”, bár a nyelvi eredetet nem kell okvetlenül az etnikai eredettel azonosnak tekinteni (Ligeti 1943). A két világháború közötti időszak vitái után 1943-ban véleményem szerint reális kompromisszum jött létre, melynek értelmében nyelvünk túlnyomóan ugor jellegű, viszont a honfoglaló magyarság műveltsége, szervezete és külső megjelenése annyira törökös jellegű volt, hogy az egykorú keleti és nyugati kútfők is töröknek tekintették (Ligeti 1943). Bár az ugoros és a törökös irányzatnak egyaránt voltak korábban is képviselői, véleményem szerint az ugor irányzat uralkodó jellegét a Habsburgok azon törekvése szabta meg, amely a magyarokat el akarta szigetelni a török kapcsolatoktól (Wellmann 1982). A magyarok egyes csoportjainál élt a hun-magyar rokonság tudata, és erről krónikáink is megemlékeznek, de Hunfalvy ezt „mesének” minősítette és az általa képviselt ugor irányzat a hatalom támogatását élvezte az első világháború előtti évtizedekben is (Thury 1896). 1950 után hozzájárult az egyoldalú finnugor származásmélet előtérbe kerüléséhez

az is, hogy a szovjet történettudomány egy része is átvette azon középkori orosz előítéleteket, amelyek a törökség bírálatában nyilvánultak meg, és elsősorban Molnár Erik munkásságán keresztül hatottak a magyar őstörténeti kutatásokra. Újabban a volt Szovjetunió török népeiből származó történészek kutatásai nyomán a sztyepp népeinek képe megváltozóban van, és realisan rajzolódnak ki a régi törökség műveltségére vonatkozó eredmények (Bartha 1988). Hazánkban elsősorban László Gyula mutatott rá sorozatosan az egyoldalú finnugor származáselmélet buktatóira, ezért megszűnőben van a finnugor nyelvtudomány „kizárólagos uralma”, a régészet, az embertan, a néprajz és más tudományágak egyre fokozottabban kapcsolódnak be a magyar őstörténeti kutatásokba (László 1981). Nyelvtudományunk számon tart egy ősuráli-török érintkezést az őskőkor végén (László 1981), de a török szavak első jelentősebb rétege csak időszámításunk kezdete körül került a magyar nyelvbe (Ligeti 1986). A török népek őshazáját a kutatók többsége az Altáj hegység környékén, Németh Gyula Nyugat-Szibériában feltételezte (Kara 1977), míg László Gyula régészeti adatok alapján azt a Pamir fennsík nyugati lejtőire helyezi. Nézete szerint a török népek az indoeurópai törzsek megjelenése miatt i. e. 2000 táján innen rajzottak szét a szélrózsa minden irányába (László 1981). A törökök több csoportja elvándorolt keletre, a mongol népek közelébe, de minket elsősorban azok a török csoportok érdekelnek, amelyek az Aral-tó környékére eljutva, majd attól északra, az erdőövezetben kapcsolatba kerültek a magyarság ugor rétegével és a magyar nép másik alkotóelemévé váltak. Németh Gyula is lehetségesnek tartotta, hogy a nyugat-szibériai törökök időszámításunk kezdete körül leigázták az erdőövezet ugor-magyar rétegét, majd összeolvadtak velük. Kezdetben az ugor-magyarok a törökös magyarok prémvadászai lehettek (Németh 1930). Ginzburg az i. e. I. évezred közepétől kezdve feltételezi szakák (szkíták) és hunok keveredését, az i. e. IV. és I. század közötti nyugat-kazakisztáni szarmatákra pedig szintén azok a jellegegyüttesek voltak jellemzők, mint a VI-XII. századi közép-ázsiai török népekre (Ginzburg 1966). A fentiek alapján valószínűnek tartom, az Urál folyó és a Minuszinszki-medence közötti vidéken fokozatos és egyre erősödő keveredés indult meg a Közép-Ázsiában maradt török népek és az ide behatoló szkíták és szarmaták között. A magyar nyelvbe került nagyobb számú török szóval egy időben, az i. e. II. és az i. sz. IX. század között került a magyar nyelvbe a legnagyobb számú iráni jövevényszó (Harmatta 1977), ezért valószínűnek tartom, hogy az ugor-ma-

gyarok által lakott erdőövezetbe már összeolvadt török-szarmata népesség hatolt be és együttesen tekinthető az általam törökös magyarnak is nevezett réteg első részének. Bár a szarmatákkal összeolvadt törökök mongolokkal kevert török népekkel is gyarapodhattak, de a magyarság kialakulása szempontjából a nyugati, szkítákkal és főleg szarmatákkal kevert törökségnek volt meghatározó szerepe. Harmatta (1990) a nyelvészet vonaláról is bizonyítva látja a török és a sztyeppe-i iráni nyelvű népek egyre fokozódó együttélését, melynek eredményeként az utóbbiak csaknem teljes egészében török nyelvűvé is váltak. Gombocz a bolgár-török és magyar érintkezés V. és VII. század közötti szakaszát a Kaukázus vidékére tette, mely később a Don folyó mentén folytatódott, de mind a Kaukázus és a Kubán folyó környékén, mind a Don és Donyec folyók mentén bolgár-törökök és szarmaták együttélésével kell számolnunk, bár Artamanov szerint a Don-Donyec vidéki alán-szarmata eredetűek már nyelvileg is eltörökösödtek (Fodor 1977). A kabarok három törzsének csatlakozása után az onogur-bolgár, az alán-szarmata és a türk-kazár eredetű rétegek (Györffy 1959) tovább erősödtek, Harmatta (1977) szerint pedig a kabarok egyik rétegét alkotó khorezmiek nyelve besenyővel kevert alán volt. A besenyők, uzok, kunok, jászok, volgai bolgár-törökök és Derbent környéki alánok beköltözése (Bartucz 1938, Szűcs 1987) tovább gyarapította a keleti eredetű elemeket. Az őslakos eredetű magyar népességek 61,5%-a hozható kapcsolatba a közép-ázsiai és észak-kaukázusi népekkel, ezek közül is főleg az északi és déli kazakokkal, üzbégekkel (Ismagulov 1982), az alán eredetű oszétokkal, a török nyelvű balkárokkal, karacsájokkal és a kaukázusi nyelvű csecse-ekkel, ingusokkal (Field 1953, Thoma 1988).

A Kárpát-medence jelentős részére kiterjedő etnikai embertani vizsgálataim támpontot nyújthatnak a honfoglalás kori és Árpád-kori katonai segédnépek és csatlakozott keleti eredetű etnikumok megismeréséhez. Az Árpád-kori besenyő telepek nagy száma (Lackovits 1972, Györffy 1990) arra utal, a besenyők beolvadásának jelentős szerepe lehetett a magyarság kialakulásában. A legtöbb besenyő település a Dunántúlon és a Csallóközben mutatható ki, de nemcsak magyarok, hanem jelenleg horvátok, osztrákok, szlovákok, románok és szerbek által lakott területeken is éltek besenyők (Lackovits 1972, Györffy 1990). Az általam vizsgált magyar népességek közül a Rábaköz öt községében (Bősárkány, Beled, Osli, Rábatapona, Rábatamási) jelenleg is él a besenyő származás tudata, a nyárádiak (Veszprém megye)

szerint a helyi őslakosok a besenyő „Sur” nemzetségből származnak, Somogy megyében Kőröshegy, Csallóközben Bős, Padány, Kulcsod, Királyhelmecek környékén Bodrog-Szentes határába telepedtek besenyők (Lackovits 1972, Györffy 1990), Seftsik (1935) pedig a Szolnok megyei vezsenyieket említi besenyő eredetűként. A besenyő származásúnak tartott magyarok minden felmért helységben magasabbak voltak a magyar átlagnál, a legmagasabbak a kulcsodiak (f. 175,70 cm, n. 164,59 cm) és a bősiek (f. 175,86 cm, n. 161,58 cm) voltak, de ebben annak is szerepe van, hogy a kulcsodiakat 1994-ben, a bősieket 1996 vizsgáltam. A fejjelző minden besenyő eredetű közösségben rövid, az arcjelző széles, gyakori a sötét szemszín – legnagyobb mértékben a rábapatonai férfiaknál (52,9%) és a bősárányi nőknél (62,5%) – és a barna-fekete hajszín (kulcsodi, padányi, bőszi férfiaknál és a padányi, rábapatonai nőknél 100%), a turanid, pamíri, kaszpi típusok a magyar átlagnál lényegesen gyakoribbak, a keletbalti, alpi, lapponoid és a meghatározhatatlanok pedig annál kisebb arányban mutathatók ki náluk. A besenyő eredetű népeiségek közel állnak a többi őslakos eredetű magyar népeiségekhez, főleg a nagykunokhoz.

Az írott források szerint a kabarok az Eger völgytől északkeletre, a Sajó és Bódva táján, a Vág pozsonyi és nyitrai mellékén, a nyírségi-bihari részeken, az Al-Dunánál, valamint körben a gyepűk mentén telepedtek le (Györffy 1983). A kabar eredetű Herény nemzetségre utaló helynevek nagyrészt a Kárpát-medence peremén, a gyepűk mentén találhatóak (Herényi 1975-76), ami alátámasztja azt, hogy a csatlakozott népek, a kabarok és a székelyek gyepűszerűen fogták közre a hét eredeti magyar törzs szállásait. A gyepűk őrzését főleg Taksony fejedelem uralkodásától kezdve besenyőkkel erősítették meg. Bakó a palócok alaprétegének a kabarokat tartja, akik közül a dél-szepesi gömörőrök és a Csütörtökhely környéki szepesi lándzsások is kiváltak. Szerinte a Mátraalja (Pétervására környéke) és Gömör megye Gortva menti palóc őslakos népeiségei a leginkább kabar eredetűek és innen népesítettek be Gömör és Szepes megye jelenlegi és egykori magyar községeit. Pétervásárán, Mátraderecskén és a Gortva mentén egyaránt végeztem etnikai embertani felmérést. Mindhárom népeiség a Palócföldön embertani szempontból a legegységesebbek közé tartozik, mindegyiknél a magyarság közép-ázsiai rétegéhez kapcsolódó turanid és pamíri típus áll az első két helyen. Mátraderecskén jelentős arányban, 5,5%-ban volt kimutatható a keleti dinaroid változat is. Látszólagos ellentmondás, hogy az Eger-szépasszonyvölgyi hon-

foglaló temetőben, ahová Nemeskéri és Gáspárdy (1954) szerint kabar eredetű gyepűőrök települtek, a keleti mediterrán típus 45,7%-ban volt kimutatható, viszont Pétervásáran, Mátraderecsken e típus aránya nem haladja meg az 1%-ot és a Gortva mentiekénél is csak 3,6%-ban volt kimutatható. Mert Győr-Sopron és Vas megyében, valamint a Székelyföldön észlelhető volt a keleti mediterrán típus kaszpi és pontusi változatának a volt gyepűk mentén való jelentős növekedése, valószínűnek látszik, a gyepűk őrzésével megbízott nemzetségek északon is tovább költöztek a Palócföldről. A Győr-Sopron megyében felmért őslakos népségek közül a köznemes eredetű mihályiak, farádiak, valamint a bogyoszlóiak kabar eredete a típusok megoszlása alapján valószínű, a sziliek és veszkényiek pedig a besenyő és kabar eredetű népségek között állnak. A kabarnak tartott népségeknél a turanid (Mihályi 36,7%, Farád 34,1%, Bogyoszló 31,5%) és a pamíri (M. 20,0%, F. 22,2%, B. 17,1%) a két leggyakoribb összetevő, a keleti dinaroid aránya Mihályiban 7,2%, a magyar népségek között a leggyakoribbak közé tartozik, ami a kabarok alán rétegére utal. A mihályiak a Kárpát-medence legmagasabb területű népségei közé tartoznak, az átlag férfiaknál 174,25 cm, nőknél 160,62 cm. Farádon a pamíri típusba soroltak között a kisebb fejű, keskenyebb arcú pamiroid forma előfordulása megközelíti a pamiro-turanid alakot, ami összefüggésben lehet a kabarok egyik rétegével. Bogyoszlón 10%-kal a keleti mediterránok állnak a harmadik helyen, tehát a típusok megoszlása tekintetében alig térnek el a besenyő eredetű környékbeli népségektől. De talán a kabarok keleti török elemeinek elhatárolása a besenyőktől nem is feltétlenül szükséges, mert egy besenyő néprész már a kabarokkal együtt érkezett a Kárpát-medencébe (Györffy 1990). Pletnyeva (1960) szerint a nyolc besenyő törzs közül öt szarmatákkal erősen kevert volt, de nem kizárt az sem, hogy a kabarokhoz a kazár lovas katonai kíséret egy része is csatlakozott, mely keleti török (türk) eredetű volt (Györffy 1983). A többi nyugat-dunántúli gyepűőr és más katonai feladatokat ellátó köznemes népségek közül háromban turanid, pamíri, keleti dinaroid, egyben turanid, pamíri, keleti mediterrán a főbb típusok előfordulási sorrendje. A kabar eredetűek embertani meghatározása terén azonban nehézséget okoz, hogy az említett négy típus aránya az őslakos magyar népségek túlnyomó többségénél emelkedik (Henkey 1997b).

A kunok ősei az Aral-tó környékéről telepedtek át a Volga és a Kárpátok közötti területre, ezért nem lehet véletlen, hogy a nagykunok között

is a közép-ázsiai török népekre jellemző három típus, a turanid, a pamíri és a kaszpi a gyakori. Az általam vizsgált nagykun népességek közül a kisújszállásiak azért őrizték meg leginkább az ősi közép-ázsiai jellegeket, mert a türkeveiek maguk közé fogadták a török hódoltság idején elpusztult Ecseg, Csudaballa és Pásztó nem kun eredetű lakosait, 1713 és 1745 között pedig megyei nemesekkel is bővült a lakosság (Bognár 1978), Karcagról viszont 1950 és 1953 között adminisztratív intézkedések miatt a redemptus eredetű családok túlnyomó többsége kénytelen volt elköltözni és közülük nagyrészt csak az 50 éven felüliek tértek vissza, az irredemptusok pedig kisebb súlyt helyeztek arra, hogy kun származásúakkal házasodjanak össze. A kiskunok (Henkey-Kalmár 1984) és a nagykun jellegeket leginkább megőrző kisújszállásiak (Henkey 1996a) embertani képe megjelent munkáimban részletesen megismerhető. Bár a turanid típus közel azonos arányban volt észlelhető a nagykunok és a kiskunok között, a közép-ázsiai népeknél szintén gyakori pamíri a nagykunoknál a magyar átlagnál nagyobb mértékben, 16,0%-ban, a kiskunoknál viszont csak 5,8%-ban volt kimutatható, a közép-ázsiai török népeknél nem említett (Ginzburg 1966) előázsiai típus és a pontusi keleti mediterrán változat pedig a kiskunoknál a magyar átlagnál lényegesen nagyobb mértékben voltak észlelhetők (Henkey 1993a). A fentiek alapján valószínűnek látszik, a Fekete-tenger környéki kun birodalom keretében a kiskunok ősei nagyobb arányban érintkezhetek az ottani szomszédos népekkel, mint azok a nemzetségek, melyekből a nagykunok származnak. Az előázsiai típus ugyanis egyes kaukázusi népeknél (Bartucz 1938), a pontusi pedig csuvasoknál, mordvinoknál, cseremiszeknél, cserkeszeknél, abházoknál gyakori és az utóbbi változat Bunak (1976) szerint szkíta eredetre vezethető vissza.

Népesedéstörténeti és embertani szempontból a jászok a legvegyesebb eredetű magyar őslakos csoportnak minősülnek. Bár a jászok ősei alán-szarmata eredetűek voltak, de már a Fekete-tenger környékén keveredtek kunokkal, a Jászság területén magyar, besenyő, kun származásúakat szívtak fel magukba, 1550 körül a pusztulásnak erősen kitett tiszai és nagykunsági vidékekről érkeztek menekültek a Jászságba, főleg Jászberénybe (Fodor 1942), a más-más utakon érkező palóc hatást pedig a jászok asszimilálták (Szabó 1973). Az 1699. évi Pentz-féle összeírás szerint a Jászságban 9,0%-ban voltak kimutathatók szláv, főleg szlovák eredetű családnevek, de az idegen, főleg szláv nevű jövevények nagyrészt elköltöztek, mert 1745-ben a jászsági

redemptusok névsorában már 95% a magyar nevő (Fodor 1942). Etnikai embertani felméréseim szerint (Henkey 1973, 1974a, 1974b, 1979-80) a jász férfiakra a magas, a jász nőkre a nagyközepes termet volt a jellemző, mindkét nemnél a magyar átlagnál gyakoribb volt náluk a zöldes szemszín, férfiaknál pedig az erősen kiemelkedő, konvex orrhát is. Bár náluk is a turanid típus áll 23,2%-kal az első helyen, de ennek aránya az őslakos eredetű magyar csoportok közül a legkisebb, a pamíri előfordulása 7,4%, kisebb a magyar átlagnál, az előázsiai, dinaroid és a keleti mediterrán pedig nagyobb, az erősen kevert meghatározhatatlanok is jelentős arányban, 38,0%-ban voltak kimutathatók náluk. A jászoknál volt észlelhető a magyar csoportok közül a két nem közötti legnagyobb eltérés, az előázsiai, keleti dinaroid, dinári és keleti mediterrán 70%-ban férfiaknál, a keletbalti, alpi, lapponoid és mongoloid pedig hasonló arányban a nőknél volt meghatározható.

Bár a székelyek termete mindkét nemnél magas, de ez azzal is összefüggésben van, hogy őket 1994-ben vizsgáltam, az 1990 és 1997 között felmért 25-60 éves magyarok termete pedig mindkét nemnél több, mint 2 cm-rel nagyobb, mint az 1956 és 1989 között vizsgáltaké. A székelyek fejjelzője rövid, de a magyar átlagnál kisebb mértékben, arcuk némileg kevésbé széles és gyakoribb közöttük az erősen domború tarkó, ami főleg a kaszpi és pontusi keleti mediterrán változatok nagyobb előfordulásával van összefüggésben. A vizsgált székelyek (Henkey 1996d, 1997c, 1997e) közül az Udvarhely megyei bögöziek és agyagfalviak állnak a többi magyarokhoz, főleg a rábaköziekhez és a csallóköziekhez közelebb, amit a Hieernaux-féle számításokon kívül a tipológiai megoszlás is alátámaszt. Az igen széles fejű és arcú turanid típus aránya a vizsgált székelyek közül náluk a legnagyobb, 40,0%, a keskeny fejű és arcú keleti mediterrán változatoké pedig a legkisebb, 9,6% (Henkey 1996d). A bögözieknél és agyagfalviaknál él az a helyi hagyomány, hogy őseik eredeti lakóhelyükön maradtak, míg a csíkiak és a háromszékiek őseit a XII. század második harmadában az Erdélyi-medence déli részéből átvezényelték a Keleti-Kárpátok környékére, amikor előző szállásaikra az erdélyi százsokat telepítették. Mert a székely tájnyelvben horvát vagy szlovén szavak is kimutathatók, melyek a Dunántúl délnyugati részéből származhatnak (Benkő 1977), valószínűnek látszik, a Keleti-Kárpátok védelmére a nyugati gyepük környékéről is áttelepítettek öröket. Sebestyén (1902) azt a tényt, hogy a regős ének csak a Dunántúl délnyugati részében és a Székelyföldön fordul elő, azzal

magyarázza, hogy a szokást a Dunántúlról a Székelyföldre áttelepítettek vitték magukkal.

Mert mind a volt nyugati, mind a székelyföldi gyeplők környékén emelkedik a kaszpi és a pontusi keleti mediterrán változatok gyakorisága, valószínűnek látszik, a gyeplők őrzése olyan nemzetségeknek lehetett feladata, akiknél jelentős volt a keleti mediterrán változatok gyakorisága. Ezt a nyugat-dunántúli és székelyföldi őslakos népségek felmérése jól alátámasztja, viszont a szerémségi és Eszék környéki gyeplőiről népségeket az oszmán-török támadás szétszórta, északon és északnyugaton a gyeplők fokozatosan kitolódtak a Kárpátok gerincéig, a Szepes megyei Csütörtökhely környéki 29 kabar eredetű, köznemes-lándzsás népesség pedig a XVII. század után elszlovákosodott (Bakó 1989). További kabar, székely és besenyő eredetű, nagyrészt gyeplőiről települések voltak a Felvidéken, jelenleg szlovákok lakta területeken: Sáros megyében Plavnica, Plavec, a Kiskárpátoktól nyugatra Sasvár, Nagy-Lévárd, Kis-Lévárd (Lövvő), Székelyfala (Sekule), Detrekő-Csütörtök, Detrekő-Váralja, Detrekő-Szentmiklós, Detrekő-Szentpéter (az utóbbi négy község közép-ázsiai eredetét azok szlovák nevének „Plavecky” jelzője őrizte meg, ugyanis a szlávok a töröknek tartott népeket „plavec-polovec”-nek nevezték), a Pöstyén környéki Őrvistye, Sztrázsa, a Vágújhely környéki Zsolnafalu, Botfalu, a Tapolcsány környéki Kolos, Kovárc, a Zólyom környéki Végles (Viglac – Belitzky 1972, Györffy 1990, Fügedy 1938), a Trencsén és Nyitra megyei Pecsényic, a Galgóc környéki Nagy-Kosztolány, Csősz (Nagysuránytól nyugatra), a Bars megyei Felsőbesenyő, Taszár, Tolmács (Lévától északra), a Privigye melletti Nagy-Csausa, Kis-Csausa (Cauca), Hontbesenyőd (Pecenic), az Árva megyei Becenov (ma Zászkálie), a Liptó megyei Besenyőfalva (Besenova – Lackovits 1972, Györffy 1990, Blaskovics 1991).

Fontos lenne a fenti kabar, székely, besenyő eredetű volt gyeplőiről népségek embertani vizsgálatát szlovákok lakta területeken is elvégezni, hogy megállapítható legyen, azoknál is jelentős-e a kaszpi, pontusi és iráni keleti mediterrán változatok gyakorisága.

Típusok megoszlása szempontjából a kárpátaljai és felvidéki magyar őslakos népségek a legegységesebbek (Henkey 1996b, 1997d, 1994b), ezeknél a legnagyobb a turanid és a pamíri típus előfordulása, a felvidékieknél általában a keleti dinaroid gyakorisága emelkedik, a Csallóközben és a Mátyusföldön pedig a kaszpi változaté is. Ezekhez közeli a megoszlás a

Nyugat- és Közép-Dunántúlon, a Tiszántúl északi felében és a Székelyföldön is, azaz azokon a vidékeken, melyek elkerülték az oszmán-török hódoltságot, vagy az csak 20-30 évig tartott. Főleg a Dunántúlon volt tanulmányozható a tipológiai eltérés a jobbágy és köznemes eredetű magyar népesedések között. Megállapítható volt, a gyakoriság szempontjából első helyen álló turanid típus tekintetében alig van eltérés a jobbágy és köznemes népesedések között, viszont a pamíri típus, valamint a keleti dinaroid (kaukázusi) és kaszpi változat a köznemes népesedéknél nagyobb arányban észlelhető. A magyarság keleti elemeivel kapcsolatos típusok és formák közelebbi megismerését bulgáriai tatár vizsgálataim (Henkey 1972) is elősegítették.

A telepes és részben szlovákokkal, horvátokkal, dalmátokkal, németekkel (svábokkal) kevert magyar népesedések antropológiai-statisztikai számítások alapján tájegységi szinten az őslakos csoportoktól alig térnek el (21. táblázat), ami összefüggésben van azzal, hogy a XVII-XIX. században érkező telepések jelentős részben őslakos népesedésekre telepedtek rá. Gyakori szlovák családnevek esetén a keletbalti típus és az erősen kevert meghatározhatatlanok, horvát beolvadás esetén a balkán dinári változat, dalmát keveredés esetén a balkáni dinári változat és az előázsiai típus, német eredetű családnevek emelkedésével párhuzamosan az alpi típus, a balkáni dinári változat és a meghatározhatatlanok aránya emelkedik. A magyaroknál 0,4-0,4%-ban kimutatható északi és cromagnoid típus fele részben apai vagy anyai ágon német eredetű családnévhez kapcsolódott, részben a falvakban és mezővárosokban vizsgálatra önként jelentkező, ipari városokból származó egyéneknek voltak e típusok kimutathatók. Az általam vizsgált magyaroknál a német eredetű családnevek előfordulása nem éri el az 1%-ot.

A kevert eredetű népesedések embertani jellegeinek megismeréséhez hozzájárult, hogy a hazánkban élő nemzetiségek közül németeket, szlovákokat, horvátokat, bunyevácokat és sokácokat is vizsgáltam. Megállapítható volt, a palócföldi szlovákok jelentős mértékben térnek el a délszláv nyelvű bunyevácoktól, sokácoktól, dél-somogyi horvátoktól, viszont e szláv nyelvű csoportok a magyar népesedésekhez közelebb állnak (Henkey 1990b). A palócföldi szlovákok és a Baja környéki bunyevácok, sokácok között az összekötő kapcsolatot egy nagyközepes-magas termetű, rövid fejjelzőjű, széles arcjelzőjű, barnafekete hajú, sötét vagy zöldes szemű komponens képezi, melyet a turanid típus alföldi változatával azonosítottam (Henkey 1985). Bár Thoma (1988)

antropológiai-statisztikai számításokkal bizonyította, a hajósi németek a Kalocsa környéki, kiskunsági és palóc centrumbeli magyaroktól jelentősen eltérnek, de az Északnyugat-Németországban gyakori északi és cromagnoid típus (Schwidetzky 1979) együtt csak 9,1%-ban voltak kimutathatók, a legnagyobb arányban pedig az alpi típus volt meghatározható náluk, 16,5%-ban (Henkey 1981). A szuloki (Somogy megye) németeknél a dinaroidok állnak az első helyen 19,1%-kal, a turanidok gyakorisága is jelentős náluk, a Hiernaux-féle számítások alapján pedig lényegesen kisebb mértékben különböznek a dunántúli magyaroktól, mint a hajósi németektől. A magukat svábnak tartó hazai németek Németország déli és középső részeiből érkeztek, ahol a Dunától délre a dinári, attól északra pedig az alpi típus a túlnyomó (Schwidetzky 1979). Falusi és mezővárosi magyarokon kívül legalább egy olyan dunántúli ipari városban terveztem felmérést végezni, ahol a törzsökös magyarok jelentős része német eredetű volt, de folyamatosan feltöltődő lakosságú városban a szervezőknek nem sikerült a XIX. század elején helyben lakó ősoktól származókat reprezentatív számban összeírni. A felmért helységek többségében önként jelentkeztek vizsgálatra magukat magyar őslakosnak bemondó, valamint érdeklődő cigány és részben cigány származásúak. E vizsgáltak több, mint felénél a magyar őslakosoknál gyakori típusok, főleg a turanid és a pamíri jellegei voltak meghatározhatók. Három helységben is hiába kezdeményeztem az egész 24-60 éves, cigánynak tartott népesség vizsgálatát, a felmérés előkészítéséhez a helyi önkormányzatoktól, társadalmi és kulturális szervezetektől nem kaptam segítséget. A legtöbb cigány származásút, 16 személyt Nyírvasváriban vizsgáltam. (Henkey 1990a).

Összefoglalva az általam végzet falusi és mezővárosi vizsgálatok etnogenetikai lényegét, 32.899 felnőtt magyar taxonómiai meghatározása szerint a közép-ázsiai eredetű típusok (turanid, pamíri, kaszpi, mongoloid) 46,2%-ban, a kaukázusi formák (előázsiai, keleti dinaroid – az utóbbit a grúz antropológusok kaukázusi változatnak nevezik) 8,1%-ban, a finnugor alakok (uráli, lapponoid és a kelet-balti finnugor formái) 4,6%-ban (ezen belül a voguloknál és osztjákoknál gyakori uráli típus csak 0,1%-ban), a régi szláv jellegegyüttesek (a kelet-balti szláv formái és az északi, cromagnoid fele része) 2,1%-ban voltak észlelhetők. Az őslakos eredetű 20619 magyarnál (az általam vizsgált magyarok 62,7%-a) a közép-ázsiai és kaukázusi eredetű jellegegyüttesek aránya emelkedik, az előbbieké 52,2%-ra, az utóbbiaké 9,3%-ra, a finnugor és

szláv alakoké pedig 3,8%-ra, illetve 1,1%-ra csökken. A magyarság közép-ázsiai és kaukázusi eredetű rétegei az Árpád-korban beköltözött besenyőkkel, kunokkal, jászokkal, volgai bolgár-törökökkel és Derbent környéki alánokkal utánpótlást kaptak, viszont finnugor eredetű nép már nem érkezett, a honfoglalás kori szláv nyelvű népek pedig nem voltak tiszta szlávok, kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, főleg a későavaroknak, ezért a velük való keveredés nem befolyásolhatta jelentősebben a magyarság etnikai embertani képét. A honfoglalóknál is leggyakrabban turanid és pamíri típusok aránya főleg azokon a területeken (Dunántúl nyugati és középső része, Felvidék, Kárpátalja, Tiszántúl északi fele, Székelyföld) emelkedik, melyek elkerülték az oszmán-török hódoltságot, vagy az csak 20-25 évig tartott, a legnagyobb mértékben a kárpátaljai és felvidéki magyar őslakosoknál. A volt gyepűk mentén a turanid és pamíri típusokon kívül a kaszpi, pontusi és keleti dinaroid változatok előfordulás is nagyobb a magyar átlagnál, ami jelentős részben hozható kapcsolatba a gyepűk védelmét nagyrészt ellátó katonai segédnépekkel, a kabarokkal, székelyekkel és besenyőkkel.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

IRODALOM

BAKÓ FERENC

- 1989 A palóc néprajzi csoport eredete, etnikai összetevői.
Palócok I.(szerk. Bakó Ferenc), Eger, 90.

BÁLDY FLÓRA

- 1966-1967 *Szedettes bunyevác szőttesek*
A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve; Szeged. 95.

BARTHA ANTAL

- 1988 *A magyar nép története*. Budapest; 237.

BARTUCZ LAJOS

- 1938 *A magyar ember*. Budapest; 415, 491, 495.
1957 *A szentes-kajáni avar temető tipológiájához*.
Anthrop. Közl. 1; 27-48.
1960 *Die anthropologische Merkmale der Bevölkerung Zombor (Sombor) im XV-XVII. Jahrhundert*.
Acta Univ. Budapest; 23-48.
1961 *Beiträge zur I. und II. Periode der Sarmatenzeit in Ungarn*.
Acta Arch. Hung. 13; 157-229.

BELITZKY JÁNOS

- 1972 *Nógrád megye története 896-1849*. Salgótarján; 51.

BENKŐ LÓRÁNT

- 1977 *Magyar nyelvtörténet, magyar őstörténet*.
Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 46.

BOGNÁR ANDRÁS

- 1978 *Pesty Frigyes kéziratok helynévtárából I. Jászkunság*.
Kecskemét-Szolnok; 183.

BUNAK, V. V.

- 1976 *Rassengeschichte Osteuropas*.
In: *Rassengeschichte der Menschheit* (kiadó: Schwidetzky,
Ilse), 4. Lieferung; 49, 68-70, 82.

EISNER, JAN

- 1933 *Slovensko v praveku*. Bratislava.

ENGİNALEV, AYKUT

- 1963 *Anthropologische Untersuchungen in vier türkischen Dörfern*.
Homo 14; 29-47.

ERDÉLYI ISTVÁN

- 1986 *A magyar honfoglalás és előzményei*. Budapest; 56, 63.

FIELD, HENRY

- 1953 *Contributions to the Anthropology of the Caucaus.*
Peabody Mus. Harvard Univ. XLVIII/1; 60-83.

FLACH, P. – PAUL, J.

- 1976 *Siedlungsgeschichte von Hajós.* München.

FODOR FERENC

- 1942 *A Jászság életrajza.* Budapest; 457.

FODOR ISTVÁN

- 1977 *Bolgár-török jövevényszavaink és a régészet*
Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 92, 103.

GINZBURG, VULF VENJAMINOVICS

- 1966 *Die Entstehung der mittelasiatischen Zwischenstromtypus.*
Homo 17; 172-199.

GYÖRFFY GYÖRGY

- 1959 *Tanulmányok a magyar állam eredetéről.* Budapest; 54-59.
1983 *A kabar kérdés.* Forrás XV. Kecskemét; 20-28.
1990 *A magyarság keleti elemei.* Budapest; 61, 134, 153-165.

HARMATTA JÁNOS

- 1977 *Irániak és finnugorok, irániak és magyarok*
Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 178, 182.
1990 *Irániak és türkök Közép-Ázsiában*
Forrás, Kecskemét 1990/10; 60-63.

HENKEY GYULA

- 1961 *Fülöpszállási kunok embertani vizsgálata.*
Népkutató Füzetek, Kecskemét. 1961/7.
1962 *Homokmégy felnőtt lakosságának embertani vizsgálata.*
Művelődésügyünk, Kecskemét; 71-85.
1962-1963 *Szabadszállási kunok embertani vizsgálata.*
Népkutató Kör Évkönyve. Kecskemét; 13-28.
1966 *Szadmár felnőtt lakosságának embertani vizsgálata.*
Szadmári Honismereti Értesítő; 33-55.
1972 *Rusze környéki tatárok embertani vizsgálata.*
Anthropologia Hungarica 11; 137-164.
1973 *Adatok a jászdózsai lakosság antropológiájához.*
Studia Palociórum 1. Eger-Szolnok; 1-32.
1974a *Adatok a lajosmizsei jászok antropológiájához.*
Cumania 2; Kecskemét; 377-409.
1974b *Jászboldogháza népességének etnikai embertani vizsgálata.*

- Jász Múzeum Jubileumi Évkönyve. Jászberény; 241-276.
- 1978 *Etnikai embertani vizsgálatok taxonómiai eredményi Közép-Magyarországon.* Cumania 5; Kecskemét; 395-448.
- 1979 *Kalocsa és környéke népességének etnikai embertani vizsgálata.* Cumania 6; Kecskemét; 401-455.
- 1979-1980 *A jászszentandrási jászok etnikai embertani vizsgálata.* Szolnok megyei Múzeumok Évkönyve; 233-245.
- 1981 *A hajósi népesség etnikai embertani vizsgálata.* Anthropol. Közl. 25; 39-60.
- 1985 *Lucfalva és Vácegres népességének etnikai-antropológiai vizsgálata.* Anthropol. Közl. 29; 153-177.
- 1987 *Katymári és csávolyi bunyevácok antropológiai vizsgálata.* Cumania 10; Kecskemét; 515-552.
- 1987-1988 *Adatok a dunántúli magyarok etnikai antropológiájához.* Anthropol. Közl. 31; 83-106.
- 1989a *Duna-Tisza közti magyarok etnikai embertani vizsgálata.* Cumania 11; Kecskemét; 499-542.
- 1989b *Az embertani kép.* Palócok I. (szerk. Bakó Ferenc), Eger; 379-439.
- 1990a *Magyarországi cigányok társadalmi és embertani hovatartozásáról.* Napóra, 1990/10; 41-46.
- 1990b *Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani vizsgálata.* In: *Babócsa története*; 277-308.
- 1990c *A magyar nép etnikai embertani képe.* Cumania 12; Kecskemét; 465-521.
- 1990d *A magyarság etnikai embertani képe.* Kandidátusi értekezés. (Elolvasható a Magyar Tudományos Akadémia, a Néprajzi Múzeum és az ELTE Embertani Tanszék könyvtárában.)
- 1993a *A Kárpát-medence népeinek etnikai embertani képe.* MIÉSZ (Magyar Ifjúság Érdekeit Védő Szövetség) kiadása. Léva.
- 1993b *Őseink nyomában.* Magyarság és Európa Kiadó. Budapest.
- 1994 *Somogy megye népességének etnikai embertani képe.* Somogy Megyei Múzeumok Közleményei X; 105-143.
- 1996a *Kisújszállási nagykunok etnikai embertani képe.* Múzeumi Levelek 75/I, Szolnok; 93-107.
- 1996b *Rimaszombat vidéki magyarok etnikai képe.* Kapu 1996/4; 26-30.
- 1996c *Adatok a Veszprém megyei magyarok etnikai embertanához.* Kapu 1996/5; 20-24.
- 1996d *Bögöz környéki székelyek etnikai embertani képe.*

- Kapu 1996/6-7; 42-46.
- 1996e *Hajdú-Bihar megyei magyarok embertani kép.*
Kapu 1996/8; 40-45.
- 1996f *A Kárpát-medence és Közép-Ázsiai népesedéstörténeti és embertani kapcsolatai.* Kapu 1996/10; 24-29.
- 1996g *Rábaközi magyarok etnikai embertani képe.*
Arrabona 35/1-2; 109-134.
- 1997a *Zala megyei magyarok embertani képe.* Kapu 1997/1; 19-24.
- 1997b *Kabar eredetű magyarok embertani képe.* Kapu 1997/2; 18-22.
- 1997c *Gidófalvai és bodoki székelyek embertani képe.* Kapu 1997/5; 28-32.
- 1997d *Csallóközi magyarok etnikai embertani képe.* Kapu 1997/8; 35-41.
- 1997e *Csikszentgyörgyi és bánkfalvai székelyek embertani képe.*
Kapu, 1997/10; 32-37.
- 1998 *Dunántúli magyarok etnikai embertani vizsgálata.* A Zürichi Magyar Történeti Egyesület kiadásában megjelenés alatt.

HENKEY GYULA – KALMÁR SÁNDOR

- 1976 *Adatok Nógrád megye népességének etnikai embertani vizsgálatához.* Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve; 183-243.
- 1979 *Heves megyei palócok etnikai embertani vizsgálata.*
Studia Palociórum 4, Eger; 1-63.
- 1984 *Kiskunsági őslakosok etnikai embertani vizsgálata.*
Cumania 8; Kecskemét; 541-602.

HERÉNYI ISTVÁN

- 1975-1976 *Herény.* Vas Megyei Múzeumok Értesítője 9/10; 161-172.

ISZMAGULOV, ORAZAK

- 1970 *Naszelenyie Kazahsztana ot epochi bronzü do szovremennosztí.*
Alma-Ata
- 1982 *Etnicseszakaja antropologia Kazahsztana.*
Alma-Ata

KARA GYÖRGY

- 1977 *A magyar őstörténet altaji hátteréhez.*
Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 184-185.

KELEMEN ANDRÁS

- 1968 *Dömsöd, egy központi fekvésű község népességének embertani helye.* Anthropol. Közl. 12; 125-160.

LACKOVITS EMÓKE

- 1972 *A rábapatonaiak eredethagyománya.* Arrabona 14; 242.

LÁSZLÓ GYULA

- 1981 *Őstörténetünk*. Budapest; 99-100.
 1982 *A kettős honfoglalásról*. História 1982/1; 3-4.

LIGETI LAJOS

- 1943 *Az uráli magyar őshaza*.
 In: *A magyarság őstörténete* (szerk.: Ligeti Lajos); 36-38.
 1986 *A magyar nyelv török jövevényszavai*. Budapest; 524.

LIPTÁK PÁL

- 1951 *Anthropologische Beiträge zum Problem der Etnogenesis der Altungaren*. Acta Arch. Hung. I; 231-249.
 1954 *An anthropological Survey of Magyar Prehistory*.
 Acta Linguist. Hung. 4; 133-170.
 1955 *Zur Frage der anthropologischen Beziehungen zwischen dem mittleren Donaubecken und Mittelasien*.
 Acta Orient. Hung. 5; 271-312.
 1958 *Awaren und Magyaren im Donau-Theiß Zwischenstromgebiet*.
 Acta Arch. Hung. 8; 199-268.
 1962 *Homo sapiens, species collectiva*. Anthrop. Közl. 6; 17-27.
 1969 *Embertan és emberszármazástan*. Budapest

MARTIN, RUDOLF – SALLER, KARL

- 1957-1966 *Lehrbuch der Anthropologie I-VI*. Stuttgart.

NATISHVILI, A. N. – ABDUSHELISHVILI, M. G.

- 1960 *Contributions to the Anthropology of the Georgian People*.
 Peabody Mus. Harvard Univ. Russian Translation Series
 I/2; 72-80.

NEMESKÉRI JÁNOS – GÁSPÁRDY GÉZA

- 1954 *Megjegyzések a magyar őstörténet embertani vonatkozásai*
 hoz. Ann. Hist. –natur. Mus. Nat. Hung. 5; 485-526.

NÉMETH GYULA

- 1930 *A honfoglaló magyarság kialakulása*. Budapest; 122.

PIVATEAU, M. J.

- 1965 *Une nouvelle mesure de distance anthropologique entre populations*. Compte Rendu Ac. Sc. Paris t 260 (II. 8); 1748-1750.

PLETNYEVA, SZ. A.

- 1960 *Besenyők, torkok és polovecek a déloroszországi steppéken*.
 Szovjet régészet, 16.

RÁSONYI LÁSZLÓ

- 1981 *Hidak a Dunán*. Budapest; 81-134.

ROSZTÓCZY ERNŐ

- 1942 *Beszámoló a leventék első rendszeres orvosi vizsgálatának eredményeiről. Az Ifjúság Orvosa* 1/6; 308-310.

SEBESTYÉN GYULA

- 1902 *A regős ének. Budapest*

SEFTSIK GYÖRGY

- 1935 *Jász – Nagykun - Szolnok vármegye múltja és jelene. Pécs; 383.*

SCHWIDETZKY, ILSE

- 1950 *Turaniden Studien. Studien Akademie der Wissenschaften und der Literatur. Abhandlungen der mathematisch - naturwissenschaftlichen Klasse; 263-268.*
- 1979 *Rassengeschichte von Deutschland. In: Rassengeschichte der Menschheit (kiadó Schwidetzky, Ilse) 7. Lieferung; 79-81.*

SZABÓ LÁSZLÓ

- 1973 *Jászdózsa és a palócság. Studia Palociórum I. Eger-Szolnok; 319-320.*

SZÜCS JENŐ

- 1982 *A középkori Magyarország népei. História* 1982/1; 4.
- 1987 *Két történeti példa az etnikai csoportok életképességéhez. A Magyarságkutató Csoport Évkönyve; 11-28.*

THOMA ANDOR

- 1956 *Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése. Anthropol. Közl. 4; 71-72.*
- 1988 *An anthropological glance at Hungary. Homo* 38/2; 72-73.

THURY JÓZSEF

- 1896 *A magyarság eredete, őshazája és vándorlása. Századok* XXX; 678.

TRETYAKOV, N. P.

- 1953 *Tretyakov professzorral folytatott megbeszélés jegyzőkönyve. Szovjet régészet* 5/6; 151-160.

WELLMANN IMRE

- 1982 *Újjátelepülés a török világ után. História* 1982/4-5; 8-11.

WENINGER, JOSEF

- 1940 *Die Anthropologischen Methoden der menschlichen Erbforschung. Handbuch der Erbbiologie des Menschen* 2. Berlin; 1-50.

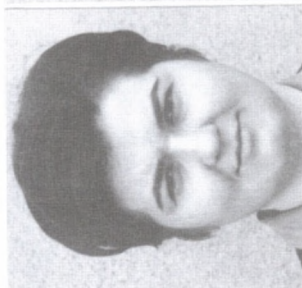
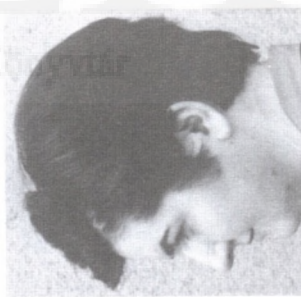
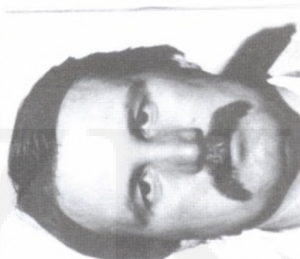

IV. Fényképtábla
Összmagyarság etnikai embertani vizsgálata

4	5	6
1	2	3

10	11	12
7	8	9

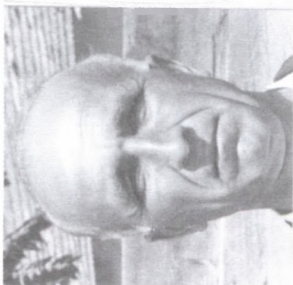
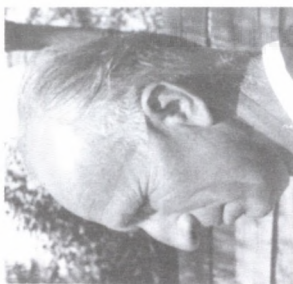
16	17	18
13	14	15

22	23	24
19	20	21

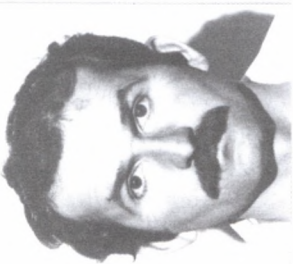
28	29	30
25	26	27

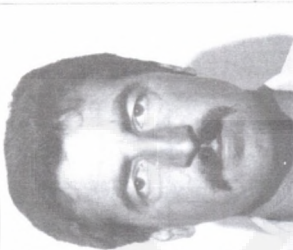
34	35	36
31	32	33

40	41	42
37	38	39

46	47	48
43	44	45

1. táblázat. Testmagasság (1) – Statur

		Férfiak - Männer			Nők - Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1004	172,37	41,83	894	159,68	37,00
2	Közép-dunántúli őslakosok	738	171,55	40,89	691	158,71	36,01
3	Dunántúli telepés magyarok	660	171,57	43,01	747	159,35	39,81
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2402	171,90	42,03	2332	159,29	37,76
4	Duna-Tisza közí őslakosok	2264	168,75	39,10	2290	157,07	30,96
5	Jászok	629	170,03	39,19	725	157,95	29,48
6	Kiskunok	557	167,96	37,89	520	156,60	30,71
7	Duna-Tisza közí telepés magyarok	2490	168,16	38,06	2592	156,26	32,11
4-7	Duna-Tisza közí magyarok együtt	5940	168,56	38,91	6127	156,79	31,56
8	Tiszántúli őslakosok	985	170,33	40,70	1009	158,40	38,08
9	Nagykunok	538	168,89	40,37	401	156,26	38,55
10	Tiszántúli telepés magyarok	529	171,74	50,99	610	158,96	38,69
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2052	170,32	44,32	2020	158,14	39,30
11	Palóc centrum	944	169,97	33,46	1132	158,03	31,16
12	Egyéb palócok	1507	168,98	37,32	1563	157,00	31,31
11-12	Palócok együtt	2451	169,36	35,84	2689	157,43	31,45
13	Felvidéki őslakosok	969	174,30	43,55	1006	161,23	35,68
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	174,00	41,28	34	161,03	43,27
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	174,29	43,48	1040	161,22	35,93
15	Kárpátaljai őslakosok	47	171,81	55,51	57	158,95	38,44
16	Székelemek	292	172,17	42,30	279	159,20	36,04
17	Moldvai magyarok	26	164,77	41,54	28	156,93	19,29
1-17	Magyarok összesen	14212	170,00	42,51	14572	157,87	35,61

1-Urbewohner von West-Transdanubien 2-Urbewohner von Mittel-Transdanubien 3-Eingewanderte von Transdanubien 1-3-Ungaren zusammen von Transdanubien 4-Urbewohner von Donau-Theiß Zwischenstromgebiet 5-Jaßen 6-Kleinkumanen 7-Eingewanderte von Donau-Theiß Zwischenstromgebiet 4-7-Ungaren zusammen von Donau- Theiß Zwischenstromgebiet 8-Urbewohner von der Gegend jenseits der Theiß 9-Großkumanen 10-Eingewanderte jenseits der Theiß 8-10-Ungaren von der Gegend jenseits der Theiß zusammen 11-Palotzen Zentrum 12-Andere Palotzen 13-Urbewohner von Süd-Slowakei 14-Andere Ungaren von Süd-Slowakei 13-14-Ungaren von Süd-Slowakei zusammen 15-Ungaren von Ukraine 16-Sekler (Roumänen) 17-Ungaren von Moldau (Roumänen) 1-17- Ungaren zusammen

2. táblázat. Fejhossz (1) – Größte Kopflänge

		Férfiak - Männer			Nők - Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	188,02	33,90	898	179,31	28,75
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	187,81	35,14	692	178,62	28,51
3	Dunántúli telepés magyarok	662	188,06	39,78	749	178,87	28,94
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	187,97	35,91	2339	178,97	28,83
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2267	187,87	37,15	2291	179,52	27,77
5	Jászok	630	189,41	34,22	725	180,44	29,52
6	Kiskunok	557	189,28	38,40	520	180,05	26,15
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2543	188,51	34,94	2599	179,64	29,94
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5997	188,43	36,31	6135	179,72	28,85
8	Tiszántúli őslakosok	985	187,44	34,07	1009	178,63	29,76
9	Nagykunok	540	188,75	34,09	401	180,02	32,85
10	Tiszántúli telepés magyarok	550	187,94	34,79	611	179,35	30,60
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	187,92	34,67	2021	179,12	30,92
11	Palóc centrum	946	187,22	32,73	1134	178,47	25,63
12	Egyéb palócok	1509	187,67	34,90	1568	178,38	29,89
11-12	Palócok együtt	2455	187,50	34,11	2702	178,42	28,07
13	Felvidéki őslakosok	969	189,41	33,58	1006	179,61	27,41
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	191,36	25,31	34	181,23	12,24
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	189,48	33,43	1040	179,66	27,00
15	Kárpátaljai őslakosok	47	187,43	31,95	57	180,56	19,52
16	Székelyek	292	189,85	32,51	279	181,68	27,91
17	Moldvai magyarok	26	191,65	35,44	28	181,43	37,59
1-17	Magyarok összesen	14282	188,22	36,19	14601	179,32	29,50

3. táblázat. Fejszélesség (3) – GröÖte Kopfbreite

		Férfiak - Männer			Nők - Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli öslakosok	1005	160,36	29,09	898	153,49	24,93
2	Közép-dunántúli öslakosok	741	160,44	29,94	692	154,19	27,08
3	Dunántúli telepes magyarok	662	160,44	31,40	749	153,52	26,75
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	160,41	29,99	2339	153,71	26,25
4	Duna-Tisza közti öslakosok	2267	160,48	29,85	2292	154,92	22,08
5	Jászok	630	159,90	26,04	725	154,40	22,67
6	Kiskunok	557	159,54	29,03	520	154,01	22,77
7	Duna-Tisza közti telepes magyarok	2543	159,86	28,28	2599	153,94	23,03
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5997	160,07	28,82	6136	154,37	22,81
8	Tiszántúli öslakosok	985	159,98	31,02	1009	153,06	25,09
9	Nagykunok	540	160,83	31,05	401	153,84	27,07
10	Tiszántúli telepes magyarok	530	159,45	34,78	611	152,58	24,81
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	160,07	32,25	2021	153,07	25,59
11	Palóc centrum	946	161,49	30,52	1134	155,08	24,95
12	Egyéb palócok	1509	160,50	29,07	1568	154,45	25,41
11-12	Palócok együtt	2455	160,88	29,85	2702	154,72	25,31
13	Felvidéki öslakosok	969	161,51	30,64	1006	153,91	22,97
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	161,58	19,44	34	152,21	31,99
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	161,51	30,27	1040	153,86	23,35
15	Kárpátaljai öslakosok	47	162,09	17,90	57	155,58	12,89
16	Székelyek	292	158,13	32,73	279	151,38	27,25
17	Moldvai magyarok	26	153,58	16,66	28	149,25	16,13
1-17	Magyarok összesen	14282	160,32	29,49	14602	154,05	24,28

4. táblázat. Homlokszélesség (4) – Kleinste Stirnbreite

		Férfiak - Männer			Nők - Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	114,46	17,09	898	110,94	15,49
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	114,44	19,78	692	110,98	15,27
3	Dunántúli telepés magyarok	662	114,52	18,77	749	110,56	15,40
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	114,47	18,38	2339	110,83	15,43
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2267	112,35	18,56	2292	109,45	15,24
5	Jászok	630	112,99	19,41	725	109,87	18,54
6	Kiskunok	557	111,70	20,47	520	108,17	17,01
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2543	112,55	18,91	2599	109,34	15,48
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5997	112,44	19,06	6136	109,34	16,04
8	Tiszántúli őslakosok	985	114,19	18,37	1009	110,98	15,19
9	Nagykunok	540	113,85	18,99	401	110,31	18,99
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	114,06	19,24	611	110,45	14,49
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	114,07	18,78	2021	110,69	15,82
11	Palóc centrum	946	113,66	20,11	1133	109,94	15,69
12	Egyéb palócok	1509	112,99	19,13	1568	109,42	17,12
11-12	Palócok együtt	2455	113,25	19,61	2701	109,64	16,58
13	Felvidéki őslakosok	969	114,96	18,41	1006	110,83	13,00
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	113,82	21,47	34	109,44	16,81
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	114,92	18,55	1040	110,79	13,18
15	Kárpátaljai őslakosok	47	114,00	18,48	57	110,90	13,67
16	Székelyek	292	113,31	14,87	279	109,48	14,89
17	Moldvai magyarok	26	109,81	19,44	28	108,00	18,89
1-17	Magyarok összesen	14282	113,35	19,71	14601	109,93	16,19

5. táblázat. Járomívszélesség (6) – Jochbogenbreite

		Férfiak - Männer			Nők – Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	145,79	28,58	898	138,49	25,22
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	146,45	32,70	692	139,36	27,17
3	Dunántúli telepés magyarok	662	146,32	35,02	749	138,89	28,02
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	146,14	31,71	2339	138,88	26,82
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2266	146,56	30,46	2292	139,89	25,94
5	Jászok	630	146,45	30,05	724	139,72	24,73
6	Kiskunok	557	146,42	32,76	520	139,20	28,80
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2542	145,98	30,51	2598	139,31	25,52
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5995	146,29	30,72	6134	139,56	25,94
8	Tiszántúli őslakosok	985	145,92	30,72	1009	139,00	25,08
9	Nagykunok	540	146,61	33,26	401	139,44	31,21
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	145,60	34,48	611	138,50	26,51
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	146,02	32,50	2021	138,94	26,84
11	Palóc centrum	945	147,23	30,62	1134	140,16	24,99
12	Egyéb palócok	1509	146,25	30,33	1567	139,70	27,00
11-12	Palócok együtt	2455	146,63	30,65	2701	139,89	26,20
13	Felvidéki őslakosok	969	147,21	31,60	1006	138,87	23,50
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	147,24	18,49	34	137,47	20,99
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	147,21	31,16	1040	138,82	23,48
15	Kárpátaljai őslakosok	47	146,13	20,74	57	139,26	20,77
16	Székelyek	292	144,23	32,45	279	137,16	31,02
17	Moldvai magyarok	26	142,96	20,60	28	137,47	14,72
1-17	Magyarok összesen	14279	146,30	31,09	14599	139,32	26,26

6. táblázat. Morfológiai arcmagasság (18) – Morfologische Gesichtshöhe

		Férfiak - Männer			Nők – Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	121,19	33,94	898	111,00	30,31
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	120,82	33,85	692	110,90	27,78
3	Dunántúli telepés magyarok	662	121,08	32,91	749	110,95	30,42
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	121,05	33,65	2339	110,95	29,60
4	Duna-Tisza közí őslakosok	2267	122,25	41,44	2290	112,80	29,72
5	Jászok	629	121,68	42,77	724	111,95	35,28
6	Kiskunok	557	121,45	42,68	520	111,98	27,78
7	Duna-Tisza közí telepés magyarok	2541	121,01	40,63	2599	111,20	28,82
4-7	Duna-Tisza közí magyarok együtt	5994	121,59	41,66	6134	111,95	30,34
8	Tiszántúli őslakosok	985	120,64	37,02	1009	109,97	27,50
9	Nagykunok	539	120,71	44,47	401	110,16	29,61
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	120,21	39,13	611	110,66	32,78
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2054	120,55	39,56	2021	110,22	29,61
11	Palóc centrum	946	121,44	39,54	1134	111,65	36,74
12	Egyéb palócok	1508	120,83	43,46	1568	111,24	33,44
11-12	Palócok együtt	2454	121,06	42,01	2702	111,41	34,86
13	Felvidéki őslakosok	969	121,60	32,32	1006	111,09	24,97
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	122,30	26,41	34	111,03	18,18
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	121,62	31,17	1040	111,09	24,75
15	Kárpátaljai őslakosok	47	120,06	36,95	57	111,86	20,53
16	Székelyek	292	121,99	38,29	279	111,79	27,29
17	Moldvai magyarok	26	120,58	38,02	28	113,57	32,19
1-17	Magyarok összesen	14277	121,28	39,38	14599	111,39	30,87

7. táblázat. Állkapocsszöglet-szélesség (8) – Unterkieferwinkelbreite

		Férfiak - Männer			Nők – Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	113,69	27,82	898	106,64	23,54
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	114,03	31,86	692	107,03	21,54
3	Dunántúli telepés magyarok	661	113,66	30,57	749	106,21	24,02
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2407	113,79	29,84	2339	106,62	23,20
4	Duna-Tisza közí őslakosok	2267	112,59	33,21	2292	105,51	24,25
5	Jászok	630	111,88	33,02	724	104,94	21,52
6	Kiskunok	557	112,27	33,90	520	104,48	26,36
7	Duna-Tisza közí telepés magyarok	2542	112,03	31,18	2599	105,21	23,93
4-7	Duna-Tisza közí magyarok együtt	5996	112,25	32,47	6135	105,23	24,06
8	Tiszántúli őslakosok	986	113,31	31,75	1009	106,49	24,11
9	Nagykunok	540	112,37	31,73	401	105,55	26,58
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	112,96	33,35	611	106,00	23,41
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	112,97	32,31	2021	106,15	24,53
11	Palóc centrum	946	113,16	30,09	1134	105,88	23,36
12	Egyéb palócok	1509	112,80	33,87	1568	105,83	25,24
11-12	Palócok együtt	2455	112,94	32,65	2702	105,85	24,42
13	Felvidéki őslakosok	969	115,30	31,92	1006	107,59	22,20
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	114,36	33,81	34	106,18	20,15
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	115,27	32,01	1040	107,54	22,19
15	Kárpátaljai őslakosok	47	114,28	20,42	57	107,32	20,38
16	Székelyek	292	113,32	25,05	279	106,61	27,38
17	Moldvai magyarok	26	111,46	10,35	28	105,14	28,11
1-17	Magyarok összesen	14280	112,97	32,46	14601	105,89	24,46

8. táblázat. Orrmagasság (21): Höhe der Nase

		Férfiak - Männer			Nők - Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	53,34	9,97	898	49,53	8,22
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	53,11	9,95	692	49,39	6,57
3	Dunántúli telepés magyarok	662	53,31	10,49	749	49,29	8,15
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	53,26	10,12	2339	49,41	7,72
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2266	54,86	12,07	2290	50,92	9,22
5	Jászok	626	54,88	12,41	724	50,38	9,68
6	Kiskunok	555	54,53	12,69	516	50,89	8,28
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2538	54,01	12,56	2597	49,92	9,53
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5985	54,47	12,54	6127	50,43	9,55
8	Tiszántúli őslakosok	985	52,89	9,96	1009	48,85	7,82
9	Nagykunok	540	53,70	12,56	401	49,32	8,47
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	52,57	11,30	611	49,09	7,95
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	53,02	11,17	2021	49,02	8,03
11	Palóc centrum	941	53,41	11,20	1134	49,64	9,58
12	Egyéb palócok	1507	53,08	11,75	1565	49,16	9,40
11-12	Palócok együtt	2448	53,21	11,54	2696	49,37	9,50
13	Felvidéki őslakosok	969	52,89	9,69	1006	49,43	7,30
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	53,64	8,68	34	49,71	5,62
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	52,91	9,67	1040	49,44	7,25
15	Kárpátaljai őslakosok	47	51,85	8,68	57	49,28	6,13
16	Székelyek	292	53,01	9,41	279	49,33	7,40
17	Moldvai magyarok	26	55,04	18,48	28	51,07	5,60
1-17	Magyarok összesen	14263	53,69	11,83	14587	49,78	9,00

9. táblázat. Orrszélesség (13) – Breite der Nase

		Férfiak - Männer			Nők – Frauen		
		n	x	S ²	n	x	S ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	36,26	4,06	898	32,85	2,58
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	36,20	4,35	692	32,71	2,86
3	Dunántúli telepés magyarok	662	36,31	4,83	749	32,77	2,96
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	36,26	4,36	2339	32,78	2,79
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2267	35,98	6,67	2290	32,87	4,69
5	Jászok	626	35,77	7,28	724	32,83	5,10
6	Kiskunok	555	35,59	7,23	517	32,45	4,97
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2538	35,68	6,59	2597	32,65	4,75
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5986	35,79	6,77	6128	32,74	4,80
8	Tiszántúli őslakosok	985	36,27	4,26	1009	32,83	2,87
9	Nagykunok	539	35,98	6,19	401	32,92	4,61
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	36,27	4,48	611	32,90	3,18
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2054	36,19	4,84	2021	32,87	3,31
11	Palóc centrum	942	35,82	6,21	1131	32,88	4,80
12	Egyéb palócok	1507	35,81	6,62	1565	32,54	5,23
11-12	Palócok együtt	2449	35,82	6,46	2696	32,68	5,07
13	Felvidéki őslakosok	969	36,48	3,91	1006	32,99	3,02
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	36,64	4,50	34	32,41	2,56
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	36,48	3,93	1040	32,97	3,02
15	Kárpátaljai őslakosok	47	36,51	2,41	57	33,17	3,26
16	Székelyek	292	36,31	3,75	279	33,00	3,27
17	Moldvai magyarok	26	36,73	8,69	28	33,53	4,65
1-17	Magyarok összesen	14264	36,00	5,73	14588	32,78	4,07

10. táblázat. Fejjelző (3:1) – Längen-Breiten-Index des Kopfes

		Férfiak - Männer			Nők – Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	85,32	10,26	898	85,65	8,31
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	85,48	10,94	692	86,36	9,57
3	Dunántúli telepés magyarok	662	85,39	10,99	749	85,88	10,64
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	85,39	10,67	2339	85,93	9,51
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2267	85,47	10,73	2291	86,34	8,31
5	Jászkok	630	84,48	8,69	725	85,63	9,39
6	Kiskunok	557	84,34	11,28	520	85,55	8,57
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2543	84,84	10,36	2599	85,75	9,84
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5997	85,00	10,57	6135	85,94	9,21
8	Tiszántúli őslakosok	985	85,40	9,70	1009	85,73	8,85
9	Nagykunok	540	85,21	9,79	401	85,50	9,32
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	84,85	9,55	611	85,11	9,57
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2055	85,21	9,73	2021	85,50	9,23
11	Palóc centrum	946	86,27	9,24	1134	86,93	8,29
12	Egyéb palócok	1509	85,58	9,86	1568	86,63	8,36
11-12	Palócok együtt	2455	85,85	9,73	2702	86,76	8,35
13	Felvidéki őslakosok	969	85,26	9,71	1006	85,72	9,09
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	84,48	6,40	34	84,09	10,93
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	85,24	9,62	1040	85,67	9,23
15	Kárpátaljai őslakosok	47	86,45	7,95	57	86,25	5,98
16	Székelyek	292	83,32	12,79	279	83,36	11,46
17	Moldvai magyarok	26	80,31	8,14	28	82,25	13,49
1-17	Magyarok összesen	14282	85,22	10,66	14601	85,95	9,57

11. táblázat. Arejelző (18:6) – Morphologischer Gesichtindex

		Férfiak – Männer			Nők – Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	83,19	19,41	898	80,18	17,93
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	82,56	20,12	692	79,62	16,58
3	Dunántúli telepés magyarok	662	82,81	20,44	749	79,93	18,06
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	82,89	19,99	2339	79,93	17,63
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2266	83,50	24,39	2290	80,70	19,10
5	Jászok	629	83,14	22,79	723	80,21	20,40
6	Kiskunok	557	82,99	22,66	520	80,53	18,85
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2540	82,91	22,27	2598	79,95	18,62
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5992	83,17	23,24	6131	80,31	19,15
8	Tiszántúli őslakosok	985	82,74	20,05	1009	79,09	17,33
9	Nagykunok	539	82,41	23,54	401	79,06	17,04
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	82,62	22,44	611	79,93	19,10
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2054	82,62	21,60	2021	79,34	17,96
11	Palóc centrum	945	82,52	21,67	1134	79,71	20,96
12	Egyéb palócok	1508	82,67	23,05	1567	79,72	20,14
11-12	Palócok együtt	2452	82,61	22,53	2701	79,71	20,47
13	Felvidéki őslakosok	969	82,61	19,26	1006	80,00	16,25
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	83,00	20,31	34	80,85	14,86
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	82,62	19,30	1040	80,03	16,22
15	Kárpátaljai őslakosok	47	82,09	18,73	57	80,33	10,55
16	Székelyek	292	84,58	22,62	279	81,58	20,45
17	Moldvai magyarok	26	84,38	17,94	28	82,21	19,66
1-17	Magyarok összesen	14274	82,93	22,09	14596	80,01	18,85

12. táblázat. Orrjelző (13:21) – Nasenindex

		Férfiak – Männer			Nők – Frauen		
		n	x	s ²	n	x	s ²
1	Nyugat-dunántúli őslakosok	1005	68,13	28,52	898	66,47	23,09
2	Közép-dunántúli őslakosok	741	68,33	29,57	692	66,41	23,60
3	Dunántúli telepés magyarok	662	68,34	31,44	749	66,64	25,30
1-3	Dunántúli magyarok együtt	2408	68,25	29,65	2339	66,51	23,96
4	Duna-Tisza közti őslakosok	2266	65,81	38,08	2290	64,74	30,92
5	Jászkok	626	65,40	44,59	724	65,48	37,22
6	Kiskunok	555	65,47	41,92	516	63,94	31,76
7	Duna-Tisza közti telepés magyarok	2538	66,32	43,21	2578	65,68	36,48
4-7	Duna-Tisza közti magyarok együtt	5985	65,95	41,41	6127	65,16	34,41
8	Tiszántúli őslakosok	985	68,76	28,88	1009	67,38	26,68
9	Nagykunok	539	67,31	38,65	401	67,06	33,25
10	Tiszántúli telepés magyarok	530	69,25	34,55	611	67,24	27,78
8-10	Tiszántúli magyarok együtt	2054	68,51	33,45	2021	67,27	28,33
11	Palóc centrum	941	67,35	38,05	1131	66,55	36,70
12	Egyéb palócok	1507	67,70	43,72	1565	66,39	37,99
11-12	Palócok együtt	2448	67,57	41,56	2696	66,45	37,44
13	Felvidéki őslakosok	969	69,11	28,56	1006	66,87	24,67
14	Egyéb felvidéki magyarok	33	68,45	40,58	34	65,29	21,56
13-14	Felvidéki magyarok együtt	1002	69,09	28,97	1040	66,82	24,65
15	Kárpátaljai őslakosok	47	70,49	26,87	57	67,35	23,74
16	Székelyek	292	68,51	30,98	279	67,07	28,53
17	Moldvai magyarok	26	67,04	55,24	28	65,71	30,59
1-17	Magyarok összesen	14262	67,28	38,63	14587	66,07	32,29

13. táblázat. Járomesont alakja. Jochbeinform

	Férfiak – Männer						Nők – Frauen					
	a		b		c		a		b		c	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	204	20,3	733	72,9	68	6,8	147	16,4	719	80,0	32	3,6
2	142	19,2	549	74,1	50	6,7	103	14,9	563	81,4	26	3,7
3	161	24,3	454	68,6	47	7,1	183	24,4	542	72,4	24	3,2
1-3	507	21,1	1736	72,1	165	6,8	432	18,5	1824	78,0	82	3,5
4	564	25,0	1463	64,8	229	10,2	664	29,0	1473	64,4	151	6,6
5	131	20,8	437	69,5	61	9,7	211	29,2	478	66,0	35	4,8
6	154	27,7	364	65,5	38	6,8	161	31,0	340	65,4	19	3,6
7	869	34,2	1427	56,2	242	9,6	958	36,9	1497	57,7	140	5,4
4-7	1718	28,8	3691	61,7	570	9,5	1994	32,6	3788	61,8	345	5,6
8	190	19,3	734	74,5	61	6,2	156	15,5	831	82,3	22	2,2
9	144	26,7	352	65,3	43	8,0	120	29,9	262	65,3	19	4,7
10	131	24,7	369	69,6	30	5,7	135	22,1	464	75,9	12	2,0
8-10	465	22,7	1455	70,8	134	6,5	411	20,3	1557	77,1	53	2,6
11	254	26,8	632	66,8	60	6,3	309	27,2	772	68,1	53	4,7
12	490	32,6	897	59,6	117	7,8	532	34,0	966	61,7	68	4,3
11-12	744	30,4	1529	62,4	177	7,2	841	31,1	1738	64,4	121	4,5
13	138	14,2	801	82,7	30	3,1	124	12,3	867	86,2	15	1,5
14	6	18,2	25	75,7	2	6,1	7	20,6	25	73,5	2	5,9
13-14	144	14,4	826	82,4	32	3,2	131	12,6	892	85,8	17	1,6
15	5	10,6	39	83,0	3	6,4	9	15,8	48	84,2	-	0,0
16	71	24,3	208	71,2	13	4,5	46	16,5	226	81,0	7	2,5
17	5	19,2	17	65,4	4	15,4	8	28,6	18	64,3	2	7,1
1-17	3659	25,7	9501	66,6	1098	7,7	3872	26,5	10091	69,2	627	4,3

a lekerekített – anliegend; b frontálisan lapult – vorstehend; c előre keskenyedő – spitiz auslaufend.

Országos Széchényi Könyvtár

14. táblázat. Homlokprofil. – Stirnprofil

	Férfiak – Männer						Nők – Frauen					
	a		b		c		a		b		c	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	1	0,1	970	96,5	34	3,4	13	1,4	881	98,1	4	0,5
2	1	0,1	705	95,2	35	4,7	10	1,4	680	98,3	2	0,3
3	4	0,6	608	91,8	50	7,6	16	2,1	727	97,1	6	0,8
1-3	6	0,3	2283	94,8	119	4,9	39	1,7	2288	97,8	12	0,5
4	10	0,4	1978	87,5	274	12,1	107	4,7	2140	93,5	41	1,8
5	3	0,5	509	80,8	118	18,7	19	2,6	675	93,2	30	4,1
6	2	0,4	430	77,2	125	22,4	9	1,7	487	93,9	23	4,4
7	26	1,0	2094	82,5	418	16,5	172	6,6	2362	91,0	63	2,4
4-7	41	0,7	5011	83,7	935	15,6	307	5,0	5664	92,4	157	2,6
8	1	0,1	936	95,0	48	4,9	16	1,6	990	98,1	3	0,3
9	1	0,2	455	84,3	84	15,9	20	5,0	362	90,3	19	4,7
10	3	0,6	482	90,9	45	8,5	10	1,6	593	97,1	8	1,3
8-10	5	0,2	1873	91,2	177	8,6	46	2,3	1945	96,2	30	1,5
11	8	0,8	825	87,3	112	11,9	82	7,2	1029	90,7	23	2,0
12	12	0,8	1247	82,7	248	16,5	97	6,2	1433	91,5	36	2,3
11-12	20	0,8	2072	84,6	360	14,7	179	6,6	2462	91,2	59	2,2
13	-	0,0	933	96,3	36	3,7	7	0,7	998	99,2	1	0,1
14	1	3,0	30	90,9	2	6,1	-	0,0	33	97,1	1	2,9
13-14	1	0,1	963	96,1	38	3,8	7	0,7	1031	99,1	2	0,2
15	-	0,0	46	97,8	1	2,2	1	1,8	56	98,2	-	0,0
16	1	0,4	283	96,9	8	2,7	5	1,8	274	98,2	-	0,0
17	-	0,0	22	84,6	4	15,4	1	3,6	26	92,8	1	3,6
1-17	74	0,5	12553	88,0	1642	11,5	584	4,0	13720	94,2	260	1,8

a előre domborodó – vorgewölbt; b meredek – steil; c hátrahajló – fliehend.

Országos Széchényi Könyvtár

15. táblázat. Orrprofil – Profil der Nasenrückens

	Férfiak – Männer						Nők – Frauen					
	a		b		c		a		b		c	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	69	6,9	334	33,2	602	59,9	137	15,2	367	40,9	394	43,9
2	65	8,8	263	35,5	413	55,7	90	13,0	286	41,3	316	45,7
3	51	7,7	235	35,5	376	56,8	159	21,2	322	43,0	268	35,8
1-3	185	7,7	832	34,5	1391	57,8	386	16,5	975	41,7	978	41,8
4	163	7,2	1229	54,2	875	38,6	437	19,1	1355	59,1	500	21,8
5	56	8,9	293	46,5	281	44,6	183	25,3	383	52,9	158	21,8
6	36	6,5	287	51,5	234	42,0	89	17,1	290	55,8	141	27,1
7	289	11,4	1247	49,0	1006	39,6	642	24,7	1407	54,2	546	21,1
4-7	544	9,1	3056	51,0	2396	39,9	1351	22,0	3435	56,0	1345	22,0
8	103	10,5	388	39,4	494	50,1	214	21,2	425	42,1	370	36,7
9	59	10,9	244	45,2	237	43,9	98	24,4	208	51,9	95	23,7
10	74	13,9	206	38,9	250	47,2	131	21,5	302	49,4	178	29,1
8-10	236	11,5	838	40,8	981	47,7	443	21,9	935	46,3	643	31,8
11	112	11,8	533	56,3	301	31,8	298	26,3	606	53,4	230	20,3
12	240	15,9	815	54,0	454	30,1	480	30,6	813	51,9	275	17,5
11-12	352	14,3	1348	54,9	755	30,8	778	28,8	1419	52,5	505	18,7
13	154	15,9	366	37,8	449	46,3	213	21,2	428	42,5	365	36,3
14	4	12,1	15	45,5	14	42,4	9	26,5	15	44,1	10	29,4
13-14	158	15,8	381	38,0	463	46,2	222	21,3	443	42,6	375	36,1
15	8	17,0	18	38,3	21	44,7	11	19,3	26	45,6	20	35,1
16	40	13,7	105	36,0	147	50,3	73	26,1	109	39,1	97	34,8
17	2	7,7	11	42,3	13	50,0	7	25,0	18	64,3	3	10,7
1-17	1526	10,7	6589	46,1	6167	43,2	3271	22,4	7360	50,4	3966	27,2

a konkáv – konkav; b egyenes – gerade; c konvex – konvex

Országos Széchényi Könyvtár

16. táblázat. Orrhát kiemelkedése – Hervorspringen der Nase*

	Férfiak – Männer						Nők – Frauen					
	a		b		c		a		b		c	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	4	0,4	677	67,4	324	32,2	9	1,0	762	84,9	127	14,1
2	6	0,8	541	73,0	194	26,2	6	0,9	583	84,2	103	14,9
3	3	0,4	450	68,0	209	31,6	14	1,9	648	86,5	87	11,6
1-3	13	0,5	1668	69,3	727	30,2	29	1,2	1993	85,2	317	13,6
4	18	0,8	1472	70,9	587	28,3	95	4,5	1817	85,9	204	9,6
5	4	0,6	371	58,9	255	40,5	23	3,2	613	84,7	88	12,2
6	2	0,4	388	69,7	167	30,0	11	2,1	436	83,8	73	14,0
7	23	1,0	1662	73,5	575	25,5	87	3,8	2060	89,1	165	7,1
4-7	47	0,9	3893	70,4	1584	28,7	216	3,8	4926	86,9	530	9,3
8	3	0,3	731	74,2	251	25,5	9	0,9	900	89,2	100	9,9
9	7	1,3	404	74,8	129	23,9	13	3,2	350	87,3	38	9,5
10	7	1,3	392	74,0	131	24,7	8	1,3	535	87,6	68	11,1
8-10	17	0,8	1527	74,3	511	24,9	30	1,5	1785	88,3	206	10,2
11	12	1,3	798	84,4	136	14,4	64	5,6	1016	89,6	54	4,8
12	19	1,3	1251	82,9	239	15,8	85	5,4	1419	90,5	64	4,1
11-12	31	1,3	2049	83,5	375	15,3	149	5,5	2435	90,1	118	4,4
13	8	0,8	744	76,8	217	22,4	9	0,9	877	87,2	120	11,9
14	1	3,0	19	57,6	13	39,4	-	0,0	31	91,2	3	8,8
13-14	9	0,9	763	76,1	230	23,0	9	0,9	908	87,3	123	11,8
15	1	2,1	40	85,1	6	12,8	1	1,8	50	87,7	6	10,5
16	6	2,0	214	73,3	72	24,7	8	2,9	242	86,7	29	10,4
17	1	3,8	15	57,7	10	38,5	1	3,6	24	85,7	3	10,7
1-17	125	0,9	10169	73,6	3515	25,5	443	3,1	12363	87,5	1332	9,4

* E jelleget 1959-ben két helységben nem vizsgáltam – Im Jahre 1959 in den zwei Ortschaften untersuchte ich diesen Charakter nicht.

a gyenge – schwach; b közepes – mittelmässig; c erős –kräftig.

17. táblázat. Tarkó profilja – Hinterhauptprofil

	Férfiak – Männer						Nők – Frauen					
	a		b		c		a		b		c	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	82	8,2	659	65,5	264	26,3	159	17,7	722	80,4	17	1,9
2	53	7,2	504	68,0	184	24,8	84	12,2	596	86,1	12	1,7
3	66	10,0	423	63,9	173	26,1	106	14,2	622	83,0	21	2,8
1-3	201	8,3	1586	65,9	621	25,8	349	14,9	1940	83,0	50	2,1
4	327	14,4	1502	66,3	436	19,3	401	17,5	1833	80,1	56	2,4
5	111	17,6	407	64,6	112	17,8	193	26,7	527	72,6	5	0,7
6	145	26,1	310	55,8	101	18,2	159	30,6	331	63,6	30	5,8
7	416	16,4	1727	67,9	399	15,7	567	21,8	1975	76,1	55	2,1
4-7	999	16,7	3946	65,8	1048	17,5	1320	21,5	4666	76,1	146	2,4
8	86	8,7	672	68,2	227	23,1	164	16,2	820	81,3	25	2,5
9	69	12,8	385	71,3	86	15,9	90	22,4	310	77,3	1	0,3
10	55	10,4	353	66,6	122	23,0	124	20,3	474	77,6	13	2,1
8-10	210	10,2	1410	68,6	435	21,2	378	18,7	1604	79,4	39	1,9
11	90	9,5	715	75,6	141	14,9	178	15,7	952	83,9	4	0,4
12	186	12,3	1103	73,1	220	14,6	286	18,2	1270	81,0	12	0,8
11-12	276	11,2	1818	74,1	361	14,7	464	17,1	2222	82,2	16	0,6
13	75	7,7	622	64,2	272	28,1	135	13,4	852	84,7	19	1,9
14	1	3,0	25	75,8	7	21,2	8	23,5	24	70,6	2	5,9
13-14	76	7,6	647	64,6	279	27,8	143	13,8	876	84,2	21	2,0
15	-	0,0	38	80,9	9	19,2	5	8,8	51	89,5	1	1,7
16	51	17,5	173	59,2	68	23,3	88	31,5	185	66,3	6	2,2
17	15	57,7	11	42,3	-	0,0	9	32,1	19	67,9	-	0,0
1-17	1828	12,8	9629	67,4	2821	19,8	2756	18,9	11563	79,2	279	1,9

a erősen domború – stark abgerundet; b enyhén domború – mässig abgerundet; c lapos –flach.

Országos Széchényi Könyvtár

18. táblázat. Szemszín – Augenfarbe*

	Férfiak – Männer						Nők – Frauen					
	a		b		c		a		b		c	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	259	25,8	286	28,4	458	45,6	159	17,7	283	31,5	456	50,8
2	180	24,3	175	23,6	384	51,8	126	18,2	180	26,0	385	55,6
3	175	26,4	198	29,9	287	43,4	178	23,8	209	27,9	361	48,2
1-3	614	25,5	659	27,4	1129	46,9	463	19,8	672	28,7	1202	51,4
4	412	18,2	844	37,2	1008	44,5	301	13,1	762	33,3	1228	53,6
5	168	26,7	223	35,4	239	37,9	147	20,3	247	34,1	330	45,6
6	100	18,0	180	32,3	277	49,7	66	12,7	145	27,9	309	59,4
7	746	29,4	793	31,2	1001	39,4	574	22,1	801	30,8	1220	47,0
4-7	1426	23,8	2040	34,0	2525	42,1	1088	17,7	1955	31,9	3087	50,3
8	258	26,2	259	26,3	466	47,3	181	17,9	273	27,1	554	54,9
9	110	20,4	151	28,0	279	51,7	63	15,7	109	27,2	229	57,1
10	117	22,1	144	27,2	266	50,2	129	21,1	146	23,9	335	54,8
8-10	485	23,6	554	27,0	1011	49,2	373	18,5	528	26,1	1118	55,3
11	257	27,2	285	30,1	404	42,7	247	21,8	392	34,6	495	43,7
12	519	34,4	462	30,6	528	35,0	394	25,1	529	33,7	645	41,1
11-12	776	31,6	747	30,4	932	38,0	641	23,7	921	34,1	1140	42,2
13	268	27,7	279	28,8	420	43,4	189	18,8	304	30,2	512	50,9
14	10	30,3	8	24,2	15	45,5	12	35,3	11	32,4	11	32,4
13-14	278	27,8	287	28,6	435	43,4	201	19,3	315	30,3	523	50,3
15	12	25,5	15	31,9	20	42,6	13	22,8	21	36,8	23	40,4
16	55	18,8	95	32,6	141	48,3	56	20,1	70	25,1	153	54,8
17	1	3,8	11	42,3	14	53,9	5	17,9	5	17,9	18	64,3
1-17	3647	25,5	4408	30,9	6207	43,5	2840	19,5	4487	30,7	7264	49,8

a világos –heli (1a-4a); b kevert – gemischt (4b-8, 10); c sötét – dunkel (9,11-16)

* 17 férfinél és 9 nőnél heterochromia iridis (a két szem színe eltérő) – Bei 17 Männer und 9 Frauen Heterochromia Iridis

19. táblázat. Hajszín – Haarfarbe*

	Férfiak – Männer								Nők – Frauen							
	a		b		c		d		a		b		c		d	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
1	7	0,7	3	0,3	7	0,7	988	98,3	3	0,3	3	0,3	12	1,4	880	98,0
2	2	0,3	-	0,0	3	0,4	736	99,3	-	0,0	1	0,1	9	1,3	682	98,6
3	2	0,3	-	0,0	7	1,1	653	98,6	5	0,7	12	1,6	20	2,7	712	95,0
1-3	11	0,5	3	0,1	17	0,7	2377	98,7	8	0,3	16	0,7	41	1,8	2274	97,2
4	3	0,1	29	1,3	41	1,8	2194	96,8	5	0,2	28	1,2	45	2,0	2214	96,6
5	2	0,3	19	3,0	8	1,3	601	95,4	2	0,3	23	3,2	13	1,8	687	94,8
6	1	0,2	6	1,1	16	2,8	534	95,9	2	0,4	7	1,3	13	2,5	498	95,8
7	8	0,3	44	1,7	42	1,7	2447	96,3	5	0,2	51	2,0	74	2,8	2467	95,0
4-7	14	0,2	98	1,6	107	1,8	5776	96,3	14	0,2	109	1,8	145	2,4	5866	95,6
8	4	0,4	-	0,0	5	0,5	976	99,1	2	0,2	2	0,2	8	0,8	997	98,8
9	-	0,0	3	0,6	1	0,2	536	99,3	-	0,0	3	0,7	6	1,5	392	97,8
10	2	0,4	2	0,4	6	1,1	520	98,1	2	0,3	1	0,2	11	1,8	597	97,7
8-10	6	0,3	5	0,2	12	0,6	2032	98,9	4	0,2	6	0,3	25	1,2	1986	98,3
11	2	0,2	4	0,4	4	0,4	936	98,9	7	0,6	4	0,4	15	1,3	1108	97,7
12	7	0,5	9	0,6	23	1,5	1470	97,4	7	0,4	7	0,4	21	1,4	1533	97,8
11-12	9	0,4	13	0,5	26	1,1	2407	98,0	14	0,5	11	0,4	36	1,3	2641	97,7
13	-	0,0	-	0,0	5	0,5	964	99,5	1	0,1	3	0,3	9	0,9	993	98,7
14	-	0,0	-	0,0	1	3,0	32	97,0	-	0,0	-	0,0	2	5,9	32	94,1
13-14	-	0,0	-	0,0	6	0,6	996	99,4	1	0,1	3	0,3	11	1,0	1025	98,6
15	-	0,0	-	0,0	1	2,1	46	97,9	-	0,0	-	0,0	-	0,0	57	100,0
16	-	0,0	-	0,0	2	0,7	290	99,3	2	0,7	-	0,0	-	0,0	277	99,3
17	-	0,0	-	0,0	-	0,0	26	100,0	-	0,0	2	7,1	1	3,6	25	89,3
1-17	40	0,3	119	0,8	171	1,2	13950	97,7	43	0,3	147	1,0	259	1,8	14151	96,9

* Egy férfi albino – Ein Mann ist albino.

a vörös – rot (I-VI); b szőke – blond (A-L); c átmeneti – dunkelblond (M-O); d barna-fekete – braun-schwarz (P-Y).

20. táblázat. Hiernaux-féle távolságok. Die Indices der Distances nach Hiernaux

Férfiak – Männer										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1		75	494	619	800	650	125	481	519	488
2	75		494	731	900	412	62	331	306	644
3	494	494		231	269	319	369	206	1037	906
4	619	731	231		200	824	600	455	1169	956
5	800	900	269	200		930	756	400	1656	1056
6	650	412	319	824	930		394	218	769	1394
7	125	62	369	600	756	394		250	481	594
8	481	331	206	455	400	218	250		950	1050
9	519	306	1037	1169	1656	769	481	950		1025
10	488	644	906	956	1056	1394	594	1050	1025	

Nők – Frauen										
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1		100	906	675	800	794	194	644	125	700
2	100		787	856	1000	712	169	669	194	1187
3	825	787		156	319	212	706	294	925	1544
4	675	856	156		200	356	731	225	887	1187
5	800	1000	319	200		799	875	349	1219	987
6	794	712	212	356	799		638	381	806	1681
7	194	169	706	731	875	638		425	225	831
8	644	669	294	225	349	381	425		887	1156
9	125	194	929	887	1219	806	225	887		900
10	700	1187	1544	1187	987	1681	831	1156	900	

1 Nyugat-dunántúli őslakosok – Urbewohner von West-Transdanubien; 2 Közép-dunántúli őslakosok – Urbewohner von Mittel-Transdanubien; 3 Duna-Tisza közti őslakosok – Urbewohner von Donau-Theiß Zwischenstromgebiet; 4 Jászok – Jaßen; 5 Kiskunok – Kleinkumanen; 6 Palóc centrum – Palotzen Zentrum; 7 Tiszántúli őslakosok – Urbewohner von der Gegend jenseit der Theiß; 8 Nagykunok – Großkumanen; 9 Felvidéki őslakosok – Urbewohner von Süd-Slowakei; 10 Székelyek – Sekler (Rumänien).

21. táblázat. Őslakos és telepés csoportok Hiernaux-féle távolságai tájegységenként. – Die Indices der Distances nach Hiernaux unter den Urbewohner und Eingewanderten pro Landschaften

		Férfiak – Männer	Nők – Frauen
1 Nyugat-dunántúli őslakosok	3 Dunántúli telepések	37	137
2 Közép-dunántúli őslakosok	3 Dunántúli telepések	81	250
4 Duna-Tisza közti őslakosok	5 Duna-Tisza közti telepések	156	194
6 Tiszántúli őslakosok	7 Tiszántúli telepések	87	137
8 Palóc centrum	9 Egyéb palócok	175	75

22. táblázat. 24-60 éves magyar férfiak Howells-féle szigma rációi. – Die Sigma Rationen der 24-60 jährigen ungarischen Männer

Jelleg - Merkmal (Martin No.)		Jelleg – Merkmal (Martin No.)	
Testmagasság (1)	112,41	Orrmagasság (21)	90,53
Fejhossz (1)	97,03	Orrszélesség (13)	82,41
Fejszélesség (3)	104,42	Méreték együtt	97,66
Homlokszélesség (4)	90,61	Fejfelző (3:1)	96,03
Járomívszélesség (6)	105,21	Arcfelző (18:6)	92,16
Morfológiai arcmagasság (18)	98,05	Orrfelző (13:21)	80,13
Állkapocsszöglet-szélesség (8)	98,28	Jelzők együtt	89,44

Átlagos szigma ráció 100,00 – Durchschnittliche Sigma Ration 100,00.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

23. táblázat. A szerző által vizsgált magyarok taxonómiai megoszlása (%)
- Taxonomie der Ungaren, untersucht von Henkey (%)

Típus – Typ	1	2	3	4	5	6	7	8	1-8*
Turanid	36,0	28,7	36,4	24,9	43,0	46,2	34,3	31,9	31,4
Pamíri	18,1	7,0	16,0	13,3	17,8	24,8	16,3	1,4	12,0
Dinári, keleti dinaroid	8,5	5,4	3,9	5,1	7,0	3,4	6,6	2,9	5,8
Előázsiai	2,6	8,5	4,0	1,9	1,9	1,7	1,5	4,3	5,3
Keletbalti	3,2	4,3	3,7	7,6	3,3	3,4	2,5	1,4	4,5
Keleti mediterrán (kaszpi, pontusi, iráni)	4,5	4,3	5,0	1,2	4,9	0,9	12,6	16,0	4,1
Alpi	2,1	2,5	2,5	2,8	2,0	0,9	2,5	2,9	2,5
Lapponoid	1,0	1,7	2,0	2,5	1,1	3,4	1,5	2,9	1,7
Mongoloid	0,8	1,0	0,7	0,9	0,9	0,9	1,4	2,9	0,9
Gracilis mediterrán	0,3	1,2	0,5	0,7	0,4	0,0	0,7	8,7	0,8
Északi (nordoid)	0,2	0,6	0,2	0,5	0,0	0,0	0,3	2,9	0,4
Cromagnoid	0,3	0,4	0,2	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4
Atlanto-mediterrán	0,2	0,1	0,1	0,2	0,0	0,0	0,3	1,4	0,1
Uráli	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,2	0,0	0,1
Meghatározhatatlan (x)	22,1	34,2	24,7	37,6	17,6	14,5	19,2	20,3	30,0
Vizsgáltak száma (Zahl der untersucher)	5137	14899	4713	5185	2185	117	594	69	32899

1 Dunántúl – Transdanubien; 2 Duna-Tisza köze - Donau-Theiß Zwischenstromgebiet; 3 Tiszántúl - Gegend jenseit der Theiß; 4 Palócföld – Palotzland; 5. Felvidék – Ungaren von Süd-Slowakei; 6 Kárpátalja – Ungaren von Ukraine; 7 Székelyek – Sekler (Rumänien); 8 Moldva – Ungaren von Moldau (Rumänien); 1-8 Magyarok összesen – Ungaren zusammen.

* Henkey 1997. III. 31.

Országos Széchényi Könyvtár

24. táblázat. A fényképtáblákban szereplő egyének antropológiai jellemzői.
- Die charakteristischen Eigenschaften der Personen auf den Fototafeln.

	a	b	c	d	e	f	g	h	i	j	k	l	m	n
1	156,2	177	150	112	146	113	112	49	32	84,75	77,40	10	W	turanid
2	176,8	204	177	117	161	122	112	54	40	86,76	75,78	14	Y	turanid
3	180,2	185	154	121	147	115	110	49	34	83,24	78,23	15	Y ²	turanid
4	180,3	195	160	120	148	124	121	51	38	82,05	83,78	15	X	turanid
5	170,8	180	157	114	146	113	115	48	35	87,22	77,40	13	U	turanid
6	172,1	186	160	118	149	119	115	54	37	86,02	79,87	15	W	turanid
7	161,1	181	154	113	141	112	105	49	34	85,08	79,43	13	W	turan(o)id
8	185,2	200	171	125	160	124	127	54	36	85,50	77,50	14	W	turanoid
9	165,8	181	157	117	146	112	109	50	34	86,74	76,71	10	X	turanoid
10	168,2	188	156	117	148	119	118	54	37	83,08	80,41	15	X	turanoid
11	175,0	186	157	116	150	113	109	50	33	84,41	75,33	14	X	turanoid
12	181,3	189	163	114	147	124	114	52	38	86,24	84,35	14	W	turanoid
13	177,2	196	167	122	152	128	122	56	37	85,20	84,21	8	Y	turano-(pamíri)
14	164,3	177	157	110	140	111	108	48	31	88,70	79,29	15	Y	turano-pamíri
15	173,3	199	181	119	156	117	132	57	37	90,95	75,00	13	Y ²	turano-(pamíri)
16	166,0	190	162	115	151	127	113	57	39	85,26	84,11	15	Y ²	pamiro-turanid
17	165,0	182	164	115	151	115	112	52	34	90,11	76,16	10	Y	pamiro-turanid
18	174,0	190	165	112	152	129	111	56	39	86,84	84,87	11	W	pamiro-turanid
19	168,7	188	167	111	151	121	117	54	31	88,83	80,13	13	W	pamiro-turanid
20	157,2	174	152	109	132	110	103	51	31	87,36	83,33	11	T	pamíri
21	168,9	185	155	110	137	124	109	53	36	83,78	90,51	13	W	pamiroid
22	159,0	186	157	113	147	137	110	60	35	84,41	93,20	9	Y	armenid
23	159,4	171	153	107	135	109	98	53	32	89,47	80,74	7	Y	armenoid
24	166,8	187	160	107	139	123	112	56	32	85,56	88,49	7	Y	armenoid
25	179,5	182	167	117	152	137	115	60	37	91,76	90,73	8	U	dinári
26	170,1	182	156	107	137	123	97	53	30	85,71	89,78	13	W	dinári
27	170,1	185	157	112	145	129	100	56	35	84,86	88,97	8	U	kel. dinaroid
28	176,2	191	157	111	141	126	110	56	34	82,20	89,36	14	Y	kel. dinaroid
29	162,2	176	157	114	146	106	115	47	32	89,20	72,60	1b	M	keletbalti
30	168,2	182	161	113	147	109	108	45	34	88,46	74,15	3	S	keletbalti
31	174,8	192	148	111	133	127	111	52	35	77,08	95,49	13	Y	kaszpi
32	161,1	183	150	108	133	112	111	48	34	81,97	84,21	15	Y ²	kaszpi
33	164,8	190	148	106	141	120	115	53	29	77,89	85,11	11	X	pontusi
34	150,0	171	157	112	140	104	99	45	32	91,81	74,29	11	U	alpi
35	163,3	183	164	107	138	107	108	44	36	89,62	77,54	15	X	lapponoid
36	170,1	186	158	111	149	125	113	56	34	84,95	83,89	13	V	mongoloid
37	173,8	191	177	118	156	118	116	54	36	92,67	75,64	15	Y ²	turanid + kel. din.
38	155,3	170	153	116	148	109	114	45	34	90,00	73,65	5	T	turanid + kel. bal.
39	164,7	183	155	108	144	111	105	52	37	84,70	77,08	14	Y	turanid + arm.
40	159,0	174	166	115	146	120	106	61	34	95,40	82,19	11	W	armenid (+ tur.)
41	175,0	185	169	122	159	125	112	62	33	91,35	78,62	15	X	kel. dinaroid + tur.
42	160,0	184	166	110	151	112	111	56	33	90,22	74,17	11	W	dinári + turanid
43	177,3	187	164	118	147	122	107	55	32	87,70	82,99	13	W	kel. dinaroid + pam.
44	156,3	174	149	104	133	115	101	52	31	85,63	86,47	11	W	pamíri + dinári
45	164,7	175	162	111	151	125	116	55	36	92,57	82,78	4a	W	armenid + kel. bal.
46	159,2	184	154	111	140	110	106	46	33	83,70	78,58	1b	X	keletbalti + tur.
47	181,2	204	160	117	150	132	115	56	36	78,43	88,00	13	Y ²	kaszpi + turanid
48	162,4	188	157	113	143	117	104	54	34	83,51	82,81	15	Y ²	kaszpi + turanid

a testmagasság (1); b fejhossz (1); c fejszélesség (3); d homlok szélesség (4); e járomívszélesség (6); f morfológiai arcmagasság (18); g állkapocszöglet-szélesség (8); h orrmagasság (21); i orrszélesség (13); j fejelző (3:1); k arcjelző (18:6); l szemszín = Augenfarbe; m hajszín = Haarfarbe; n típus = Typ.

Y² jelzéssel a Fischer-Saller táblában nem szereplő koromfekete hajszínnyalattal vettem fel. – Mit dem Zeichen Y² nahm ich den in der Fischer-Saller Tabelle nicht vorkommenden russischwarzen Farbton auf.

Gyula Henkey:
Ethnisch-anthropologisch
Untersuchung des Ungarntums

Diese Zusammenfassung basiert sich auf meine Daten, die ich zw. 1956 und 1997 bei der Untersuchung von 32.899 ungarischen Erwachsenen aufgenommen habe. Hier werden aber auch die Ergebnisse der Untersuchungen von 2.214 Nichtungarn (Deutschen, Slowaken, Kroaten, Bunjewatzen, Schokatzten innerhalb unseres Landes und Tataren aus Bulgarien) beachtet.

Die Basisdaten der 24-60-jährigen Ungarn sind in den Tabellen 1-19., die Benennung einzelner ungarischer Gruppen im unteren Teil der ersten Tabelle zu sehen. Für die 24-60-jährigen Ungarn sind die Brachycephalie, Euryprosopie, vorstehendes Jochbein, steile Stirn, mäßig hervorspringender Nasenrücken, mäßig abgerundetes Hinterhaupt und braun-schwarze Haarfarbe charakteristisch.

Obwohl bei beiden Geschlechtern der gerade Nasenrücken und die dunkle Augenfarbe am häufigsten sind, aber die Verteilung dieser Merkmale ist bei den Ungarn weniger einheitlich. Bei der Mehrheit der Bevölkerung ungarischen Ursprungs erhöht sich die Häufigkeit des konvexen Nasenrückens und der dunklen Augenfarbe. Die Durchschnittsstatur der 24-60-jährigen ungarischen Männer ist 170 cm (gross), die der Frauen 157,87 cm (übermittelgross). Bei den Musterungen fiel es auf, dass die Durchschnittsstatur seit dem Jahrgang 1937 jährlich um 0,4 cm größer wird, so ist die Statur zw. 1991 und 1997 geprüften wesentlich größer, die der Männer 172,24 cm, die der Frauen 160,15 cm. Die größten sind die in der Südslowakei lebenden Ungarn, die ich 1991-1997 untersucht habe. Die durchschnittliche Sigma Ration der Maßen der 24-60-jährigen Männer 97,66, die von den drei Indexen 89,44. In der Tabelle Nr. 20 gebe ich die Distanzen nach Hiernaux der ungarischen Urbevölkerungsgruppen, in der Tabelle Nr. 21 die der Kolomisten an.

Die Reihenfolge der häufiger vorkommenden Typen bei den Ungarn: turanid (31,4%), pamirisch (12,0%), dinarisch-ostdinaroid (5,8%), vorderasiatisch (5,3%), ostbaltisch (4,5%), ostmediterrän (4,1%). Bei der Charakterisierung der Typen habe ich die Daten von allen Ungarn über 18 Jahren studiert. Innerhalb des turaniden Typs ist die „Alföld“-Variante (Bilder

7-12.) am häufigsten. Besonderer Bedeutung ist auch das Vorkommen der Variante mit starkem andronowo Charakter (Bilder 3-6.). Nur selten sind die Varianten mit stärkerem mongoloiden Merkmal (Bild 1.) und der turanide Mitteltyp (Bild 2.) zu bemerken, aber die turani-pamirische Übergangsform (Bilder 13-15.) kommt in erhöhter Häufigkeit vor. Innerhalb des pamirischen Typs ist die pamiro-turanide Übergangsform (Bilder 16-19.) wesentlich häufiger, als die markante pamirische (Bilder 20-21.). Der vorderasiatische (Armenid) Typ wird mit den Bildern 22-24., die dinarische Variante mit den 25-26., die Ost-Dinaroid-Variante mit den Bildern 27-28. vorgestellt. Der klassische ostbaltische Typ (Bild 29.) und die ostbaltische Variante mit starkem lapponidem Charakter (Bild 30.) sind in ähnlichem Prozentsatz zu finden. Innerhalb des ostmediterranischen Typs haben die Varianten folgende Reihenfolge: kaspische (Bilder 31-32.), pontische (Bild 33.), iranische. Die selteneren Typen werden mit den Bildern 34-36., die häufigeren Mischungsformen mit den Bildern 37-48. vorgestellt.

Aufgrund der untersuchten 32.899 ungarischen Erwachsenen waren die folgenden Typen zu finden: Typen mittelasiatischer Herkunft (turamid, pamirisch, kaspisch, mongoloid) in 46,2%, die kaukasischen Formen (vorderasiatisch, ostdinaroid) in 8,1%, die finnougriischen Typen (uralisch, lapponid und die finnougriischen Formen des Ostbaltischen) in 4,6%, die altslawischen Merkmalgruppen (die slawischen Formen des Ostbaltischen und die Hälfte nordischen und cromagnoiden des Typs) in 2,1%. Die in je 0,4% bemerkbaren nördischen und cromagnoiden Typen haben eine Hälfte mit deutschem Familiennamen. Im Falle der Urbewohner 20 619 Ungarn (sie bilden 62,7% der von mir untersuchten Ungarn) erhöht sich der Prozentsatz der mittelasiatischen (auf 52,2%) und der kaukasischen Typen (auf 9,3%), während der der finnougriistischen und der slawischen Formen vermindert sich auf 3,8%, bzw. auf 1,1%. Die mittelasiatischen und kaukasischen Schichten bekamen in der Arpadenzeit durch die eingesiedelten Petschenegen, Kumanen, Jassen, Wolga- und Bulgar-Türken und Alanen aus der Umgebung von Derbent Nachschub, aber finnougriistisches Volk kam nicht mehr in den Karpatenbecken. Denn in der Entstehung der slawischen Völker in der Zeit der Landnahme haben die Völker aus Mittelasien eine bedeutende Rolle gespielt, hauptsächlich die Spätawaren, jedoch wurde das ethnische-anthropologische Bild der Ungarn durch diese Rassenvermischung nicht beeinflusst. Der

Prozentsatz der bei den landnehmenden Ungarn auch häufigen Typen, des Turaniden und des Pamirischen, erhöht sich hauptsächlich in den Gebieten, die von der osmanischen Eroberung verschont geblieben sind, oder wo sie nur 20-25 Jahre lang gedauert hat. Die Häufigkeit dieser beiden mittelasiatischen Typen sind bei den Ungarn in der Ukraine und der Südslowakei höchstgradig. Entlang des ehemaligen Grenzlandes, hauptsächlich in Westtransdanubien, in der Grossen Schüttinsel (ung.: Csallóköz) und im Seklerland erhöht sich außer des turaniden und pamirischen Typs auch das Vorkommen der kaspischen, pontischen und ostdinaroiden Varianten, das man mit den Wehrdienst leistenden militärischen Hilfsvölkern, mit den Kabaren, Seklern und Petschenegen in Zusammenhang bringen kann. Die einheimischen ungarischen Populationen stehen den mittelasiatischen nördlichen und südlichen Kasacken, Üsbegen, den kaukasischen Oseten, Balkaren und Karatschajen nah.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

5. rész

A KÁRPÁT-MEDENCE
NÉPEI

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Az 1956 és 1997 közötti etnikai embertani vizsgálataim alkalmával 35,103 felnőtt személy felmérésére került sor. A vizsgáltak közül 32,899 a magyar, 142 a hazai horvát, 302 a hazai bunyevác, 165 a hazai sokác, 214 a hazai szlovák és 522 a magát svábnak nevező német. A Kárpát-medence 194 helységében vizsgáltam, ezek közül Kecskeméten, Szeremlén és Szankon feldolgozás előtt külön választottam az őslakosok és a telepesek vizsgálati lapjait. Az általam vizsgált népeket az I. számú kimutatásban sorolom fel.

A vizsgálati helyek kiválasztását minden megyében alapos népességtörténeti tájékozódás és a helyi szervezőkkel, kutatókkal való egyeztetés előzte meg. Törekedtem arra, hogy minden tájegységben sor kerüljön őslakos, telepesek és kevert népek, valamint hazai nemzetiségek vizsgálatára. Ahol vizsgálataimra komplex kutatás keretében került sor, célkitűzéseimet a helyi szervezők is magukévá tették. A más nemzetiségek vizsgálatát az embertani kölcsönhatások tanulmányozása érdekében tartottam fontosnak. A Rábaközben a cél az őslakos eredetű népek vizsgálata volt, Dél-Szlovákiában, Kárpátalján és a Székelyföldön pedig a szervezőknek őslakos eredetű magyar népek vezetőit sikerült meggyőzniük, hogy vállalják el vizsgálataim előkészítését. E téren a legnagyobb segítségnek a helységek polgármestereinek támogatása bizonyult. Kétnyelvű népeknél az 1910-es népszámlálás során többségük kimutatott anyanyelvet tekintettem irányadónak a helységek nemzetiségének meghatározása szempontjából. Meg kell jegyezni, az 1910-es népszámlálási adatoktól eltérően 1987-ben a bolhóiak egymással is csak magyarul beszéltek és említették, 1930 körül a lakosok kérték, a helyi római katolikus elemi iskolában a horvát helyett a magyar legyen a tanítás nyelve, Vácegresen (a volt Zsidón) pedig a két világháború között a magyar anyanyelvűek kerültek többségbe. Terveztem vizsgálni szlovéneket a Zala megyei Apátistvánfalván, magyarokat, bunyevácokat, sokácokat, szerbeket Dél-Bácskában, magyarokat az ausztriai Alsóőrön és Bihar megyének Romániához tar-

tozó részében, de 1988-ban levelemre se Apátistvánfalva akkori tanácselnöke, se a Magyarországi Szlovének Szövetsége nem válaszolt, a szerbiai belügyminisztérium nem reagált a Zombor város tanácselnöke által 1971-ben előterjesztett kutatási tervemre, az alsóőri és kelet-bihari szervezők pedig nem tudták vállalni, hogy az összes 24-60 éves magyar őslakosokat felkérő levéllel hívják be etnikai embertani vizsgálatra. Szerettem volna egy cigány közösség összes 24-60 éves tagjait is vizsgálni, ez ügyben kértem polgármesterek, vajdák, múzeológusok, majd 1993-ban a Cigány Munkások és Vállalkozók Országos Szövetsége segítségét is. Az utóbbi elnöke, Sánta Elemér levelében kilátásba helyezte, az ügyet egy település közösségének vezetőivel megbeszéli és az eredményről 2-3 hónapon belül tájékoztat, de újabb levelet nem kaptam. Bár a hercegszántói sokácok vizsgálatát 1969-ben elvégeztem és vonatkozó etnikai embertani tanulmányomat 1979-ben Hercegszántó község polgármesteri hivatalának leadtam, de a tervezett helyi monográfia megjelenésére a szerkesztő betegsége miatt nem került sor.

Népességtörténeti vázlat

A vizsgált magyarok embertani jellegeit tájegységek és néprajzi egységek szintjén "Őseink nyomában" című könyvemben (Henkey 1993) és e kötet "A magyarság etnikai embertani vizsgálata" című tanulmányomban részletesen ismertettem, az általam felmért hazai horvát és szlovák származásúak, bunyevácok, sokácok és németek adatai népességtörténeti utalásokkal együtt megjelent tanulmányaimból ismerhetők meg (Henkey 1981, 1985, 1987, 1990). Már említettem, sokác munkám nem jelent meg, de sokácokra utaló adatok bunyevác tanulmányomból is megismerhetők (Henkey 1987). A magyarokkal kapcsolatban ismételten rá kell mutatnom a népességtörténeti lényegre, hogy az őslakos népekségek a legnagyobb mértékben a Nyugat-és Közép-Dunántúlon, Dél-Szlovákiában, Kárpátalja déli részében, a Tiszántúl és a Partium északi felében, valamint a Székelyföldön maradtak fenn, a legnagyobb fokú elnéptelenedésre pedig a Bánátban, Bácskában, a Duna-Tisza közén, a Tiszántúlnak a Hármasköröstől délre eső részében és a Dunántúl keleti sávjában került sor.

A horvátoknál, bosnyákoknál gyakori balkáni dinári típus Dalmácia őslakóira, az illirekre vezethető vissza (Bartucz 1938). A horvátok származását az is befolyásolta, hogy 670 körül Kovrát onogur-bolgár kagán ötödik fia tele-

pedett le oda népével (László 1977) és 803-ban, az Avar Birodalom megdöntése után egész (késő) avar törzsek menekültek a horvátok és szlovének közé (Erdélyi 1986). Az említetteken kívül a bolhói hagyományok része, hogy a környékre egy honfoglaló magyar nemzetség telepedett, akikre az oszmán-török hódoltság elől észak felé húzódó horvátok rátelepedtek.

A bunyevácok ősei Dalmácia és Bosznia felől érkeztek a Bácskába és a Dunántúl délkeleti részébe, de első csoportjaik az oszmán-törökök jobbágyaiként (Báldy 1966/67), azaz náluk az onogur-bolgár és későavar hatáson kívül oszmán-török keveredés is valószínű. A katymári és csávolyi hagyományok szerint a bunyevácokkal egy időben magyar családok is érkeztek, magyar családnevek mindkét bunyevác népességnél kimutathatók. Katymáron a Vácitay nevűek ősüket magyar köznemes eredetűnek tartják, nevük eredetileg Váczy volt. Mert a sokácok ősei is Dalmácia felől érkeztek és sokáig éltek az oszmán-törökök által meghódított területen, náluk is feltételezhető az oszmán-török keveredés.

A szlovákok ősi magjának a Nyitra-szlávokat tartják, akik egyik része a Kárpát-medence északi folyóvölgyeit benépesítő magyar földműves családok elől a lipitói medencébe húzódott, míg másik részük helyben maradt és együtt élt a magyarokkal (Mályusz 1922). A XV. századi néprajzi térkép szerint a Vág völgyében Trencsén megye közepéig, a Nyitra völgyében Oszlányig, a Turóc völgyében Ruttkáig, a Garam völgyében Besztercebányáig, keleten Eperjesig és a Vihorlát hegységig magyarok, vagy magyarok és szlávok vegyesen éltek (Szűcs 1982). Az Aszód környéki Vácegresre (a volt Zsidóra) az újratelepítők Hont megye középső részéből érkeztek, 1720-ban 10 szlovák és 3 magyar háztartást írtak össze (Borovszky 1910), míg Lucfalvára Zólyom, Turóc, Liptó és Árva megyéből (Borovszky 1911).

A vizsgált hazai németek közül a hajósiak ősei földesúri telepítés során 82 különböző helyről érkeztek, a szulokiak spontán telepesként jöttek, míg a Szeremlén vizsgáltak túlnyomóan Vaskútról menekültek el 1945-ben a kitelepítés elől, de sor került a szerbiai internáló táborokból megszökött dél-bácskai németek vizsgálatára is.

A felvétel és a feldolgozás módszere

A hazai népségek vizsgálatára nagyrészt a helyi tudószűrésekkel párhuzamosan került sor, de az újkígyósi magyarok, a szuloki németek, valamint a felvidékiek, kárpátaljaiak és a székelyek írásbeli felkérés vagy szóbeli meghívás útján külön szervezett etnikai embertani vizsgálat keretében jelentek meg. A méréteket és a morfológiai jellegeket Martin (Martin-Saller 1957-1966) előírásai szerint vettem fel, a szemszínt a Martin-Schulz, a hajszínt a Fischer-Saller tábla alapján rögzítettem. Sor került az önként jelentkező távoli vidékiek és nagyvárosi származásúak felmérésére is, de az utóbbiak adatait tájegységenként külön csoportban dolgoztam fel. A főbb embertani jellegek elemzését a 24-60 évesek adatai alapján végeztem el, míg a típusok megoszlásánál az összes felnőttek meghatározásait vettem figyelembe.

A főbb embertani jellegek elemzése

Testmagasság. Az általam vizsgált kárpát-medencei népek közül a dél-somogyi horvátok termete a legnagyobb, magas és a hazai németeké a legkisebb, csak nagyközepes (1. táblázat). E téren azonban figyelembe kell venni, hogy Európában a termet átlaga az utóbbi évtizedekben emelkedik, Magyarországon a sorozottaknál az 1937-ben születettektől kezdve minden évben 0,4 cm-el (Véli 1967). Mert a hercegszántói sokárok vizsgálatát fejeztem be legkorábban, 1969-ben, az ő átlagaik kissé magasabbak lennének későbbi felmérés esetén. A magyar csoportok közül a felvidékiek termete feltűnően magas (férfiaknál 174,29 cm, nőknél 161,28 cm), őket viszont 1991 és 1997 között vizsgáltam. A hazai németek átlaga azért jelentősen kisebb a többi népekhez képest, mert a felmértek többségét kitevő hajósiaknál az átlag férfiaknál csak 167,30 cm, nőknél 155,25 cm, ami összefüggésben lehet azzal, hogy a hajósiak őseinek nagy többsége Württemberg tartományból érkezett, melynek a középső és északi része Németország azon területei közé tartozik, ahol a termet átlaga a legkisebb (Schwidetzky 1979).

Fejhossz. E méret átlaga mindkét nemnél a németeknél a legnagyobb és a horvátoknál a legkisebb. (2. táblázat).

A fejszélesség átlaga mindkét nemnél a bunyevácoknál a legnagyobb és a német férfiaknál, valamint a horvát nőknél a legkisebb (3. táblázat). Emlí-

tenem kell, hogy e méret orosz (154,50 mm) és az egyéb európai (151,00 mm) férfiak átlagához képest (Bunak 1976) minden általam vizsgált népnél lényegesen nagyobb. A női átlagokat Bunak (1976) nem adta meg.

Homlokszélesség. Mindkét nemnél a legszélesebb a horvátok és legkevésbé széles a bunyevácok homloka, de e téren kicsi az eltérés a kárpát-medencei népek között (4. táblázat).

Járomívszélesség. Férfiaknál a sokácok, nőknél a bunyevácok járomíve a legszélesebb, a horvát férfiaké és a sokác nők pedig a legkevésbé széles (5. táblázat), de férfiaknál minden általam vizsgált nép e mérete lényegesen szélesebb, mint az orosz (140,60 mm) és az egyéb európai (140,00 mm) átlag. A nők átlagait Bunak (1976) nem közölte.

Morfológiai arcmagasság. E méret átlaga a bunyevác férfiaknál és a sokác nőknél a legnagyobb, legkisebb pedig a horvát férfiaknál és a német nőknél (6. táblázat). Férfiaknál mind a hat kárpát-medencei nép morfológiai arcmagassága jelentősen kisebb, mint az egyéb európai népeknél (125,90 mm - Bunak 1976). Az orosz antropológusok az arcmagasságot nem az orrgyöktől, hanem a szemöldöktől mérték, ezért az oroszok átlaga nem összehasonlítható.

Állkapocsszögletisélesség. Mindkét nemnél a horvátok állkapocsszöglete a legszélesebb és a német férfiaké, valamint a sokác nők a legkevésbé széles (7. táblázat). Férfiaknál minden kárpát-medencei nép e mérete lényegesen nagyobb, mint az orosz (107,90 mm) és az egyéb európai népek átlaga (108,50 mm).

Az orrmagasság mindkét nemnél a sokácoknál a legnagyobb és a szlovákoknál a legkisebb (8. táblázat).

Orrszélesség tekintetében alig van eltérés a kárpát-medencei népek között (9. táblázat).

Fejfelző. Mindkét nemnél a legrovidebb a horvátok és legkevésbé rövid a németek fejfelzője (10. táblázat). Az orosz férfiak fejfelzőjének átlaga 81,40 (Bunak 1976), a kárpát-medencei népektől jelentősen eltérő.

Arcjelző. Férfiaknál minden általam vizsgált kárpát-medencei népnél széles az arcjelző, valamint nőknél is a bunyevácok és sokácok kivételével, akiknél közepes (11. táblázat).

Az orrjelző a kárpát-medencei népeknél mindkét nemnél keskeny, bunyevác férfiaknál és sokác nőknél a legkeskenyebb, szlovák férfiaknál és horvát nőknél pedig a legkevésbé keskeny (12. táblázat).

Járomcsont alakja tekintetében a frontálisan lapult (előreálló) forma a németek kivételével a többi általam vizsgált népnél abszolút többségében van, legnagyobb mértékben e forma a horvátokra és a magyarokra jellemző (13. táblázat).

Homlokprofil vonatkozásában minden általam vizsgált kárpát-medencei népnél a meredek forma van nagy többségben. Ez a forma a legnagyobb arányban a horvátokra jellemző. (14. táblázat).

Orrprofil. E jelleg megoszlása vonatkozásában a kárpát-medencei népek eléggé eltérőek. A magyaroknál mindkét nemnél egyenes, konvex, konkáv az előfordulás sorrendje, bunyevácoknál, horvátoknál, sokácoknál és német férfiaknál a konvex, szlovákoknál a konkáv forma gyakorisága emelkedik a magyar átlaghoz képest (15. táblázat).

Orrhát kiemelkedése. Bunyevác férfiak kivételével minden általam vizsgált kárpát-medencei népnél, mindkét nemnél a közepesen kiemelkedő orrhát van abszolút többségben. A bunyevácoknál, sokácoknál, horvátoknál és német férfiaknál az erősen kiemelkedő, szlovákoknál a közepesen kiemelkedő forma aránya emelkedik a magyar átlaghoz képest (16. táblázat).

Tarkó profilja. Német nők kivételével minden általam vizsgált kárpát-medencei népnél, mindkét nemnél az enyhén domború tarkó van abszolút többségben. Horvátoknál, bunyevácoknál a lapos, németeknél és szlovák nőknél az erősen domború forma gyakorisága emelkedik jelentősebben a magyar átlaghoz képest (17. táblázat).

Szemszín. A magyaroknál e tekintetben sötét, kevert (zöldes), világos az előfordulás sorrendje. Horvátoknál, bunyevácoknál a sötét, a németeknél, szlovákoknál a világos, a sokácoknál a zöldes szemszín aránya emelkedik a magyar átlaghoz képest (18. táblázat). A sötét szemszín az oroszoknál lényegesen ritkábban volt észlelhető, férfiaknál 5,1%-ban, nőknél 7,2%-ban.

Hajszín. Minden általam vizsgált kárpát-medencei népnél a barna-fekete hajszínárnyalatok vannak túlnyomó többségben. Ezek horvát és sokác férfiaknál, valamint horvát és bunyevác nőknél a 97,7%-os magyar férfi és a 96,9%-os magyar női átlagnál kissé nagyobb, a németeknél és a szlovákoknál kisebb arányban észlelhetők (19. táblázat). Az oroszoknál a barna-fekete hajszínárnyalatok kisebb mértékben, férfiaknál 68,0%-ban, nőknél 62,5%-ban voltak meghatározhatók (Bunak 1976).

A Howells-féle szigma ráció

A 24-60 éves kárpát-medencei férfiak 9 méretével és 3 jelzőjével kapcsolatban kiszámítottam a szigma rációkat, vagyis az egyes népek jellegeinek szórását az egész emberi faj megfelelő szórásának százalékában fejeztem ki (Thoma 1956). Mind a méretek, mind a jelzők tekintetében a horvátok a leghomogénebbek, a méretek szempontjából a németek, a jelzők vonatkozásában a szlovákok szigma rációja a legnagyobb, azaz a legkevésbé homogének (20. táblázat).

A Hiernaux-féle számítások

A Hiernaux-féle antropológiai-statisztikai számítások (Piveteau 1965) során az alábbi jellegeket vettem figyelembe: testmagasság, fejhossz, fejszélesség, járomívszélesség, morfológiai arcmagasság, állkapocsszögletisélesség, orrmagasság, fejjelző, arcjelző, frontálisan lapult járomcsont, meredek homlok, konvex orrhát, erősen kiemelkedő orrhát, enyhén domború tarkó, sötét szemszín és barna-fekete hajszín. 16 jelleg összehasonlítása esetén 625 az átlagos távolság. E számítások eredményei szerint a kárpát-medencei népek közül mindkét nemnél a magyarok és a szlovákok állnak a legközelebb, a legnagyobb eltérés pedig a német és horvát férfiak, valamint a német és bunyevác nők között mutatható ki (21. táblázat). Ha a magyaroktól való távolságokat vesszük figyelembe, a magyar férfiak a szlovákokon kívül a sokácoktól, bunyevácoktól, horvátoktól, a magyar nők a horvátoktól térnek el eléggé kis mértékben.

Típusok megoszlása

Az általam vizsgált kárpát-medencei népeknél főleg a turanid, pamiri, dinári-keleti dinaroid, előázsiai és keletbati típusok előfordulása jelentős, a németeknél az alpi is gyakori és az északi aránya is eléri az 5%-ot. Az 1-6. képekkel magyarokat, a 7-12. képekkel horvátokat, 13-15. képekkel bunyevácokat, 16-18. képekkel sokácokat, 19-21. képekkel szlovákokat és a 22-24. képekkel németeket mutatok be. A magyarok azért csak hat személy képein láthatók, mert e könyv előző négy tanulmányában a gyakoribb típusokat és kevert formákat nagy számban mutattam be, a horvátokat pedig azért mutatom be hat személy képeivel, hogy az olvasók a magyarok és a dél-somogyi horvátok tipológiai

közelállását jobban megismerhessék. Aki a hazai nemzetiségekre jellemző típusokat és formákat részletesebben kívánja megismerni, azokat korábban megjelent munkáimban (Henkey 1981, 1985, 1987, 1990) láthatja.

A magyaroknál, horvátoknál, szlovákoknál és részben a sokácoknál első helyen álló turanid típuson belül a nagyrészt europoid, kisebb részben mongoloid jellegű nagy-magyar-alföldi változat (2., 8-9., 14., 16. kép) a leggyakoribb, melyre jelenleg a magas vagy nagyközepes termet, a fej nagy méretei mellett rövid fejjelző, széles-igen széles, középmagas arc mellett széles arcjelző, frontálisan lapult (előreálló) járomcsont, meredek homlok, közepesen kiemelkedő, egyenes vagy enyhén konvex orrhát, enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. E változat extrém variánsának is tekinthető az észak-kazakisztáni forma (1., 7., 19. kép), melynél a termet kifejezetten magas, az arc még szélesebb és a járomcsont kissé erősebben előreálló.

A pamiri típusba soroltak a magyarokon kívül csak a horvátoknál és a szlovákoknál voltak kimutathatók jelentősebb arányban. A jellegzetes pamiri típusra (21. kép) jelenleg a nagyközepes vagy magas termet, a fej kis méretei mellett rövid fejjelző, enyhén széles vagy középszéles, enyhén magas arc mellett közepes vagy keskeny arcjelző, lekerekített járomcsont, meredek homlok, a közepesnél erősebben kiemelkedő, konvex vagy egyenes orrhát, enyhén domború vagy lapos tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző. A fentiekben leírt, jellegzetes pamirinál mind a magyaroknál (3. kép), mind a horvátoknál (11. kép) lényegesen gyakoribb a pamiri-turanid átmeneti alak, melynél a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és a járomcsont előreálló.

A dinári-keleti dinaroid típuson belül a balkáni dinári (10., 17. kép) és a keleti dinaroid változat volt meghatározható. A balkáni dinári változatra – mely igen jelentős arányban a bunyevácoknál, sokácoknál volt meghatározható – a magas termet, a fej közepes méretei mellett rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, igen magas arc mellett keskeny arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, meredek homlok, erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos tarkó, többnyire sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín a jellemző, de a szávai és nór helyi formáknál a szemszín világos. A hazai németeknél a balkáni dinárihoz közel álló, de azzal nem minden jelleg tekintetében megegyező forma (23. kép) volt észlelhető. A keleti dinaroid változat – melyet

a grúz antropológusok „kaukázusi”-nak neveznek – termete szintén magas, fejjelzője rövid, de a fej méretei nagyobbak, az arc szélesebb és kevésbé magas, mint a balkáni változatnál, a járomcsont többnyire előreálló, a tarkó nagyrészt enyhén domború és az orr konvexitása csak a csontos orr alsó harmadában, vagy csak a porcos orrban kezdődik, egyben igen erősen kiemelkedő. A 13. képen látható bunyevác férfi a keleti dinaroid változathoz hasonló, de figyelembe kell venni, hogy ha a balkáni dinári turaniddal, pamirival, előázsiával, vagy ezek kombinációjával keveredik, a keleti dinaroidhoz közeli jellegegyüttes jöhet létre. A fentiek miatt a mindkét változathoz kötődő egyéneket egyenlő arányban osztottam meg. Bár a 4. képpel bemutatott magyar férfi a jellegek többsége tekintetében a balkáni dinárihoz áll közel, de orrhátának konvexitása és igen erős kiemelkedése a keleti dinaroiddal megegyező. A turanid és a dinári típusok kevert formái mind a magyaroknál, mind különösen a horvátoknál (12. kép) és a bunyevácoknál (15. kép) gyakran észlelhetők.

Az előázsiai típus (5. és 18. kép) jellemzői: közepes termet, a fej kis méretei mellett rövid fejjelző, középszéles vagy enyhén széles, magas arc mellett keskeny arcjelző, előre keskenyedő járomcsont, hátrahajló homlok, igen erősen kiemelkedő, konvex orrhát, lapos vagy enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín. E típus a magyaroknál is eléggé jelentős arányban, 5,3%-ban észlelhető, viszont a sokácoknál (15,2%) és a bunyevácoknál (11,3%) még lényegesen gyakoribb. A magyar csoportok közül a kiskunoknál volt kimutatható a legnagyobb mértékben, 14,1%-ban, a jászoknál előfordulása 8,7%, viszont a nagykunoknál csak 6,9%-ban volt meghatározható (Henkey 1993), aránya a magyaroknál a Duna-Tisza közéből kiindulva minden irányban jelentősen csökken, főleg észak és nyugat felé.

A kelet-balti típus klasszikus formájára (6. és 20. kép) a közepes termet, a fej közepes méretei mellett rövid fejjelző, széles, alacsony arc mellett széles arcjelző, többnyire előreálló járomcsont, meredek homlok, rövid, a közepesnél gyengébben kiemelkedő, konkáv orrhát, enyhén domború tarkó, világos szemszín és sötétszökevény is nevezett, átmeneti (M-O) hajszín a jellemző, de az e típusba sorolt kárpát-medencei egyének nagy többségénél a hajszín barna (P-X). Mind a magyaroknál, mind a hazai szlovákoknál e típusnak erősen lapponoid jellegű változata hasonló arányban észlelhető, mint a markáns kelet-balti. Magyar őslakos népességeknél a kelet-balti típusba soroltak között a kelet-balti + turanid kevert forma a leggyakoribb.

Az alpi típus az általam vizsgált kárpát-medencei népek közül csak a magukat svábnak nevező németeknél volt meghatározható jelentős arányban (22. kép), jellemző rá a kisközepes termet, rövid fejjelző, széles vagy közepes arcjelző, lekerekített járomcsont, különösen a nőknél gyakori az előre domborodó homlok, közepesen vagy a közepesnél gyengébben kiemelkedő, konkáv orrhát, enyhén domború tarkó, sötét vagy zöldes szemszín és barna-fekete hajszín. A magyaroknál azon helységekben mutatható ki az átlagnál (2,5%) nagyobb arányban, ahol helyben vagy a környéken kelta temetőt tártak fel, de telepesség eredetű népségeknél jelentős mértékben kötődik apai vagy anyai ágon német eredetű családnévhez. Németországban a Duna és a Frankfurt-Magdeburg-Cottbus vonal közötti területen gyakori (Schwidetzky 1979).

Az északi típus a kárpát-medencei népek közül csak a hazai németeknél észlelhető említésre méltó arányban, 5,0%-ban. Jellemző rá a magas termet, a fej nagy méretei mellett hosszú fejjelző, keskeny, magas arc mellett keskeny arcjelző, lekerekített járomcsont, erősen vagy a közepesnél erősebben kiemelkedő, egyenes vagy konvex orrhát, erősen domború tarkó, világoskék vagy égszínkék szemszín, világosszőke, aranyszőke hajszín és rózsás-fehér bőrszín. Az általam vizsgált németek között a 24. képekkel bemutatott nő képviseli leginkább az északi típus jellegét, de a termete csak nagyközepes, feje szélesebb, arca széles és egyben középmagas. Németországban Kiel, Bréma, Hamburg és Rostock környékén gyakori. A magyaroknál fele részben kötődik apai vagy anyai ágon német eredetű családnévhez.

Országos Széchényi Könyvtár

Népességtörténeti, etnogenetikai összefüggések

Etnikai embertani vizsgálataim eredményei jól alátámasztják a magyar nép keleti elemeinek túlsúlyát, különösen a kabar, székely, besenyő, kun és általában a gyepűör eredetű népségek vonatkozásában. Ez a túlsúly az általam vizsgált összes magyaroknál főleg a turanid, pamiri, kaszpi, előázsiái, keleti dinaroid, pontusi és mongoloid típusok és változatok igen jelentős, 55,8%-os gyakoriságában nyilvánul meg, de ebben különösen a Duna-Tisza közén, a Tiszántúl déli részében és a Dunántúl keleti sávjában oszmán-török keveredésnek is szerepe lehet. A finnugorokkal kapcsolatba hozható jellegegyüttesek az összes magyaroknál csak 4,6%-ban voltak meghatározhatók, ezek közül a vogulokra, osztjákokra jellemző urali típus csak 0,1%-ban volt kimutatható, a további

4,5%-ot a kelet-balti típusnak a cseremiszeknél, voltjásoknál és zürjéneknél gyakori formái és a lapponoid típus együtt teszik ki. A magyarság keleti elemeinek jelentőségére már Györffy (1983, 1990) felhívta a figyelmet, László Gyula (1982) pedig a későavarnak nevezett onoguroknak a honfoglaló magyarokkal való összeolvadását hangsúlyozta, míg Bakay (1998) szerint az avar kori onogurok a legnagyobb arányban a Tiszántúlon éltek meg a magyar honfoglalást. Bár a honfoglalás kori szláv nyelvű népek utódainak egy része is beolvadt a magyar népbe, de ez nem befolyásolhatta jelentősebben a magyarság ember-tani képét, mert Tretyakov (1953) szerint a Kárpát-medence honfoglalás kori szláv nyelvű népei nem voltak tiszta szlávok, kialakulásukban jelentős szerepük volt a közép-ázsiai eredetű népeknek, főleg a (késő)avaroknak (Eisner 1933). A fentiekkel van összhangban, hogy a vizsgált magyaroknál csak 2,1%-ban mutattam ki a régi szláv jellegegyütteseket.

A horvátok és dalmátok (bunjevácok, sokácok) szláv nyelvű rétege a Száva folyó és Macedónia közötti területen rátelepedtek az i. e. I. évezred elejétől ott élő illírekre, a szlávok letelepedése a Balkán félszigeten a VII. század közepén befejeződött (Gavrilovic-Schwidetzky 1979). 1938-ban Skerlj a volt Jugoszlávia középső sávjában, így Horvátországnak a Száva és Dalmácia közötti részében a balkáni dinári típus jelentős gyakoriságát mutatta ki, a régi szlávokra jellemző típusok közül az északit 1,0%-ban, a kelet-baltit 1,8%-ban határozta meg, a cromagnoidot pedig nem is említette. Az általam vizsgált horvátoknál, bunjevácoknál, sokácoknál is a dinári az egyik jelentős összetevő, a régi szláv jellegegyüttesek alig mutathatók ki, viszont a turanid típus aránya jelentős, főleg a horvátoknál (22. táblázat), ami összefüggésben lehet azzal, hogy 670 körül onogurok telepedtek le Dalmáciában (László 1977), 803-ban egész későavar törzsek menekültek a horvátok és szlovének közé (Erdélyi 1986), a Dráva-Száva köze északi felében és Dél-Somogyban pedig az oszmán-török hódoltság elől észak felé húzódó horvátok nagyrészt magyarokra telepedtek rá. A sokácoknál és bunjevácoknál jelentős arányban kimutatott előázsiai típus oszmán-török keveredésre utal, mert Törökország középső és keleti részében ez a típus igen gyakori.

A szlovákok régi magjának a Nyitra-szlávok tekinthetők, de ezek egy része a Kárpát-medence északi folyóvölgyeit benépesítő magyar földműves családok elől a lipitói medencébe húzódott vissza, míg másik részük a völgyekben maradt és együtt élt a magyarokkal (Mályusz 1922). A XV. századi

Knyiezsa-féle néprajzi térkép szerint a Morva folyó völgyében a Miava patakig, a Vág völgyében Trencsén megye közepéig, a Nyitra völgyében Oszlányig, a Turóc völgyében Ruttkáig, a Garam völgyében Besztercebányáig, keleten Eperjesig és a Vihorlát hegységig magyarok, vagy magyarok és szlávok vegyesen éltek (Szűcs 1982). Az általam vizsgált szlovákok közül a vácegre-siek állnak a magyarokhoz közelebb, őseik Hont megye középső részéből települtek, náluk a turanid típus 20,6%-ban, a pamiri 10,3%-ban mutatható ki, míg az Árva, Liptó, Turóc és Zólyom megyéből újrategyűjtött Lucfalván a turanid 10,2%-ban, a pamiri 11,4%-ban volt meghatározható (Henkey 1985). Az általam vizsgált szlovákok főleg azzal térnek el a magyaroktól, hogy gyakoribb náluk a kelet-balti típus (14,5%) és az erősen kevert meghatározatlanok aránya (41,6%), a régi szlávoknál gyakori típusok közül az északi 2,3%-ban, a cromagnoid 0,5%-ban volt náluk észlelhető (22. táblázat).

A magukat svábnak nevező hazai németek ősei Németország délnyugati részéből érkeztek, az általam vizsgáltak közül a hajósiak főleg Würtemberg tartományból, míg a szulokiak spontán telepesek voltak és egyelőre nem állapítható meg, honnan jöttek. Mivel az utóbbiaknál a turanid 18,0%-ban, a pamiri 5,6%-ban volt meghatározható, feltételezhető, hogy őseik magyarokat is magukba olvasztottak. A hajósiaknál 16,5%-al az alpi (Henkey 1981), a szulokiaknál a dinári áll az első helyen 19,1%-al. A régi germánoknál gyakori északi és cromagnoid típus a hajósiaknál 5,0%-ban, illetve 4,1%-ban, a szulokiaknál mindkettő csak 2,2%-ban volt meghatározható. A régi germánokra jellemző két típus kis előfordulása összefüggésben van azzal, hogy Németországban a Duna és a Frankfurt-Magdeburg közötti területen az alpi, a Dunától délre a dinári típus a leggyakoribb (Schwidetzky 1979). Minthogy Hajósra a német telepesek 82 különböző helyről érkeztek, feltűnően nagy náluk az erősen kevert, meghatározatlanok aránya, 49,9%, míg Szulokon csak 28,1%. Bár a magukat svábnak nevező hazai németek a második világháború előtt magyarokkal alig házasodtak össze, az általam 1991-ben vizsgált 40 éven aluli szuloki asszonyok 2/3 részének magyar volt a férje. A szulokiak szerint a környékbeli magyar férfiak főleg azért érdeklődnek feltűnő arányban szuloki német nők iránt, mert a szorgalmukról híres szulokiakról köztudott, hogy lányaiknak gazdag hozományt adnak, de én azt is tapasztaltam, hogy a szuloki német lányok és asszonyok rendkívül barátságosak és udvariasak is. Megállá-

píthattam azt is, hogy bár a szulokiak ragaszkodnak a német hagyományokhoz, a magyar kultúrához is kötődnek. A hajósiakat még 1977-ben vizsgáltam, de kisebb számban már akkor is összeházasodtak Szlovákiából kitelepített magyarokkal.

IRODALOM

- BAKAY K. (1998): *Őstörténetünk régészeti forrásai II.* Miskolci Bölcsész Egyetem kiadása.
- BÁLDY F. (1966-67): *Szedettes bunyevác szőttesek.* A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Szeged; 95.
- BARTUCZ L. (1938): *A magyar ember.* Budapest.
- BOROVSKY S. (1910): *Magyarország vármegyéi és városai. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye.*
- (1911): *Magyarország vármegyéi és városai. Nógrád vármegye.*
- BUNAK, V. V. (1976): Rassengeschichte Osteuropas. In: *Rassengeschichte der Menschheit* (kiadó Schwidetzky, I.), 4. Lieferung; 7-101.
- EISNER, J. (1933): *Slovensko v praveku.* Bratislava.
- ERDÉLYI I. (1986): *A magyar honfoglalás és előzményei.* Budapest.
- GAVRILOVIC, C. - SCHWIDETZKY, I. (1979): Jugoslawien. In: *Rassengeschichte der Menschheit* (kiadó Schwidetzky, I.), 6. Lieferung; 119-146.
- GYÖRFFY GY. (1983): *A kabar kérdés.* Forrás 15, Kecskemét; 20-28.
- (1990). *A magyarság keleti elemei.* Budapest.
- HENKEY GY. (1981): *A hajósi népesség etnikai embertani vizsgálata.* Anthropol. Közl. 25; 39-60.
- (1985): *Lucfalva és Vácegres népességének etnikai-antropológiai vizsgálata.* Anthropol. Közl. 29; 153-177.
- (1987): *Katymári és csávolyi bunyevácok antropológiai vizsgálata.* Cumania 10; 515-552.
- (1990): *Babócsa és Bolhó népességének etnikai embertani vizsgálata.* In: *Babócsa története* (szerk. Magyar K.); 277-308.
- (1993): *Őseink nyomában.* Magyarság és Európa Kiadó. Budapest.
- (1998): *A magyarság etnikai embertani vizsgálata.* Cumania 15; 403-466.
- LÁSZLÓ GY. (1977): *Kovrát kagán fiainak történetéhez.*

Magyar Őstörténeti Tanulmányok; 225-230.

– (1982): *A kettős honfoglalásról*. História 1982/1; 3-4.

MARTIN, R. - SALLER, K. (1957-1966): *Lehrbuch der Anthropologie I-VI*. Stuttgart.

PIVETEAU, M. J. (1965): *Une nouvelle mesure de distance anthropologique entre populations*. Compte Rendu Ac. Sc. Paris t 260 (II. 8); 1748-1750.

SCHWIDETZKY, I. (1979): Rassengeschichte von Deutschland. In: *Rassengeschichte der Menschheit* (kiadó Schwidetzky, I), 7. Lieferung. 45-101.

SZÚCS J. (1982): *A középkori Magyarország népei*. História 1982/1; 4.

THOMA A. (1956): *Folytonos eloszlású jellegek variációjának mérése*. Anthropol. Közl. 4; 71-72.

TRETYAKOV, N. P. (1953): *Tretyakov professzorral folytatott megbeszélés jegyzőkönyve*. Szovjet régészet 5/6; 151-160.

VÉLI GY. (1967): *Az akceleráció a felszabadulás előtt és után*. Anthropol. Közl. 11; 25-30.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

I. KIMUTATÁS

*Dr. Henkey Gyula által vizsgált
kárpát-medencei népességek*

Duna-Tisza köze

1. Kiskunlacháza (kiskun)
2. Kunszentmiklós (kiskun)
3. Solt
4. Szabadszállás (kiskun)
5. Fülöpszállás
6. Akasztó
7. Dunapataj
8. Ordas
9. Géderlak
10. Dunaszentbenedek
11. Uszód
12. Foktő
13. Kalocsa
14. Szakmár
15. Öregcsertő
16. Bátya
17. Fajsz
18. Homokmégy
19. Drágszél
20. Miske
21. Dusnok
22. Hajós (német)
23. Érsekcsanád
24. Szeremle (őslakos)
25. Szeremle (bevándorolt)
26. Nagybaracska
27. Dávod
28. Hercegszántó (sokác)
29. Orgovány (kiskun)

30. Kiskunhalas
31. Jánoshalma
32. Csávoly (bunyevác)
33. Vaskút (német)
34. Katymár (bunyevác)
35. Lajosmizse (jász)
36. Kecskemét (őslakos)
37. Kecskemét (bevándorolt)
38. Kunszállás
39. Bugac
40. Szank (kiskun)
41. Szank (bevándorolt)
42. Jászszentlászló
43. Csólyospálos
44. Petőfiszállás
45. Gátér
46. Vezseny
47. Szentkirály
48. Ókésce
49. Újkésce
50. Alpár
51. Tiszaújfalú
52. Csongrád
53. Nagykörű
54. Jászdózsa (jász)
55. Jászszentandrás (jász)
56. Jászboldogháza (jász)

Hazai Palócföld

57. Bernecebaráti
58. Ludányhalászi
59. Órhalom
60. Hugyag
61. Rimóc
62. Buják

- 63. Vanyarc
- 64. Galgamácsa
- 65. Vácegres (szlovák)
- 66. Karancseszti
- 67. Karancsság
- 68. Lucfalva (szlovák)
- 69. Mátraszőlős
- 70. Gyöngyöspata
- 71. Nagyréde
- 72. Boldog
- 73. Bárna
- 74. Kazár
- 75. Nádújfalu
- 76. Mátramindszent
- 77. Domaháza
- 78. Pétervására
- 79. Mátraderecske
- 80. Bodony
- 81. Bükkszék
- 82. Domoszló
- 83. Sajónémeti
- 84. Bánhorváti
- 85. Csernely
- 86. Szilvásvárad
- 87. Mikófalva
- 88. Egerbocs
- 89. Felsőtárkány

Nyugat-Dunántúl

- 90. Rábapatona
- 91. Bősárkány
- 92. Farád
- 93. Rábatamási
- 94. Bogyoszló
- 95. Szil

- 96. Osli
- 97. Veszkény
- 98. Mihályi
- 99. Beled
- 100. Kemenesmagasi
- 101. Ostffyasszonyfa
- 102. Őriszentpéter (őslakos)
- 103. Őriszentpéter (bevándorolt)
- 104. Egyházassrádóc
- 105. Zalacséb
- 106. Söjtör
- 107. Csömödér

Közép-Dunántúl

- 108. Nemesgörzsöny
- 109. Mezőlak
- 110. Nyárád
- 111. Takácsi
- 112. Dudar
- 113. Szentkirályszabadja
- 114. Fehérvárcsurgó
- 115. Nádasladány (Kelet-Dunántúl)
- 116. Vörs
- 117. Nemesvid
- 118. Tapsony
- 119. Segesd
- 120. Somogyszob
- 121. Babócsa
- 122. Bolhó (horvát)
- 123. Buzsák
- 124. Kálmánca
- 125. Szulok (német)
- 126. Darány
- 127. Látrány
- 128. Gamás

- 129. Kőröshegy
- 130. Andocs
- 131. Lakócsa (horvát)
- 132. Csányoszró

Kelet-Dunántúl

- (115.) Nádasdladány
- 133. Cece
- 134. Bölcske
- 135. Egyházaskozár (csángó)

Felvidék

- 136. Bős
- 137. Alistál
- 138. Padány
- 139. Bögellő
- 140. Nagymegyer
- 141. Patas
- 142. Kulcsod
- 143. Csicsó
- 144. Nemesócsa
- 145. Pozsonyeperjes
- 146. Pered
- 147. Vágfarkasd
- 148. Kamocsa
- 149. Martos
- 150. Dunamocs
- 151. Gimes
- 152. Zsére
- 153. Lédec
- 154. Bény
- 155. Kéménd
- 156. Ipolypásztó
- 157. Ipolynyék
- 158. Ipolybalog
- 159. Sid

- 160. Csoma
- 161. Sőreg
- 162. Balogfalva
- 163. Egyházasbást
- 164. Harmac
- 165. Lénártfalva
- 166. Hanva
- 167. Bodrogszentes
- 168. Kisgéres

Kárpátalja

- 169. Nagydobrony

Tiszántúl

- 170. Dőge
- 171. Gyulaháza
- 172. Szamosszeg
- 173. Nagyecsed (őslakos)
- 174. Nagyecsed (bevándorolt)
- 175. Nyirvasvári
- 176. Tetétlen
- 177. Biharnagybajom
- 178. Hajdúszovát
- 179. Konyár
- 180. Gáborján
- 181. Nagyrév
- 182. Tizzasas
- 183. Csépa
- 184. Karcag (nagykun)
- 185. Kisújszállás (nagykun)
- 186. Túrkeve (nagykun)
- 187. Kőröstarcsa
- 188. Magyarbánhegyes
- 189. Zsadány
- 190. Újkígyós
- 191. Nagykamarás

Székelyföld

192. Bögöz

193. Agyagfalva

194. Sepsibodok

195. Gidófalva

196. Csikszentgyörgy

197. Bánkfalva

A Kárpát-medencén kívül 8 bulgáriai tatár népesség vizsgálatára került sor, ezek közül 5 Rusze, 3 pedig Tolbuchin környékén.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

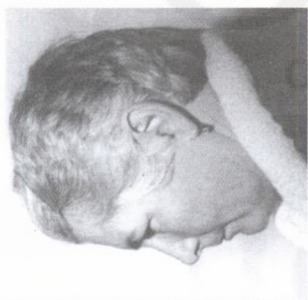

V. Fényképtábla
Kárpát-medencei népek etnikai embertani vizsgálata

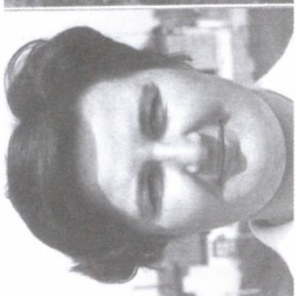
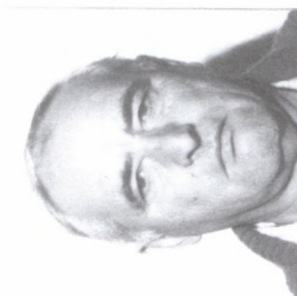
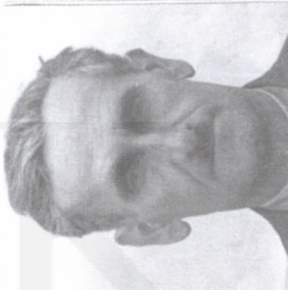
4	5	6
1	2	3

10	11	12
7	8	9

16	17	18
13	14	15

22	23	24
19	20	21

1. táblázat. Testmagasság (1)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14212	170,00	42,51	14572	157,87	35,61
2 horvátok	64	172,44	39,52	72	159,56	28,44
3 bunyevácok	109	170,22	38,15	103	158,27	28,85
4 sokácok	75	169,28	30,75	60	156,78	32,14
5 szlovákok	103	169,00	37,55	110	157,19	24,74
6 németek	207	168,51	49,13	213	156,28	30,18

2. táblázat. Fejhossz (1)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14282	188,22	36,19	14601	179,32	29,50
2 horvátok	64	184,30	26,99	72	177,21	23,81
3 bunyevácok	109	188,95	38,39	103	180,01	35,54
4 sokácok	76	187,28	31,83	61	179,06	27,23
5 szlovákok	103	187,59	37,97	111	178,56	26,76
6 németek	207	190,50	36,07	213	181,41	27,12

3. táblázat. Fejszélesség (3)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14282	160,32	29,49	14602	154,05	24,28
2 horvátok	64	160,52	45,55	72	153,55	28,67
3 bunyevácok	109	161,12	28,99	103	155,00	18,49
4 sokácok	76	161,18	30,30	61	154,74	21,86
5 szlovákok	103	160,67	27,08	111	154,09	26,93
6 németek	207	160,20	32,52	213	154,23	23,69

4. táblázat. Homlokszélesség (4)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14282	113,35	19,71	14601	109,93	16,19
2 horvátok	64	114,80	24,17	72	110,93	19,93
3 bunyevácok	109	112,29	19,11	103	107,79	18,46
4 sokácok	76	112,58	19,18	61	108,18	16,95
5 szlovákok	103	113,17	21,35	111	109,79	18,61
6 németek	207	112,60	20,25	213	109,40	16,22

5. táblázat. Járomívszélesség (6)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14279	146,30	31,09	14599	139,32	26,26
2 horvátok	64	145,50	37,17	72	139,65	34,31
3 bunyevácok	109	146,57	27,61	103	140,11	26,88
4 sokácok	76	146,86	42,74	61	138,80	11,89
5 szlovákok	103	146,39	32,73	111	139,61	25,63
6 németek	207	145,56	29,71	213	139,63	27,09

6. táblázat. Morfológiai arcmagasság (18)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14277	121,28	30,38	14599	111,39	30,87
2 horvátok	64	120,36	45,52	72	111,52	33,28
3 bunyevácok	109	122,93	46,08	103	113,45	33,37
4 sokácok	76	122,68	40,57	61	114,95	37,36
5 szlovákok	103	120,60	33,05	111	111,21	34,37
6 németek	207	121,10	46,05	213	111,02	33,22

7. táblázat. Állkapocsszögletszélesség (8)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14280	112,97	32,46	14601	105,89	24,46
2 horvátok	64	114,06	28,93	72	107,72	29,50
3 bunyevácok	109	112,51	27,51	103	105,88	25,28
4 sokácok	76	113,24	24,61	61	104,52	24,40
5 szlovákok	103	113,00	36,04	111	105,14	21,23
6 németek	207	112,04	32,62	213	105,64	29,66

8. táblázat. Orrmagasság (21)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14263	53,69	11,83	14587	49,78	9,00
2 horvátok	63	53,05	6,42	72	49,41	6,89
3 bunyevácok	109	55,45	16,72	102	52,65	9,80
4 sokácok	76	55,72	14,44	61	53,07	10,60
5 szlovákok	103	52,66	11,90	111	49,09	10,75
6 németek	206	53,76	14,22	213	49,68	10,03

9. táblázat. Orrszélesség (13)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14264	36,00	5,73	14588	32,78	4,07
2 horvátok	63	35,98	3,68	72	33,15	1,90
3 bunyevácok	109	36,26	6,70	102	33,76	4,91
4 sokácok	76	36,86	6,55	61	33,30	3,14
5 szlovákok	103	35,78	7,32	111	32,42	4,18
6 németek	206	35,26	6,57	213	32,08	4,63

10. táblázat. Fejjelző (3:1)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14282	85,22	10,66	14601	85,95	9,57
2 horvátok	64	87,08	10,20	72	86,64	7,01
3 bunyevácok	109	85,30	13,83	103	86,17	10,62
4 sokácok	76	86,09	8,32	61	86,36	8,50
5 szlovákok	103	85,74	12,24	111	86,40	8,95
6 németek	207	84,15	10,88	213	85,07	9,49

11. táblázat. Arcjelző (18:6)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14274	82,93	22,09	14596	80,01	18,85
2 horvátok	64	82,77	24,76	72	79,98	22,66
3 bunyevácok	109	83,88	21,57	103	81,05	17,80
4 sokácok	76	83,64	25,99	61	82,87	23,24
5 szlovákok	103	82,45	25,94	111	79,78	23,56
6 németek	207	83,19	21,23	213	79,57	20,04

12. táblázat. Orrjelző (13:21)

	Férfiak-Männer			Nők-Frauen		
	n	x	s ²	n	x	s ²
1 magyarok	14262	67,28	38,63	14587	66,07	32,29
2 horvátok	63	68,11	29,75	72	67,36	18,11
3 bunyevácok	109	65,76	52,88	102	64,34	34,91
4 sokácok	76	66,42	37,21	61	62,98	25,28
5 szlovákok	103	68,37	53,60	111	66,30	35,00
6 németek	206	65,87	50,18	213	64,81	36,83

13. táblázat. Járomcsont alakja -- Jochbeinform (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1 magyarok	14258	25,7	66,6	7,7	14590	26,5	69,2	4,3
2 horvátok	64	15,6	70,3	14,1	72	13,9	81,9	4,2
3 bunyevácok	109	20,2	60,5	19,3	103	23,3	61,2	15,5
4 sokácok	76	18,4	63,2	18,4	61	27,9	50,8	21,3
5 szlovákok	103	39,8	52,4	7,8	111	33,3	64,0	2,7
6 németek	206	64,2	23,2	12,6	213	63,9	30,0	6,1

a lekerekített - anliegend, b frontálisan lapult - vorstehend, c előre keskenyedő - spitz auslaufend

14. táblázat. Homlokprofil -- Stirnprofil (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1 magyarok	14269	0,5	88,0	11,5	14564	4,0	94,2	1,8
2 horvátok	64	0,0	100,0	0,0	72	1,4	98,6	0,0
3 bunyevácok	109	0,9	84,4	14,7	101	3,0	96,0	1,0
4 sokácok	75	4,0	74,7	21,3	61	8,2	86,9	4,9
5 szlovákok	103	1,0	84,5	14,6	110	7,3	90,0	2,7
6 németek	206	1,0	81,6	17,4	213	11,7	86,9	1,4

a előre domborodó - vorgewölbt, b meredek - steil, c hátrahajló - fliehend

15. táblázat. Orrprofil -- Profil des Nasenrucksens (%)

	Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
	n	a	b	c	n	a	b	c
1 magyarok	14282	10,7	46,1	43,2	14597	22,4	50,4	27,2
2 horvátok	64	4,7	26,6	68,7	72	6,9	47,2	45,8
3 bunyevácok	109	6,4	40,4	53,2	103	8,7	56,3	35,0
4 sokácok	76	15,8	27,6	56,6	61	24,6	36,1	39,3
5 szlovákok	103	24,2	52,4	23,3	111	35,1	47,7	17,1
6 németek	206	10,6	39,6	49,8	213	24,4	48,4	27,2

a konkáv - konkav, b egyenes - gerade, c konvex - konvex

16. táblázat. Orrhát kiemelkedése -- Hervorspringen der Nase (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	a	b	c	n	a	b	c
1	magyarok	13809	0,9	73,6	25,5	14138	3,1	87,5	9,4
2	horvátok	64	0,0	62,5	37,5	72	0,0	79,2	20,8
3	bunyevácok	109	1,8	39,4	58,7	103	1,0	68,9	30,1
4	sokácok	75	1,3	54,7	44,0	61	3,3	78,7	18,0
5	szlovákok	103	1,0	90,3	8,7	111	1,8	94,6	3,6
6	németek	206	1,0	63,3	35,7	213	1,9	88,7	9,4

a gyenge - schwach, b közepes - mittelmässig, c erős - kräftig

17. táblázat. Tarkó profilja -- Hinterhauptprofil (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	a	b	c	n	a	b	c
1	magyarok	14268	12,8	67,4	19,8	14598	18,9	79,2	1,9
2	horvátok	64	0,0	70,3	29,7	72	2,8	91,7	5,5
3	bunyevácok	109	15,6	56,9	27,5	103	14,6	82,5	2,9
4	sokácok	76	3,9	76,3	19,7	61	19,7	80,3	0,0
5	szlovákok	103	12,6	70,9	16,5	111	27,9	72,1	0,0
6	németek	206	26,5	63,8	9,7	213	50,7	48,4	0,9

a erősen domború - stark abgerundet, b enyhén domború - mässig abgerundet, c lapos - flach

18. táblázat. Szemszín -- Augenfarbe (%)

		Férfiak-Männer				Nők-Frauen			
		n	a	b	c	n	a	b	c
1	magyarok ⁺	14279	25,5	30,9	43,5	14600	19,5	30,7	49,8
2	horvátok	64	23,4	21,8	54,7	72	12,5	23,6	63,9
3	bunyevácok	109	13,8	34,9	51,4	103	8,7	31,1	60,2
4	sokácok	76	19,7	46,1	34,2	61	19,7	45,9	34,4
5	szlovákok ⁺⁺	103	38,8	26,2	35,0	111	29,7	29,7	39,6
6	németek	206	47,3	29,0	23,2	213	40,4	29,1	30,5

⁺ 17 férfinél és 9 nőnél heterochromia iridis -- bei 17 Männer und 9 Frauen Heterochromia Iridis

⁺⁺ 1 nőnél heterochromia iridis -- Bei einer Frau Heterochromia Iridis

a világos - hell (1a-4a), b kevert - meliert (4b-8,10), c sötét - dunkel (9, 11-16)

19. táblázat. Hajszín -- Haarfarbe (%)

	Férfiak-Männer					Nők-Frauen				
	n	a	b	c	d	n	a	b	c	d
1 magyarok	14281	0,3	0,8	1,2	97,7	14600	0,3	1,0	1,8	96,9
2 horvátok	64	0,0	0,0	0,0	100,0	72	1,4	0,0	0,0	98,6
3 bunyevácok	109	0,0	0,9	1,8	97,2	103	0,0	0,0	1,0	99,0
4 sokácok	76	0,0	0,0	0,0	100,0	61	0,0	0,0	3,3	96,7
5 szlovákok	103	1,9	1,9	1,9	94,2	111	2,7	0,9	3,6	92,8
6 németek	206	1,0	1,4	5,8	91,8	213	1,4	2,4	4,2	92,0

a vörös - rot (I-VI), b szőke - blond (A-L), c átmeneti - dunkelblond (M-O), d barna-fekete - braun-schwarz

20. táblázat. 24-60 éves kárpát-medencei férfiak szigma rációi - Die Sigma Rationen der 24-60 jährigen Männer von Karpatenbecken

Jelleg-Merkmal (Martin No)	1	2	3	4	5	6
Testmagasság (1)	112,41	108,45	106,55	95,52	105,69	120,55
Fejhossz (1)	97,03	83,79	100,00	90,97	99,35	96,87
Fejszélesség (3)	104,42	129,79	103,46	105,77	100,00	109,67
Homlokszélesség (4)	90,61	100,33	89,18	89,39	94,29	91,84
Járomviszélesség (6)	105,21	115,03	98,97	123,40	107,92	105,77
Morfológiai arcmagasság (18)	98,05	105,42	106,09	99,53	89,84	106,03
Állkapocsszögletisélesség (8)	98,28	92,74	90,34	85,52	103,45	98,47
Orrmagasság (21)	90,53	66,68	107,63	100,00	90,79	99,23
Orrszélesség (13)	82,41	66,15	89,31	88,28	93,45	88,28
Méretek együtt	97,66	96,49	99,06	97,13	98,31	101,89
Fejfelző (3:1)	96,03	93,93	109,41	84,71	102,94	97,01
Arcfelző (18:6)	92,16	97,57	90,98	100,00	99,80	90,35
Orrfelző (13:21)	80,13	69,93	93,20	78,21	93,84	90,82
Jelzők együtt	89,44	87,14	97,86	87,64	98,86	92,73

1 Magyarok - Ungaren, 2 Horvátok - Kroaten, 3 Bunyevácok - Bunjevatzten, 4 Sokácok - Sokatzen, 5 Szlovákok - Slowaken, 6 Németek - Deutschen

Átlagos szigma ráció - Durchschnittliche Sigma Ration 100,00

21. táblázat. Kárpát-medencei népek Hernaux-féle távolságai.
Indices der Distanzen nach Hiernaux unter den Völker von Karpatenbecken

		Férfiak - Männer					
Nép-Volk		1	2	3	4	5	6
1 Magyarok		-	762	725	519	500	1519
2 Horvátok		762	-	1394	1319	1769	3375
3 Bunyevácok		725	1394	-	625	1787	1719
4 Sokácok		519	1319	625	-	1412	2000
5 Szlovákok		500	1769	1787	1412	-	1200
6 Németek		1519	3375	1719	2000	1200	-

		Nők - Frauen					
Nép-Volk		1	2	3	4	5	6
1 Magyarok		-	831	1037	1131	306	1312
2 Horvátok		831	-	1075	1894	1912	2544
3 Bunyevácok		1037	1075	-	881	2081	3056
4 Sokácok		1131	1894	881	-	1537	2069
5 Szlovákok		306	1912	2081	1537	-	1375
6 Németek		1312	2544	3056	2069	1375	-

1 Ungaren, 2 Kroaten, 3 Bunjewatzen, 4 Sokatzen, 5 Slowaken, 6 Deutschen

Átlagos távolság - Durchschnittliche Distanz 625

Országos Széchényi Könyvtár

22. táblázat. Kárpát-medencei népek taxonómiai megoszlása
- Taxonomie der Völker von Karpatenbecken (%)

Jelleg-Merkmal (Martin No)	1	2	3	4	5	6
Turanid	31,4	37,3	21,2	18,8	16,4	5,2
Pamiri	12,0	14,1	3,3	0,6	10,7	2,3
Dinári-keleti dinaroid	5,8	21,1	25,2	18,8	4,2	11,9
Elő-ázsiai (vorderasiatisch)	5,3	2,8	11,3	15,2	0,9	1,0
Kelet-balti (ostbaltisch)	4,5	3,5	1,7	4,2	14,5	4,8
Keleti mediterrán	4,1	1,4	0,7	0,6	0,0	0,0
(kaszipi, pontusi, iráni)						
Alpi	2,5	1,4	2,6	3,6	4,3	15,9
Lapponoid	1,7	1,4	1,0	1,2	3,6	0,0
Mongoloid	0,9	2,1	0,3	0,0	0,5	0,0
Gracilis mediterrán	0,8	0,7	2,6	1,2	0,5	4,6
Északi (nordoid)	0,4	0,0	0,3	0,0	2,3	5,0
Cromagnoid	0,4	0,0	0,3	0,0	0,5	3,4
Atlanto-mediterrán	0,1	0,0	1,0	1,8	0,0	0,6
Uráli	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Meghatározatlan (x)	30,0	14,1	28,5	33,9	41,6	45,4
Vizsgáltak száma - Zahl der untersuchten	32899	142	302	165	214	522

1 magyarok - Ungaren, 2 horvátok - Kroaten, 3 bunyevácok - Bunjewatzen, 4 sokácok - Sokatzen, 5 szlovákok - Slowaken, 6 németek - Deutschen

Országos Széchényi Könyvtár

Dr. Gyula Henkey:
***Die ethnisch-anthropologische untersuchung
der Völker des Karpatenbeckens***

Zwischen 1956 und 1997 habe ich 32,899 erwachsene Ungarn und 142 Kroaten, 302 Bunjewatzen, 165 Schokatzen, 214 Slowaken und 522 sich für Schwaben haltende Deutschen von den Völkern des Karpatenbeckens untersucht.

Die Durchschnittsdaten dieser Völker in der Altersgruppe 24-60 Jahren sind in den Tabellen 1-19 zu sehen. Typisch sind die grossmittlere oder hohe Statur, die Brachycephalie, die Euryprosopie – die letztere ausgenommen bei schokatzen und bunjewatzen Frauen – das vorstehende Jochbein – ausgenommen die deutschen Männer –, der mässig hervorspringende Nasenrücken – ausgenommen die bunjewatzen Männer – und die braune oder schwarze Haarfarbe.

Bei den Ungarn ist die Reihenfolge in der Häufigkeit des Profils des Nasenrückens die gerade, konvexe und konkave Form. Die konvexe Form ist bei den kroaten, bunjewatzen, schokatzen und deutschen Männern und die konkave Form ist bei den Slowaken und den deutschen Frauen öfters festzustellen als bei den Ungarn. Die dunkle Augenfarbe (Tab. 9.,11-16) kommt am häufigsten bei den Ungarn vor, bei den Kroaten und Bunjewatzen ist auch die dunkle, bei den Deutschen und Slowaken die helle und bei den Schokatzen die melierte Augenfarbe charakteristisch. Gemäß Sigma Ration nach Howells sind die Kroaten die am meist homogene Volksgruppe, hinsichtlich der Maße sind die Deutschen, in der Hinsicht der Indizes die Slowaken das am wenigst homogene Volk. (Tab. 20)

Gemäß den Distanzrechnungen nach Hiernaux ist die Geschlechtsdifferenz unter den ungarischen und slowakischen Männern und Frauen am geringsten, der grösste Unterschied ist bei den deutschen und kroatischen Männern und bei den bunjewatzen und deutschen Frauen aufzuweisen. (Tab.21)

Die häufigen Typen und gemischte Formen im Karpatenbecken bekräftigte ich mit Photos. (Abb. 1-6 Ungarn, 7-12 Kroaten, 13-15 Bunjewatzen, 16-18 Schokatzen, 19-21 Slowaken, 22-24 Deutschen). Hinsichtlich der Teilung der Typen ist turanid am häufigsten bei den Ungarn,

Slowaken und Kroaten, dinarisch bei den Bunjewatzen, alpine bei den Deutschen, solange turanid und dinarisch steht im gleichem Maße bei den Schokatzten auf der ersten Stelle. (Tab.22)

Innerhalb der Turanid-Typen sind die Variante der grossen ungarischen Tiefebene mit überwiegendem Europoid- und in geringem Maße Mongoloid-Charakter (Abb. 2,8-9,14,16) und deren extreme Variante, die nordkasachstanische Form (Abb. 1,7,19) gleicherweise frequent.

Die markante Form des Pamirischen zeige ich auf der Abbildung 21, die vorwiegend bei Ungarn und Kroaten wesentlich häufige Pamiro-Turanide Übergangsform auf den Abbildungen 3,11. Die sich sowohl an balkan-dinarische als auch an die ostdinaroide Form knüpfende Variante sieht man auf der Abbildung 4.

Die balkanische Variante des dinarischen Typs sind auf den Abbildungen 10,17, die Dinaroide auf abbildung 23, die von grusinischen Anthropologen für Kaukasisch genannte, ostdinaroidnahe Form auf Abbildung 13, die vorderasiatische auf Abbildungen 5,18, die ostbaltische auf Abbildungen 6,20, Turanide + Dinarisch auf Abbildung 12, Dinarisch + Turanide auf Abbildung 15, die Nordoide und x-gemischte Form auf Abbildung 24 zu sehen.

Die Resultate dieser ethnisch-anthropologischen Untersuchungen bekräftigen das Übergewicht der östlichen Elemente bei den Ungarn: die turaniden, pamirischen, kaspischen, vorderasiatischen, ostdinaroiden, pontischer und mongoloiden Merkmale waren in 55,8% aufzuweisen, die finnugrischen Merkmalgruppen (Uraler, Lappanoid, finnugrische Form des Ostbaltischen) in 4,6%, die alten slawischen Formen (Hälfte des Nordoiden, des Cromagnoiden und alte slawische Formen des Ostbaltischen) in 2,1%, die alten germanischen Typen (Hälfte des Nordoiden, und Cromagnoiden) in 0,4% waren zu bestimmen.

Die bei den Bunjewatzen, Schokatzten, und Kroaten befindliche bedeutende Balkan-Dinaro-Variante hängt mit den Illeren, den Urbewohnern des Westbalkans zusammen. Die Nordoiden, Cromagnoiden Typen und die alten slawischen. Formen des Ostbaltischen sind in geringem Maße nachzuweisen, hingegen kann die bedeutende Frequenz der Turanid- und Pamiro-Typen mit dem Mittelasiatischem, Vorderasiatisch und Ostdinaroid mit den Osmanentürken und gewissen kaukasischen Völkern zusammenhängen.

Die bedeutende Zahl der Turanid- und Pamiro-Typen weist bei den Slowaken auch auf mittelasiatische Verknüpfungen hin. Die Slowaken unterscheiden sich von den Ungarn in erster Reihe durch die wesentlich grössere Häufigkeit des ostbaltischen Typs: die eine Hälfte steht den finnugrischen, die andere den alten slawischen Formen nahe. Jene slawische Population, die aus den nördlichen Flußtälern des Karpatenbeckens im 18. Jh. übersiedelte – wo gemäß ethnographischen Karten aus dem 15. Jh. Ungarn und Slawen untermischt lebten –, zeigt wesentlich mehr Ähnlichkeit mit Ungarn.

Die Untersuchungen begründen auch die populationshistorische Ansicht, der nach die Völker mit slawischer Sprache zur Zeit der Landnahme nicht reine Slawen waren, es war eine starke Mischung mit mittelasiatischen Völkern, vorwiegend mit Spätawaren und Ungarn seit der Arpadenzeit.

Bei den hiesigen Deutschen ist der alpine Typ und die Balkan-Dinarische Variante oft zu bestimmen (Tab. 22), die Häufigkeit des Nordoiden und Cromagnoiden Typs der alten Germanen beträgt nur 8,4%. Beide letzteren Typen waren nur gemischt festzusetzen.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A MÖKK KFT. EDDIG MEGJELENT KÖNYVEI

KUBASSEK JÁNOS:

A HIMALÁJA MAGYAR REMETÉJE

KUBASSEK JÁNOS:

A HIMALÁJA MAGYAR REMETÉJE (ANGOL NYELVŰ)

DR. NAGY ÁKOS:

A KOR HALAD, A VÉR MARAD

SZÁDECZKY-KARDOSS LAJOS:

ZICHY-EXPEDÍCIÓ, KAUKÁZUS, KÖZÉP-ÁZSIA, 1895

SZABÓ D. ZOLTÁN:

NAPNYUGAT FELÉ

CSAJÁGHY GYÖRGY:

A MAGYAR ÓSTÖRTÉNET EGYES ZENEI EMLÉKEIRŐL (TURÁN KÖNYVEK)

Tervezett könyveink

TÁBORI LÁSZLÓ:

EGY FELTÁRATLAN ÓKORI BIRODALOM: PÁRTHIA (ANTOLÓGIA)

ANUAR GALIJEV:

A KAZAKOK HAGYOMÁNYOS VILÁGKÉPE (TURÁN KÖNYVEK)

A magyar eredetkutatással foglalkozó tudományok lapja.
1998 óta kéthavonta megjelenő folyóiratunk lehetőséget ad hivatásos
és amatőr kutatók tanulmányainak publikálására.
Kérje központunkból ingyenes bemutatópéldányunkat.

Dr. Henkey Gyula

A magyarság és más kárpát-medencei népek etnikai embertani vizsgálata

Dr. Henkey Gyula etnikai embertani vizsgálatait 1956 januárjában kezdte és 1997-ig a Kárpát-medencében 193, Bulgáriában pedig 8 helyszínen összesen 35 103 felnőtt személyt vizsgált, akik közül 32 899 a magyar, a többi hazai német, szlovák, horvát, bunyevác, sokác és bulgáriai tatár. 2001 őszéig 157 szakcikke és tanulmánya jelent meg. A kandidátusi fokozatot 1990-ben „A magyarság etnikai embertani képe” című értekezésének megvédésével szerezte meg.

A szerző dunántúli, csallóközi, székely és kárpát-medencei kutatásainak foglatatát e kötetben tesszük közzé. Dr. Henkey Gyula érdeme, hogy *Bartucz Lajos*nak a turanid típus alföldi (nagy-magyar-alföldi) változatával kapcsolatos nézetét szakfotókkal, egyéni adatokkal és átlagokkal bizonyította, vizsgálatai szerint is ez a változat a magyaroknál a leggyakoribb jellegegyüttes. A szerző kutatta a környezetünkben élő népek embertani jellegeit is, foglalkozott az antropológiai kölcsönhatásokkal. Vonatkozó eredményei e kötet utolsó tanulmányából ismerhetők meg. Vizsgálati ered-

ményeinek lényege, hogy a falusi és mezővárosi magyarok Közép-Európa embertani szempontból leg-egységesebb népei közé tartoznak, s a 16-18. században is folyamatos, őslakos eredetű magyar népességeknél a közép-ázsiai eredetű jellegegyüttesek ma is abszolút többségben vannak, a finnugor formákhoz képest a túlsúlyuk tízennegyszeres.

ISBN 963860845-5

9789638608451